

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Kiemelt közlemények

BARNA BOGLÁRKA: *Kompetenciák és elvárások hatása a honvéd tisztjelöltek szervezeti szocializációs folyamatára*

SZERENCSI ZSOLT: *A Magyar Honvédség Covid-19-világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése*

VÁRADI GRÉTA VANESSZA: *A Magyar Honvédség haderőfejlesztési programjának 2020. évi törekvései*

14. évf. (2021)
4. szám

ISSN 2676-9816 (nyomtatott)
ISSN 2060-0437 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Hadtudományi Szemle

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának tudományos folyóirata

ISSN 2676-9816 (nyomtatott)

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

Főszerkesztő

Dr. Szelei Ildikó alezredes

A szerkesztőbizottság elnöke

Dr. Pohl Árpád dandártábornok

A szerkesztőbizottság tagjai

Dr. Forgács Balázs őrnagy

Dr. Csengeri János főhadnagy

Dr. Hausner Gábor alezredes

Dr. Hettyey András

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes

Dr. Molnár Anna

Dr. Négyesi Imre ezredes

Dr. Ujházy László alezredes

Dr. Ujházi Lóránd

Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)

Dr. Pavel Bučka (Szlovákia)

Dr. Pavel Nečas ezredes (Szlovákia)

A szerkesztőbizottság titkára

Kállai-Nyári Éva

Szerkesztőség

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Hadtudományi Szemle

1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.

Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Ludovika Egyetemi Kiadó

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Olvasószerkesztők: Gergely Zsuzsánna, Resofszi Ágnes, Zsávolya Zoltán

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.

Borítókép: P. József főtörzsőrmester (MH 2. KRDD)

Tartalom

HADMŰVÉSZEZET

Kristóf Kralovánszky: Certain Connections between Cyber Operations, Artificial Intelligence and Operational Domains	5
Váradi Gréta Vanessza: A Magyar Honvédség haderőfejlesztési programjának 2020. évi törekvései	17

BIZTONSÁGPOLITIKA

Bence Göblyös: Report NATO 2030: Italy in a Changing Alliance.	29
Kovács Márk Károly: Az aszaszinok mint a ma ismert terrorszervezetek elődei	41

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Boda Mihály: Egy magyar geopolitikai elmélet a két világháború között: a naturalizált szentkorona-eszme	53
Hornják Veronika: Pető Andrea <i>Láthatatlan elkövetők. Nők a magyarországi nyilas mozgalomban</i> című könyvéről	65
Sztankai Krisztián: A migrációs válság hatása társadalmunkra	69

ÁLTALÁNOS

Barna Boglárka: Kompetenciák és elvárások hatása a honvéd tisztjelöltek szervezeti szocializációs folyamatára	83
Rezsneki Zsombor: Az USA fölénye az űrversenyben 1.	99
Szerencsi Zsolt: A Magyar Honvédség Covid-19-világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése	117

Kristóf Kralovánszky¹

Certain Connections between Cyber Operations, Artificial Intelligence and Operational Domains

Abstract

The relationship of operational domains with various systems based on artificial intelligence is becoming more profound and more diverse. The ability to influence decision-making mechanisms can pose serious risks that need to be identified and interpreted. Cyberspace is the carrier of artificial intelligence, but the latter as an operational domain has not yet been identified. The goal of this study is to examine certain relationships between cyberspace, artificial intelligence, and operational domains from a state-will enforcement perspective, using mostly qualitative tools, combined with quantitative elements. As a result, this paper finds the need to review defence doctrines from a cyber operational perspective and suggests addressing artificial intelligence in a much broader context, especially in the defence and military contexts.

Keywords: cyberspace, military domains, artificial intelligence, critical infrastructures

1. Introduction

Discussing technical subjects from a military science (not engineering) perspective might seem like a contradiction in terms. To a specific aspect, it is, but above a particular level, the two separate threads (science and engineering) must come together and strengthen each other. Taking cyber operations and cyberspace as an example, such consolidations evolve to become policy. In many cases, strategy can remain below the radar,² mostly for operational safety reasons – which is the case in most cyber operations.

According to Clausewitz, war itself is an instrument for political act.³ If we generalise this principle, we can safely say that military operations are the same instruments, but

¹ University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student; University of Public Service, Department of Electronic Warfare, junior Assistant Professor; e-mail: kralovanszky.kristof@uni-nke.hu

² Such strategies do exist but are highly classified, so the result is that they are not visible for the public eye.

³ Carl von Clausewitz, *A háborúról* (Budapest: Zrínyi Kiadó, 2014).

possibly on a lower level. However, if we look back to the 19th century, there were only two domains that an armed force could use: land and sea. In that sense, Clausewitz's thinking was limited to those two areas.

The 20th century brought a new domain: the air force. The 21st century (and only 21 years have passed from it) already brought two new domains: cyber and space.⁴ The force behind a political act remains unchanged: states wishing to pursue and enforce their interests to achieve the best possible position within a region or in the system of certain states.

2. Enforcement of State-will

It is essential to distinguish between political- and state-will enforcement. There is always a political will behind the enforcement of a state's will, but this special enforcement is typically only possible by a political force with state authorities and power. It is possible that in domestic politics, a given party or organisation has a serious political weight (in fact, it may even be in the majority), but it is still incapable of enforcing its will at the state level. This study further interprets political will as the motivation behind state-will enforcement.

In most cases, enforcing one's will seeks to make optimal use of its resources, but at the same time, politics very often mixes emotions into its actions. This is part of the reason why many state-run operations are not (always) rational.⁵

In each case, a state seeks to assert its own will and achieve its own goals – but it does so in a dynamically changing international environment in which power relations are also constantly changing. As a result, it will at all times strive to achieve the best position in a given situation and, in many cases, afford a partial violation of the sovereignty of other states, since sovereignty is not an absolute concept and its interpretation follows changes in the political environment in the same way.⁶

This logic is perfectly valid for cyber operations as well, as state (subsidised) enforcement is precisely the same will. As with all military operations, all state operations will evaluate targets and designate assets once targets have been identified. Even in this process, there can be a kind of goal, since the use of a particular tool can be of message value in itself.⁷

The growth of cyber operations is primarily due to their efficiency and excellent price/value ratio. However, they would be almost entirely worthless by themselves, as it is impossible to occupy physical space with cyber operations. Therefore, a suitable

⁴ Space could be considered an older domain in a military context as well, considering that President Ronald Reagan announced the Strategic Defense Initiative in 1983. This program was meant to be of defensive nature only and considered attacks initiated from the air, land or sea and not from space. From a definition perspective, a domain can be used to initiate, perform and conclude an armed conflict in that same domain.

⁵ Emotions and rational decisions usually do not mix. In an ideal scenario, a state action's outcome is carefully calculated, however, strong emotions can easily override such calculations. The strength of emotions and the level of override can be in direct proportion.

⁶ Gergely Varga, 'A vesztfáliai szuverenitás érvényessége a nemzetközi kapcsolatokban', *Nemzet és Biztonság* 8, no 1 (2015), 30–38.

⁷ A kinetic detonation, as a response, can be carried out in several ways: with a missile, an explosive deployed on the ground, a suicide bomber. The method can also be interpreted as a reference to the defendant.

target is also needed for cyber operations to work. Humankind has created more and more vulnerabilities in its own environment, and one of the best examples of this is the system of critical infrastructures.⁸

In offensive cyber operations, the use of conventional armed force has become partly redundant, as the operation itself requires intelligence (i.e. information related to the systems to be attacked) and an appropriate IT system/knowledge.⁹ This may very well be available to the armed forces, but any state-aided organisation may also be able to carry out the operation, as it does not require a weapon in the classical sense and the logistical background that serves it.¹⁰

The smooth operation of critical infrastructures, including the continuous and stable operation of their interdependencies, is a precondition for the stability of a country. Thus, failures of some critical components (whether in the same or a different sector) for weeks or more will alone result in almost guaranteed instability, both in economic and domestic terms.¹¹ This is mainly why the target value of critical infrastructures is exceptionally high from an attacker's perspective.

On the defence side, the armed forces of a given country are, in typical cases, unavoidable. In the case of a cyberattack, especially when targeting a critical infrastructure, the attacker's intention to do damage is clear and it is equally clear that they wanted to harm the attacked country as a whole. Therefore, from this point of view, it is not necessarily relevant whether kinetic destruction has occurred or whether anyone has lost their life. A threshold needs to be set beyond which an offensive cyber operation should be interpreted as an armed attack. However, pre-determining this threshold can be a serious problem, as it is difficult to generalise the damage caused by an unforeseen attack vector. It is also not practical to start with an itemised list of infrastructures and damages since it would give unnecessary ideas to a potential attacker. Determining the threshold is, therefore, a sensitive political issue for these reasons, as well.

Therefore, it can be concluded that state-will enforcement through cyber operations raises several critical questions related to defence doctrines that should be addressed quickly and effectively.

3. Artificial intelligence as a defining new area

It is important to discuss an exceptionally rapidly evolving area, which is increasingly becoming a determinant of our standard technologies: artificial intelligence (AI).¹²

⁸ There have always been resources in societies whose targeted attacks could have caused severe damage. Such were wells (thousands of years ago), which were often poisoned by adversaries, thus severely limiting the access to potable water for those living there. It is equally true today that the infrastructures requiring the highest level of protection are drinking water reservoirs and drinking water distribution systems.

⁹ This summary might be an oversimplification, but in its true essence, it reflects reality. Obviously, the armed forces' own intelligence background (also) may already be a condition for obtaining credible and actionable intelligence.

¹⁰ Jori Pascal Kalkman and Lotte Wieskamp, 'Cyber Intelligence Networks: A Typology', *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs* 21, no 1 (2019), 4–24.

¹¹ László Kovács, *A kibertér védelme* (Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2018).

¹² Peter Layton, 'Fighting Artificial Intelligence Battles. Operational Concepts for Future AI-Enabled Wars', Centre for Defence Research, Australian Defence College, *Joint Studies Paper Series*, No. 4.

It will be confirmed or refuted in the coming years, but AI is increasingly beginning to have domain-like characteristics. However, to better understand this, we need to look back at earlier stages of electronic warfare. Even before cyberspace and cyber operations, there were computers, there were computer networks that our society actively used. They were parts of everyday life – especially in the economic and military spheres. As time went by, their importance grew, their field of application widened, and they started to play a decisive role in the functioning of society.¹³

Regarding their components, we are talking about electronic devices that existed before, but their development has significantly increased their processing speed and wide availability. Examining the development of similar properties of AI, we find precisely the same thing. AI is based on computer systems, just as computer systems were based on electronic devices. Self-propelled (sub) AI systems are now part of every new smartphone on the market. Almost all new (up-to-date) desktop operating systems already have machine learning systems. Such are the built-in firewalls and intrusion protection systems. Based on our web browsing, various AI systems deliver customised advertisements to us. Our electronic mail systems also perform SPAM filtering using AI-based algorithms.

However, one of the most significant differences is that with proper hardware, it is only a matter of software if AI is present or not. In other words, if the appropriate hardware is available, an AI system can be installed on the hardware without needing to replace additional hardware. The direct consequence of this is that an AI system can be upgraded through software only, which provides additional capabilities or greater efficiency. To achieve the same in the past, parts had to be replaced in an electronic system or a new machine had to be purchased.

Behind the modern analytic tasks, we will find AI-supported systems in almost all cases. The kind of spread that was visible between the birth of electronic devices and cyberspace can be observed between cyberspace and AI systems. However, there is another significant parallel. Cyberspace cannot be interpreted and is dysfunctional without infocommunication systems. The same is true for AI systems: they are inoperable without infocommunication foundations. But there is a crucial difference. By definition, a computer alone (without network connections) is not part of cyberspace. An AI system (when properly configured) can work on its own. This, of course, requires that the AI system be loaded with the right amount and quality of data and have a local user interface. If these are available, the AI system can answer the question (posted) defined in the user interface. At the same time, isolation also means that the decision-making process will be based only on the stored data – although under certain circumstances, this decision-making database can be updated manually (e.g. via USB drive).

In a holistic view, cyberspace is a vital element of all military domains,¹⁴ AI is rapidly starting to behave very similarly.

¹³ Négyesi Imre, 'A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának társadalmi kérdései', *Honvédségi Szemle* 149, no 1 (2021), 133–144.

¹⁴ Jared Donnelly and Jon Farley, *Defining the 'Domain' in Multi-Domain* (Joint Air Power Competence Centre, 2019).

4. Possible risks of AI systems

Based on the above, the operation of AI systems should be divided into two parts: distinguished between networked and non-networked AI systems.¹⁵ One crucial question is whether a non-networked AI system could pose a risk to the operator (organisation) or to the country of operation? The answer is a resounding yes, as it may be able to make autonomous decisions independently of the network. From a different perspective, the risk lies not only in network availability but also in decision-making and its use.

Going further on this idea, it is necessary to examine how the risks of decision-making can develop? AI systems, like all infocommunication systems, consist of at least one hardware and one software component. The operation of the software part is based on the standard operation of the hardware elements. However, an individually modified, unique hardware device can implement the standard operation and, at the same time, additional functionality according to the will of the modifier. So it is possible to create hardware that matches the traditional version in all respects (in appearance, design and basic operation) and has additional capabilities. A simple example of this is a phone charging cable that incorporates a miniature web server and data logger.¹⁶ It looks virtually indistinguishable from a traditional, factory-charged charging cable, but it gives its installer (partially) free access to the phone they charge, so an attacker can easily learn about the data stored on the device.¹⁷

A software-based attack on an AI system can also work without a network connection. During the development of the AI system, backdoors can be created, which are known only to the developer and remain hidden from the user (operator). Through such a backdoor, not only data can be extracted from the system, but new data can be recorded or the decision-making process can be modified. During the learning process, intentional mistakes are possible where a recognised object is associated with the name of another object, i.e. an "apple" will be treated as a "lemon" or a "chair". The risks involved are almost self-evident.¹⁸

A similar problem is when an AI system judges incorrect behaviours to be correct and vice versa. A good example of this problem was in 2016, when an AI-based chatbot developed by Microsoft called Tay, was launched as a sociological experiment by its creators (otherwise intended for entertainment).¹⁹ The app should have picked up the style of a 19-year-old, but as part of that, he very soon began sending extremely racist and inciting messages. Those who communicated with Tay soon realised how it was possible (and how easy it was) to teach him, and the bot was directed to Internet content from which he gained this blatantly extreme knowledge. Following serious community outrage, the manufacturer shut down Tay less than 24 hours after the

¹⁵ The vast majority will be networked AI systems.

¹⁶ See <https://shop.hak5.org/products/o-mg-cable-usb-a>

¹⁷ The course of attack is much more complex, but the concept works in the real world with proven records.

¹⁸ Paul Maxwell, *Artificial Intelligence Is the Future of Warfare (Just Not in the Way You Think)* (Modern War Institute, 2020).

¹⁹ Rachel Metz, 'Microsoft's Neo-Nazi Sexbot Was a Great Lesson for Makers of AI Assistants', *MIT Technology Review*, 27 March 2018.

start.²⁰ Such flaws were more common 3–4 years ago, but manufacturers were quick to respond, and similar fundamental problems became rare. It can also be considered a development curve which is now in the past. However, technology evolved to the next level, and flaws of similar sizes are a lot more challenging to pinpoint.

5. AI systems built on each other

Likewise, the risk of manipulating a voice recognition and dictation system can be extremely high. The software itself recognises the voice of the given (logged in) user and describes it in the text field of an application. If the application is not operated by the initial user, the recognition will start to be distorted and after a few hours the voice recognition of the original user will start to fail. In a critical case, the adaptation of the original user may be so distorted that it becomes necessary to delete it. The audio adaptation file of the same system, which contains the recognition dictionary, can be attacked, for example, the word “left” can be changed to “right”, which can be a severe problem in a medical application. In this case, the system recognises the word “left” and then describes it as “right” according to the dictionary.

The former example is very thought-provoking given that the number of (mobile) devices running an application with voice recognition functionality is expected to be around 7–8 billion by the end of 2021, meaning that on average, such a device will reach every inhabitant of the Earth.²¹ An additional risk is that apart from similar applications available only in the Chinese domestic market, this value is shared by five manufacturers: Apple Siri, Google Assistant, Microsoft Cortana, Amazon Alexa, Samsung Bixby.

One of the most spectacular appearance and (accessible to anyone with internet connection) is the appearance of “deepfake” technology. It is able to montage a user-narrated text from a few photographs²² of an existing person to that person, resulting in any text that can be told by a freely chosen person. There is an amateur version of this software that can be downloaded to a smartphone, with limited characters and basic videos, so its fake is relatively noticeable.²³ A professional solution to this can also be found as early as 2017, from scientific research and development at Washington State University.²⁴ The authenticity of videos of this quality can often only be established by secondary means or indirectly – using highly sophisticated analytic and forensic technology.

AI systems as mentioned earlier can be extremely complex, which also means that they involve interdependent decision-making. That is, they have separate AI subsystems operating on several levels, where the output of one AI subsystem becomes the input of the subsequent system. If there is no comprehensive control (in the received data/

²⁰ Paul Mason, 'The Racist Hijacking of Microsoft's Chatbot Shows How the Internet Teems with Hate', *The Guardian*, 29 March 2016.

²¹ Sandra Vogel, 'More Digital Assistants than People by 2021 Says Ovum', *Internet of Business*, 15 July 2021.

²² Using only a few photos will not result in totally lifelike appearance, however, the teaching of hundreds of images from different angles will considerably improve the quality of the forged footage.

²³ Jon Porter, 'Another convincing deepfake app goes viral prompting immediate privacy backlash', *The Verge*, 02 September 2019.

²⁴ Jennifer Langston, 'Lip-Syncing Obama: New Tools Turn Audio Clips into Realistic Video', *UW News*, 11 July 2017.

information) between the interconnected systems, an additional risk (and possibility of attack) appears. This is because it becomes unnecessary for the attacker to get to know and manipulate the AI algorithm in detail. It is sufficient to attack transitions between subsystems and inject a data set desired by the attacker as the data input of a higher system. If this is accepted as authentic by the higher system, the attack is successful and the attacker achieved the goal of influencing.

In the case of newer surveillance cameras (used both for civilian and military purposes), the primary processing of AI takes place in the camera, which a few years ago was only possible on the server side due to the high CPU performance demand. This technological step also allows for the mass spread of facial and behavioural recognition technologies (systems). However, examining the risk side, autonomous decision-making at the law enforcement level appears, a closer observation of a person can begin – based on an AI system's evaluation. Ideally, this poses no risk to the observed individual since recordings of him or her will be deleted after a specified (and relatively short) period of time. The problem is much more serious when statistics records the fact of observation without stating that such observation was unjustified and was without true cause. It may be that a person actually needs to be monitored once, but system statistics will show that they have already been monitored four times – but each time this was due to an error in the AI's decision.²⁵

Facial recognition and, more broadly, biometric identification are increasingly popular and relatively widely accepted authentication methods. It has now been proven that their reliability is far from being as high as manufacturers or implementers want it to be. It is also true that the biometric part itself – that is, the iris, the 3D portrait, the vein, etc. – is difficult to falsify, but the procedure has an intermediate step: where the read data is compared with the data stored in the databases. This is because the originally uploaded face image can be modified by uploading a properly prepared duplicate so that it can be identified as another person during the comparison. The novelty of this type of attack is that it is not necessary to know the internal AI algorithms of the facial recognition system for this deception.²⁶

Basic AI implementations can be found in numerous military applications, similar to civilian use: semi-autonomous vehicles, robots and biometric recognition.²⁷ One precious and specific military use is in multisource intelligence evaluation, especially in a combat/tactical environment. Deep descriptions of such systems in unclassified documents are scarce. These are good warnings that widespread new technology in crucial systems can be problematic without proper (real world) experience. The use of such technologies in crucial systems²⁸ without extensive field testing can be dangerous. Finding the right balance between test-times and speedy implementation can be a true challenge.

²⁵ Kristóf Kralovánszky, 'A kibertér fejlődése', *Hadmérnök* 14, no 4 (2019), 197–212.

²⁶ See <https://adversa.ai/report-secure-and-trusted-ai/>

²⁷ Adriana Gibson, Andrew J Merchant and Brandon D Vigneron, 'Autonomous Systems in the Combat Environment: The Key or the Curse to the U.S.', *The Strategy Bridge*, 08 October 2020.

²⁸ Especially in military identification/authentication processes.

6. Autonomous decision-making

A much more serious dilemma is when the use of lethal force (as a design goal) becomes possible based on the decision of AI systems. In March 2020, a Turkish STM Kargu-2 4-rotor drone²⁹ caused the death of an individual in Libya.³⁰ This drone is programmed to be able to identify targets even in the event of loss of communication with the controller and destroy such target after positive identification. That is, there does not necessarily have to be operator approval between the identification and the destruction stages. This particular type of drone destroys the target in such a way that an explosive device is mounted on it, and the aerial vehicle guides itself to the target at maximum speed. This, of course, destroys the drone itself as well, but even so, the aircraft part is extremely cheap, as it is worth only a few thousand Euros (excluding the warhead). And once destroyed, the same controller will control the next, new drone.³¹

The above technology can, of course, be extrapolated since it does not matter to the software whether it guides a drone onto the target, or it does the same with a rocket with greater destructive power in the classical sense. The more important question is the moral part: can we allow for human life to be extinguished fully autonomously, without a human decision?³² It can be argued that by launching the drone, such decision was already made, as such possibility was considered. The problem with this reasoning is that the possibility of error in the decision process (due to software error or the hacking of the software) cannot be considered. In specific scenarios, it can be called collateral damage, but the moral essence remains highly questionable.

The possibility of interfering in the decision-making process should also be examined here, that is, the question must be asked: what is the risk from cyberspace of a partially autonomous weapon whose handler is not in direct and guaranteed closed (and secure) connection with the weapon? The simple answer is that if the connection itself (between the weapon and the operator) can be attacked and/or the control, arming or detonation is based on partial software (non-mechanical) methods, then the weapon can be attacked. The success of such an attack strongly depends on the complexity of the communication systems/software. Thus, the assessing of such vulnerability must consider the knowledge and experience required for a successful attack.

It is also an open question that if there is death resulting from the operation of an AI system, who has legal responsibility? An example is the 2017 accident³³ of a Tesla Model X, in which the vehicle's partially self-driving system³⁴ drove the vehicle into a reinforced concrete track separator at a speed of 110 km/h with virtually no braking.³⁵ The accident investigation found that there were several faults in the

²⁹ See www.stm.com.tr/en/kargu-autonomous-tactical-multi-rotor-attack-uav

³⁰ United Nations, *Final report of the Panel of Experts on Libya established pursuant to Security Council Resolution 1973 (2011)*, Pub. L. No. S/2021/229.

³¹ For the sake of thought, it is worth addressing the question of what would happen if such drones were used not in themselves but in autonomous swarms.

³² This paper does not intend to examine the answer to the question posed in part, nor does the question itself belong primarily to the field of military science.

³³ Following the accident, the driver of the car died due to extreme forces in the collision.

³⁴ Tesla calls this system "AutoPilot".

³⁵ Rebecca Heilweil, 'Tesla Needs to Fix Its Deadly Autopilot Problem', *Vox*, 26 February 2020.

semi-self-driving system, but in legal terms, the manufacturer never claimed that the vehicle was capable of driving fully automatically without a driver. Moreover, the manufacturer explicitly warned that the driver of the vehicle must be able to intervene at any time to manoeuvre, accelerate or decelerate the vehicle.

7. Domains built on each other

The domains of military operations should also be examined from a perspective of subordination/superiority.

First, by examining the classical (land, water, air) domains, it can be concluded that land is a condition for the other two domains, since both sea and air operations require land – mainly to ensure the flawless operations of supply chains. Both marine vehicles and aircraft can transport food and fuel required for themselves and their crews. This self-supply is usually available for a period of a few hours to a few months, but sooner or later, land will be needed to replenish the stocks.³⁶

Cyberspace, which is defined as the fourth domain, cannot be interpreted without infocommunication systems. Since infocommunication systems also rely very heavily on land (land-based) components, cyberspace's reliance on land cannot be questioned.

Space as the fifth domain is inoperable without cyberspace, as spacecraft orbiting in space require constant communication with terrestrial centres, especially to stay on orbit accurately.³⁷ As in space, autonomous vehicles are becoming more common in the sea and air domains. However, their autonomy is not yet absolute and in all cases they are equipped with communication capabilities that presume some kind of wireless network connection.³⁸ And if they have network connectivity, they are also, by definition, part of cyberspace.

It is clear, that without classical domains cyberspace cannot be interpreted, and without cyberspace, space (in its present form) is inoperable, meaning that a proper attack on classical domains can limit cyberspace and outer space capabilities. The reverse is also true, i.e. a stand-alone, well-targeted, and successful attack on cyberspace and space domains can significantly limit operational and civilian capabilities in traditional domains.³⁹ Cyber experts will argue that for a successful cyber operation, the conventional domains are not really required. In a narrow sense, they might be right; however, on a broader horizon, considering the land components of communications, the proper intelligence required for a successful operation all lead to a conclusion: control over land (as a domain) remains a requirement. From another approach, we can say that there are extremely strong interdependencies between land and cyber

³⁶ When examining cyberspace and AI systems, it is irrelevant which of the classical domains is considered the primary determinant, especially since the classical domain currently in use will be authoritative due to the duration of the execution of a cyber operation.

³⁷ If we examine the theory of offensive weapons deployed in outer space, communication is also necessary since launching an attack requires some kind of ground control (at least for orbit corrections).

³⁸ Such connection can be satellite-based, in older systems VLF (Very Low Frequency) can still be utilised.

³⁹ It is sufficient to attack the control system of navigation satellites (cyberspace) or the navigation satellites themselves (in space). Of course, such aggression will result in the most severe and immediate counterattack, so the attack clearly does not worth it. However, it does not change the logic of the basic operation of domains.

domains. The same remains valid for the connection between the cyber domain and AI. So in this context, AI also becomes interpretable as a domain-like realm, as similarly to cyberspace, independent processes can take place in AI. Such processes can have severe effects on other official domains.

The order of domains is listed in the chronology of NATO's adoption of cyberspace and outer space.⁴⁰ Other classifications, such as Ronald Fogelman's⁴¹ system, designate space as the fourth and information operations as the fifth domain.⁴² Without going into details, Fogelman's classification remains partially true considering information operations. However, the components thereof have considerably changed and cyber operations (in many cases) are fundamental elements of more comprehensive information operations. Today the proper nomenclature could be "information realm" (as opposed to "information operations") in a domain sense. The problem with "information realm" is that it is too broad and contains cyber, AI and computer network operations (which are now cyber operations). From a different perspective, the term "information domain" would be equal to "conventional domain" – containing land, air and sea. That would be an oversimplification of domains, which might not serve the purpose of reflecting actual reality in descriptions. Such a debate is also a prime example of how radical advances in technology during the course of 15–20 years can transform thinking about the fundamental domains of state-run, state-sponsored military/security operations.

8. Conclusion

For classical military science, the use of armed force and state-will enforcement are interdependent and separate areas. With the significant expansion of cyberspace as a domain and AI, state-will enforcement has received a new and broad set of tools, the use of which, especially on the offensive side, does not necessarily require the armed force of a given state.

As a result of operations in these domains, new risks have emerged that fundamentally threaten the functioning of a country, as attacks on critical infrastructures in that country can significantly and permanently limit economic, social processes and state governance.⁴³

It would be important not only for technical and ethical studies to be conducted in the military application of AI, but also for its consideration to appear on a doctrinal level.⁴⁴ Interdependent decision-making processes, insofar as they are based on AI, are not merely man-made support systems but can have severe and autonomous

⁴⁰ NATO recognised cyberspace as an independent domain on 9 July 2016 at the Warsaw Summit. Space as a domain was recognised by NATO at the December 2019 meeting of Heads of State and Government.

⁴¹ General, United States Air Force. Chief of Staff of the U.S. Air Force, 1994–1997.

⁴² Ronald R Fogelman, 'The Fifth Dimension of Warfare', *Defense Issues* 10, no 47.

⁴³ Zsolt Haig and László Kovács, *Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák* (Budapest: Nemzeti Közszoigálati Egyetem, 2012).

⁴⁴ Research concerning AI in the armed forces is extensively performed at the University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training. Col. Haig and Col. Négyesi cover different aspects of this field and have numerous publications on the subject.

influence, even at the strategic level. In other words, strategic decisions can be made on information summarised solely by AI.

Advances in technology have demonstrated that we have gone well beyond the level where it is sufficient to deal with AI as a narrow part of information operations.⁴⁵ In the early 2000s, cyberspace was seen as a unique blend of information technology and cybernetics. It was not until 2016 that NATO accepted its existence at the Alliance level – while the same Alliance already established the Cyber Defence Centre of Excellence in Tallinn in 2008. For this centre to be established, Estonia had to suffer the consequences of the 2007 cyberattacks. Just as cyberspace has become an increasingly integrated part of our lives, AI is becoming the foundation of electronic decision-making systems. All of this happens by often considering AI just one of the smaller components of cyberspace or an advanced software.

The lifecycle of technical devices used in defence (especially AI-based systems) has been significantly reduced – mainly due to the commercially available and constantly evolving products and services available to adversaries. On the defence side, we are not necessarily talking about classical depreciation but rather about forced and technological obsolescence. This represents a major paradigm change and requires a fundamental shift in thinking on the design and procurement side. Therefore, responses to threats must necessarily follow the same innovation curve that appears on the attacker side. Losing out on the pace of development will widen the gap between the attacker and the defensive side, resulting in defects of defence capabilities and ultimately in partial incompetence.

References

- Clausewitz, Carl von, *A háborúról*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2014.
- Donnelly, Jared and Jon Farley, *Defining the 'Domain' in Multi-Domain*. Joint Air Power Competence Centre, 2019. Online: www.japcc.org/defining-the-domain-in-multi-domain/
- Fogelman, Ronald R, 'The Fifth Dimension of Warfare'. *Defense Issues* 10, no 47. Online: www.hSDL.org/?abstract&did=439942
- Gibson, Adriana, Andrew J Merchant and Brandon D Vigneron, 'Autonomous Systems in the Combat Environment: The Key or the Curse to the U.S.'. *The Strategy Bridge*, 08 October 2020. Online: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2020/10/8/autonomous-systems-in-the-combat-environment-the-key-or-the-curse-to-the-us>
- Haig, Zsolt and László Kovács, *Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2012.
- Heilweil, Rebecca, 'Tesla Needs to Fix Its Deadly Autopilot Problem'. *Vox*, 26 February 2020. Online: www.vox.com/recode/2020/2/26/21154502/tesla-autopilot-fatal-crashes

⁴⁵ David Vergun, 'Artificial Intelligence Key to Maintaining Military, Economic Advantages, Leaders Say', *U.S. Department of Defense News*, 09 April 2021.

- Kalkman, Jori Pascal and Lotte Wieskamp, 'Cyber Intelligence Networks: A Typology'. *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs* 21, no 1 (2019), 4–24. Online: <https://doi.org/10.1080/23800992.2019.1598092>
- Kovács, László, *A kibertér védelme*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2018. Online: https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_A_kiberter_vedelme.pdf
- Kralovánszky, Kristóf, 'A kibertér fejlődése'. *Hadmérnök* 14, no 4 (2019), 197–212. Online: <https://doi.org/10.32567/hm.2019.4.13>
- Langston, Jennifer, 'Lip-Syncing Obama: New Tools Turn Audio Clips into Realistic Video'. *UW News*, 11 July 2017. Online: www.washington.edu/news/2017/07/11/lip-syncing-obama-new-tools-turn-audio-clips-into-realistic-video/
- Layton, Peter, 'Fighting Artificial Intelligence Battles. Operational Concepts for Future AI-Enabled Wars', Centre for Defence Research, Australian Defence College, *Joint Studies Paper Series*, No. 4. Online: <https://doi.org/10.51174/JPS.004>
- Mason, Paul, 'The Racist Hijacking of Microsoft's Chatbot Shows How the Internet Teems with Hate'. *The Guardian*, 29 March 2016. Online: www.theguardian.com/world/2016/mar/29/microsoft-tay-tweets-antisemitic-racism
- Maxwell, Paul, *Artificial Intelligence Is the Future of Warfare (Just Not in the Way You Think)*. Modern War Institute, 2020. Online: <https://mwi.usma.edu/artificial-intelligence-future-warfare-just-not-way-think/>
- Metz, Rachel, 'Microsoft's Neo-Nazi Sexbot Was a Great Lesson for Makers of AI Assistants'. *MIT Technology Review*, 27 March 2018. Online: www.technologyreview.com/s/610634/microsofts-neo-nazi-sexbot-was-a-great-lesson-for-makers-of-ai-assistants/
- Négyesi, Imre, 'A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának társadalmi kérdései'. *Honvédségi Szemle* 149, no 1 (2021), 133–144. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.10>
- Porter, Jon, 'Another convincing deepfake app goes viral prompting immediate privacy backlash'. *The Verge*, 02 September 2019. Online: www.theverge.com/2019/9/2/20844338/zao-deepfake-app-movie-tv-show-face-replace-privacy-policy-concerns
- United Nations, *Final report of the Panel of Experts on Libya established pursuant to Security Council Resolution 1973 (2011)*, Pub. L. No. S/2021/229. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/3905159?ln=en>
- Varga, Gergely, 'A vesztfáliai szuverenitás érvényessége a nemzetközi kapcsolatokban'. *Nemzet és Biztonság* 8, no 1 (2015), 30–38.
- Vergun, David, 'Artificial Intelligence Key to Maintaining Military, Economic Advantages, Leaders Say'. *U.S. Department of Defense News*, 09 April 2021. Online: www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2567486/artificial-intelligence-key-to-maintaining-military-economic-advantages-leaders/
- Vogel, Sandra, 'More Digital Assistants than People by 2021 Says Ovum'. *Internet of Business*, 15 July 2021. Online: <https://internetofbusiness.com/digital-assistants-2021-ovum/>

Váradi Gréta Vanessza¹

A Magyar Honvédség haderőfejlesztési programjának 2020. évi törekvései

The Aspirations of the Hungarian Defence Forces Development Programme in 2020

Absztrakt

Az elmúlt negyed század legátfogóbb fejlesztési programja a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. A tanulmány célja a 2020-as év haditechnikai beszerzéseinek és törekvéseinek bemutatása, valamint a Magyar Honvédség új szervezeti egységeinek ismertetése. A haditechnikai eszközök tekintetében a honvédség az elmúlt év során több olyan beszerzést valósított meg, amely a modernizálás alapkövét jelenti. A teljes körű modernizálásnak és az eddigi beszerzéseknek köszönhetően helyreállt a szállítóképesség, újjáépült a forgószárnyas képesség, az ország visszanyerte oltalmazási képességét, valamint az ország védelmi képessége folyamatosan fejlődik, így egyre jelentősebben tud hozzájárulni az euroatlanti biztonság és az európai béke fenntartásához.

Kulcsszavak: Magyarország, Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, modernizáció, haditechnikai eszközök

Abstract

The most comprehensive development programme of the last quarter of a century is the Zrínyi Defence and Military Development Programme. The purpose of the study is to present last year's military procurements and aspirations as well as review the new organisational units of the Hungarian Defence Forces. In respect of the military equipment, last year the Hungarian Defence Forces carried out several procurements which means the foundation stone of modernisation. Thanks to the

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktori hallgató – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: greta.varadi@gmail.com

overall modernisation and the procurements so far, the carrying capacity has been re-established, the rotary-wing capability has been reconstructed, the country has regained its protective ability and the country's defence capability is constantly improving so it can increasingly contribute to the Euro-Atlantic security and the maintenance of European peace.

Keywords: Hungary, Defence and Military Development Programme, modernisation, military equipment

1. Bevezetés

Az elmúlt negyed század legátfogóbb fejlesztési programja a kormányhatározat szintjén kihirdetésre került „Zrínyi 2026” program.² A magyar védelmi ipar fejlesztése kiemelt jelentőségű, azonban a haditechnikai újítások és korszerűsítés mellett a személyi állomány felkészítésére, az utánpótlás biztosítására, ütemezett illetményemelésre, valamint a katonák társadalmi elismertségére fektet nagy hangsúlyt a honvédelmi tárca.³ A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program kidolgozása során a legmeghatározóbb feladat az volt, hogy egy olyan honvédséget hozzanak létre, amely felkészült a jelen és jövő biztonsági kihívásaira.⁴ A haderőfejlesztési program 2017-es indulása óta eltelt 4 év alatt végig ütemterv szerint haladt a Magyar Honvédség megújulása. Benkő Tibor honvédelmi miniszter 2020 októberében az Országgyűlés nemzetbiztonsági bizottságának ülésén elmondta, hogy a program által elért eredmények biztosíthatják azt, hogy Magyarország a térség egyik meghatározó haderejévé váljon. A megfelelő anyagi támogatás mellett a program folyamatosan bővül, így a Zrínyi 2026 elnevezés már nem tekinthető megfelelőnek. Az első ütem (2026-ig) mellett már elindult a második ütem tervezése is, amelynek kifizetési idejét 2030–2032 közöttre határozták meg.⁵

Jelen tanulmány a 2020-as év legmeghatározóbb céljait és azok megvalósítását foglalja össze. A haditechnikai eszközök tekintetében a Magyar Honvédség a tavalyi év során több olyan beszerzést valósított meg, amelyek a modernizálás egyik alapkövét jelentik. Az összesen 616 milliárd forintos védelmi költségvetés 30%-át, 216 milliárdot a honvédség fejlesztésére fordították.⁶ Ez nemcsak a modern felszerelések és eszközök beszerzését tette lehetővé, hanem a honvédelmi kiadások GDP-hez viszonyított arányára is pozitív hatással volt. A növekvő tendenciának köszönhetően idén az ország elérheti az 1,66%-ot, amely a NATO által előírt 2%-hoz évről évre közelít. A kormány 2021. évi költségvetési javaslata szerint a honvédelmi kiadások összege 162 milliárd forinttal növekedett, amelynek 25–30%-át további fejlesztésekre költötték.⁷

² Pontos megfogalmazásban lásd 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról.

³ Parlament: *XIII. Honvédelmi Minisztérium* (é. n.) 3.

⁴ Magyarország Kormánya: *2026-ra a térség meghatározó haderejévé kell tenni a Magyar Honvédséget*. (2017. február 14.).

⁵ Benkő: *Ütemterv szerint halad a haderőfejlesztés*. *Magyar Hírlap*, 2020. október 27.

⁶ Révész Béla: *Rekordnagyságú lesz a honvédelmi költségvetés 2020-ban*. *Honvédelem.hu*, 2019. december 18.

⁷ *Folytatódnak a honvédelmi fejlesztések*. *Honvédelem.hu*, 2020. július 6.

1. táblázat: NATO-vállalások – védelmi kiadások százalékosan, évenként
 Forrás: Budavári (2020): i. m. 135.

NATO-vállalásokhoz illeszkedő védelmi kiadások százalékos eloszlása az elmúlt években		
Év	Védelmi költségvetés (Ft)	Védelmi költségvetés GDP-hez viszonyított aránya (%)
2018	427 mrd	1,06
2019	513 mrd	1,17
2020	616 mrd	1,26
2021	778 mrd	1,66

A táblázatban szereplő adatok is alátámasztják a védelmi költségvetés évről évre történő folyamatos növekedését. Magyarország célja, hogy 2024-ig elérje a NATO által szorgalmazott 2%-ot, aminek érdekében a haderőfejlesztési program kezdete óta nagy hangsúlyt fektetnek a Magyar Honvédség korszerűsítésére és modernizálására.

2. A 2020-as év haditechnikai újításai

A 2020-as évértékelő és feladatszabó értekezletén Benkő Tibor honvédelmi miniszter elmondta: „egy modern, ütőképes, hazája iránt lojális, kiváló felkészültségű katonákból álló Magyar Honvédségre van szükség, mely biztosítani tudja Magyarország és a magyar állampolgárok biztonságát”.⁸

Több aspektusból is érdemes a tavalyi évet vizsgálni. A haderőfejlesztési program központjában alapvetően a katonák állnak, hiszen a katonai életpálya kialakítása a cél, azonban az új haditechnikai eszközök beszerzését is prioritásként kezelik. A kormány jelenlegi tervei szerint 2026-ra a Magyar Honvédség fejlesztésére szánt összeg meghaladhatja a 3500 milliárd forintot is.⁹ A tavalyi év során a Leopard 2A4 harckocsik mellett a Lynx (Hiúz) gyalogsági harcjárművek, az Airbus H145M könnyű többcélú helikopterek, a ZLIN kiképző repülőgépek, valamint a NASAMS légvédelmi rakéta-rendszerek, 3D radarrendszer, beszerzéseinek példája egyaránt azt mutatja, hogy a legmodernebb eszközök beszerzése folyik.¹⁰

2.1. A szárazföldi haderőnem haditechnikai fejlődése 2020-ban

A program egyik legmeghatározóbb pontja a szárazföldi haderőnemet érintő újítás, a Leopard 2A4 típusú „kiképző” harckocsi hadrendbe állítása volt a tavalyi év

⁸ Révész Béla: Magyarország biztonsági környezete szabja meg a feladatokat. *Honvédelem.hu*, 2020d. február 4.

⁹ Ez a program hangsúlyos elemeként emelhető ki. Lásd: <https://kadetprogram.hu/>

¹⁰ MTI: Vegyesvállalatot alapít gyalogsági harcjárművek gyártására egy német céggel Magyarország. *Honvédelem.hu*, (2020. augusztus 19.).

során, amelyek beszerzésére 2018-ban kötött megállapodást a Magyar Honvédség a német Krauss-Maffei Wegmann gyárral. A Magyar Honvédség összesen 12 darab harckocsit lízingelt a német gyártótól, amelyek leszállítása tavaly július és december között folyamatos volt. Az első négy harckocsi 2020. július 22-én érkezett meg a tatai MH 25. Klapka György Lövészdandárhoz magyar felségjelzéssel. A lízingelt Leopard 2A4 típusú harckocsi első darabjait a vírushelyzet ellenére határidőre tudta leszállítani a német gyár, és így Ausztria segítségével időben elindulhatott a személyzet át- és kiképzése is.¹¹ A négy harckocsi megérkezését követően 2020. szeptember 8-án, október 29-én, valamint november 24-én bővült az eszköztár további két harckocsival. A novemberi szállítás után végül december 1-jén került az utolsó két darab az alakulathoz, amivel teljessé vált a harckocsi-kiképzést biztosító eszközök száma.¹² Az utolsó harckocsik megérkezése után még tavaly decemberben megtörtént éles belövésük a szomodói lőtéren.¹³

A harckocsik „gyors manőverező képességű, nagy tűzerővel rendelkező páncélosok”, jelentette ki Korom Ferenc,¹⁴ a Magyar Honvédség parancsnoka. Olyan újításokkal rendelkeznek, mint például tűzvezető és fojtó rendszer, titán toronypáncélzat, lézeres célkereső, lövegstabilizátor vagy éjjellátó készülék. Az 55 tonnás harckocsik végsebessége elérheti akár a 68 km/h-t.¹⁵ Az új technikához új tárolási feltételek biztosítására is szükség van, aminek érdekében új hangárok kerültek átadásra. A tavaly októberben elkészült modern tárolási feltételeket biztosító hangár nemcsak fedett, hanem zárható is.¹⁶

A szárazföldi haderőnem megerősítése mellett a haditechnika korszerűsítése volt a cél, amit a Leopard 2A4 típusú harckocsi beszerzésével indítottak el, azonban az új „csúcsragadozók” igazából csak átmenetet jelentenek a T-72-es „öreg harcosok” és a tervek szerint 2023 és 2025 között érkező 44 darab Leopard 2A7+¹⁷ csúcstechnológiájú harckocsik között. A Magyar Honvédség parancsnoka szerint a Leopardok érkezése egy korszakváltó esemény, és a tavalyi év beszerzéseinek legfontosabb állomásának tekinthető.¹⁸

A Leopard harckocsik mellett a Lynx, azaz Hiúz elnevezésű gyalogsági harcjárművek is a tavalyi év meghatározó eszközei. A magyar állam szerződést kötött, valamint vegyesvállalatot alapított a német Rheinmetall céggel, aminek köszönhetően Magyarországon is megindulhat a Hiúzek gyártása és egy több mint kétmilliárd euró értékű program vette kezdetét, amellyel Magyarország lett az első a NATO és az EU tagállamai közül, amely a Hiúz beszerzése mellett döntött.¹⁹ A 218 darab Lynx KF41 harcjármű több mint felét (172 darab) Magyarország állítja majd elő a zalaegerszegi gyárban.²⁰ A gyár alapkövét 2020. december 17-én tették le, amivel a tavalyi év egyik legkiemelkedőbb

¹¹ Révész Béla: *Négy csúcsragadozó érkezett a tatai dandárhoz. Honvédelem.hu, 2020e. július 24.*

¹² *Teljes a „létszám”. Honvédelem.hu, 2020. december 1.*

¹³ Antal Ferenc: *Megtörtént az utolsó két Leopard harckocsi belövése is. Honvédelem.hu, 2020. december 3.*

¹⁴ MTI: *Korom Ferenc vezérezredes: Átmenetet jelentenek a most érkezett új harckocsik. Honvédelem.hu, 2020. július 28.*

¹⁵ Erdős Nortti: *Harckocsikkal megpakolt katonai konvojra kell számítani a hazai utakon. Vezess.hu, 2020. szeptember 7.*

¹⁶ Snoj Péter: *Leopardok korszerű hangárban. Honvédelem.hu, 2020. október 29.*

¹⁷ Snoj Péter: *Bemutakoztak az első magyar felségjelzésű Leopardok. Honvédelem.hu, 2020. július 3.*

¹⁸ Révész (2020e): i. m.

¹⁹ Baranyai Gábor: *Hiúzzal erősít a Magyar Honvédség. Magyar Nemzet, 2020. augusztus 19.*

²⁰ Trautmann Balázs: *Lynx: magyar gyártás, magyar fejlesztés. Honvédelem.hu, 2020. szeptember 10.*

beruházását indították el, és amelynek köszönhetően közelebb került az ország a NATO-nak tett azon vállalásához, hogy helyreállítja a szárazföldi haderőt.²¹

2.2. A légierőnél történt újítások

Az idei év nemcsak a szárazföldi haderőnem számára volt meghatározó jelentőségű, hanem Magyarország légierje és légvédelme is fontos változásokon ment keresztül. A honvédség repülő- és helikopterképességének fejlesztése keretében olyan új repülőbeszerzéseket hajtottak végre, mint az Airbus H145M típusú többcélú helikopter vagy a ZLIN motoros kiképző repülőgép. Az összesen 20 darab Airbus H145M típusú helikopter-beszerésből hét darab már a Honvédség használatában van, hiszen a helikopterek beszerzése 2019 végén már elkezdődött – az első négy darab 2019. novemberben és decemberben érkezett Magyarországra a Magyar Honvédség 86. Szolnok Helikopter Bázisra²² – azonban a tavalyi év beszerzéseit sem szabad elfeledni. Tavaly összesen kilenc darab helikopter érkezett – idén további négy darab fog – a típusból, amelyek érkezése folyamatosnak tekinthető. Pár hónap eltéréssel megérkezett a nyolcadik és kilencedik helikopter (2020. július),²³ majd a következő két forgószárnyas 2020. októberben szállt le először Szolnokon. A 11 darab helikopterrel elérték a flotta teljes létszámának felét.²⁴ Ez a szám tovább bővült novemberben plusz két eszközzel, majd további három helikopter landolt a bázison decemberben. Ezzel 16-ra nőtt a magyar felségjelzésű forgószárnyasok száma 2020 végére. Az eszközök folyamatos érkezése mellett elkezdődött a pilóták átképzése is Donauwörth-ben, Németországban. Tavaly év végén Bali Tamás ezredes a Helikopterbázis parancsnokhelyettese arról számolt be, hogy 24 pilótát képeztek át, amelyből 20 már szakszolgálati engedéllyel is rendelkezik.²⁵

Ha jobban szemügyre vesszük a helikopterek kialakítását feltűnhet, hogy az alapvetően egységes, azonban későbbi felszerelésük a következő lesz: tíz darab könnyű szállító, öt darab kutató-mentő és öt darab tűztámogató.²⁶

A forgószárnyas beszerzések mellett tavaly folytatták a ZLIN oktató kiképző repülőgépek beszerzését. Ezzel a típussal már rendelkezett korábban is az alakulat, mivel 2017-ben és 2018-ban is érkezett két-két darab – 2018-ban újabb kettő – amely egy korszerűbb technikát biztosít a kiöregedett JAK-52-es típusú repülőgépek helyett. A tavalyi év során négy repülőgép csatlakozott az eddigi flottához, így azok száma elérte a nyolcat.²⁷ Kilián Nándor vezérőrnagy az MHP légierő haderőnemi szemléelője a ZLIN repülőgépek bemutatásakor elmondta, hogy ezek a repülőgépek biztosítják a pilóták kiképzésének alapját, valamint a hajózó állomány kiválasztását. Tájékoztatójában

²¹ Révész Béla: Hadiipari üzem épül Zalaegerszegen. *Honvédelem.hu*, 2020c. december 17.

²² Új helikoptertípus, új évtized, új korszak. Rendszerbe áll a H145M. *Harcihelikopter.blog.hu*, 2020. január 2.

²³ Snoj Péter: Újabb két H145M helikopter érkezett. *Honvédelem.hu*, 2020. július 20.

²⁴ Újabb két Airbus helikopter érkezett. *Honvédelem.hu*, 2020. október 6.

²⁵ Újabb helikopterek érkeztek. *Honvédelem.hu*, 2020. december 10.

²⁶ *Harcihelikopter.blog* (2020): i. m.

²⁷ Balogh Ákos: Három új ZLIN motoros kiképző repülőgép érkezett Szolnokra. *Szoljon.hu*, 2020. december 5.

elmondta, hogy „körülbelül négy és fél órát tud repülni a repülőgép és közel ezer kilométeres távolságot tud megtenni”.²⁸

A forgószárnyas és oktatógépek beszerzése mellett aláírásra került egy megállapodás az Embraer céggel két brazil gyártmányú KC-390-es Millennium típusú katonai szállító repülőgép beszerzéséről, amivel Magyarország lesz a típus harmadik üzemeltetője.²⁹ A légi utántöltésre is alkalmas teherszállító repülőgépekre az Antonovok kivonása után feltétlenül szükség van, érkezésük valamikor 2023 és 2024 között várható. Ennek köszönhetően a légi szállítási képesség is helyreállhat hazánkban 2024-ig bezárólag.³⁰

2.3. Légvédelem/légtérvédelem

A légvédelmi rakétarendszer beszerzése is a NATO-követelményeknek megfelelően történt.³¹ Tavaly novemberben került aláírásra a légvédelmi rakétarendszerek vásárlásáról szóló szerződés. A norvég Kongsberg és az amerikai Raytheon cég által fejlesztett rendszer (*Norwegian Advanced Surface to Air Missile System – NASAMS*) az egyik legkorszerűbb rövid/közepes hatótávolságú földi telepítésű légvédelmi rakétarendszernek számít a világon. Ez fogja felváltani hazánkban a négy évtizede hadrendben lévő orosz KUB rakétarendszert. A rendszer nemcsak Magyarország légterének biztonságát garantálja, hanem ezzel együtt a NATO, valamint az Európai Unió tagországaiét is.³² A győri MH 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezredhez kerülő rendszer a NASAMS legújabb típusa lesz (NASAMS-3), amit a norvég haderő használt először 2019-ben. Így hazánk a hatodik olyan NATO-tagállam lesz, amely ezt a fegyverrendszert használja.³³

A légvédelem mellett ugyanolyan fontos szerepe van a légtérvédelemnek. Ahhoz, hogy az ország légterében teljes legyen a biztonság egy olyan többfunkciós háromdimenziós radarrendszerre van szükség, amely lefedi az ország teljes területét. Ezt szeretné biztosítani az ország a 2020. december 11-én aláírt légtérellenőrző rendszer beszerzéséről szóló szerződéssel.³⁴

Ha a tavalyi évet vizsgáljuk a légierő szempontjából, akkor egyértelműen 2020 decembere volt a legmeghatározóbb. A tavalyi év utolsó hónapját hívhatjuk akár a légierő „boldog hónapjának” is, hiszen abban az egy hónapban írták alá a légvédelmi rakétafejlesztéssel, a szállítógépekkel és az új radarrendszerrel (NASAMS) kapcsolatos szerződéseket. Ebben a hónapban érkezett meg az év utolsó három H145M típusú helikoptere is.

²⁸ Történellenül halad a légierő fejlesztése. *Honvédelem.hu*, 2020. december 18.

²⁹ Draveccki-Ury Ádám: „A Magyar Honvédség pontosan tudja, mit kell venni”. Interjú Maróth Gáspárral. *Honvédelem.hu*, 2020a. november 20.

³⁰ Draveccki-Ury Ádám: KC-390-es hadszíntéri szállító repülőgépeket vásárol a Magyar Honvédség. *Honvédelem.hu*, 2020b. november 17.

³¹ Európai viszonylatban is jelentős a magyar haderőfejlesztés. *Honvédelem.hu*, 2020. augusztus 25.

³² Révész Béla: Csúcstechnológia a légvédelem szolgálatában. *Honvédelem.hu*, 2020b. november 30.

³³ Trautmann Balázs: NASAMS, a közös védőernyő. *Honvédelem.hu*, 2020. november 23.

³⁴ Révész Béla: Csúcstechnika a légtérvédelemért. *Honvédelem.hu*, 2020a. december 11.

2. táblázat: A Leopard 2A4 típusú harckocsik beszerzésének folyamata
 Forrás: a szerző szerkesztése

	Darabszám	Érkezés időpontja
Leopard 2A4HU harckocsi	4 db	2020. július 22.
	2 db	2020. szeptember 8.
	2 db	2020. október 29.
	2 db	2020. november 24.
	2 db	2020. december 1.
H145M helikopter	2 db	2020. július 20.
	2 db	2020. október 6.
	2 db	2020. november 13.
	3 db	2020. december 8.
ZLIN kiképző repülőgép	2 db	2017. március
	2 db	2018. március
	4 db	2020. december
Összesen:		29 db

A táblázat segítségével nyomon követhető a beszerzések folyamata, ahogy az is, hogy összesen a tavalyi év során majdnem 30 haditechnikai eszköz érkezett a Magyar Honvédséghez. A már megérkezett eszközökön túl több olyan szerződés is aláírásra került, amely alapján megállapítható, hogy a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program a Magyar Honvédség egészét érinti.

2.4. Egyéb

A szárazföldi haderőnem és a légierő fejlesztése mellett a honvédség szerkezeti felépítése is folyamatos átalakuláson megy keresztül. Egyrészt említést érdemel a 2020. augusztus 1-jén megalakult Magyar Honvédség Transzformációs Parancsnoksága – amelynek kiemelt feladata a tiszt- és altisztképzés –, alárendeltségében az MH Altiszt Akadémiával, az MH Bakony Harckiképző Központtal, az MH Béketámogató Kiképző Központtal, valamint a Ludovika Zászlóaljjal. A Transzformációs Parancsnokság parancsnoka, Bozó Tibor vezérőrnagy szerint mindaz, ami nem anyagi jellegű feladat a haderőfejlesztés során, hanem elméleti és a tudáshoz kapcsolódik, az transzformációs feladatnak tekinthető.³⁵ Másrészt megállapítható, hogy az újonnan megalakult Magyar Honvédség Anyagellátó Raktárbázisnak köszönhetően a magyar katonai logisztika is belépett a 21. századba. A tavaly decemberben Szentkirályszabadján átadott logisztikai raktárbázis rendeltetése, hogy mind békeidőszakban, mind különleges jogrend idején is támogassa a honvédség és a Honvédelmi Minisztérium szervezeteit is. A 21 ezer négyzetméteres raktár 10 méteres

³⁵ Révész Béla: [Új utakon. Transzformáció minden szinten](#). *Honvédelem.hu*, 2020f. október 19.

belmagassága és galériás polcrendszere több mint 24 ezer raklap tárolását garantálja.³⁶ Harmadrészt 2020 nyarán megalakult Szentesen az MH 37. II. Rákóczi Ferenc Műszaki Ezred Műszaki Támogató Zászlóalj állásépítési, útépítési, táborépítési, valamint műszaki mentési feladatokkal. A zászlóalj fontosságát alapvetően minősített időszakban érezheti az ország, azonban különleges eszközeit békeidőszakban is használják például a lakatnyák felújítása során. Mindezek mellett a tavalyi év során elkezdődött az Airbus gyulai gyárának építése is, amelynek vasbeton szerkezete idén május elején készült el. Maróth Gáspár bizakodóan beszélt arról, hogy várhatóan 2022-ben kezdetét veheti a termelés, illetve, hogy az üzem befejezésével Magyarország is részt vehet az Európai Unió tavaly év végén bejelentett Next Gen Medium Multi-Role Helicopter programjában.³⁷ A gyulai gyár mellett lőszer- és robbanóanyaggyár építéséről is megegyezett a magyar állam a Rheinmetall cégcsoporttal. A Várpalota vonzókörzetében épülő gyár létesítéséről decemberben egyezett meg a két fél. A 120 és 150 milliméteres kaliberű löszereket a Lynx gyalogsági harcjárművekhez és a Leopard harcokcsikhoz fogják majd gyártani. A gyár várhatóan 2024 elején kezdheti meg működését.³⁸

3. Összegzés

Összegezve tehát elmondható, hogy a Magyar Honvédség haditechnikai eszközei teljes körű modernizáción mentek és mennek keresztül. Az eddigi beszerzéseknek köszönhetően helyreállt a szállítóképesség, újjáépült a forgószárnyas képesség, és az ország visszanyerte oltalmazási képességét is.³⁹ Maróth Gáspár, védelmi fejlesztésekért felelős kormánybiztos véleménye szerint „teljes körű modernizáció folyik a haditechnikai eszközök tekintetében a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében, amely érinteni fogja az összes fegyvernemet”.⁴⁰ A program eddig megvalósított terveinek köszönhetően a magyar védelmi ipar folyamatosan fejlődik, így Magyarország egyre jelentősebben tud hozzájárulni az euroatlanti biztonság és az európai béke fenntartásához. Benkő Tibor honvédelmi miniszter szerint „a Magyar Honvédség most jutott el arra a szintre, hogy eszközeivel is csatlakozzon a 21. századhoz”.⁴¹ A pozitív változásokat az Európai Unió mellett a NATO is megerősítette a 2020 októberében megrendezésre kerülő védelmi miniszterek virtuális találkozásán. Az eszközök beszerzése és a haderő felépítésének átalakítása a NATO-követelmények figyelembevételével történt. A tavalyi év feltérképezése, a feldolgozott irodalmak, valamint a tanulmány megírása után azt gondolom, kijelenthető, hogy hazánk Honvédelmi és Haderőfejlesztési programja eddig sikeres, és összhangban van a NATO és az Európai Unió stratégiai céljaival,⁴² azonban véleményem szerint ezekre a lépésekre már évekkal ezelőtt szükség lett volna. Egy

³⁶ Ördög Kovács Márton: *A 21. századba lépett a katonai logisztika*. *Honvédelem.hu*, 2020. december 1.

³⁷ Molnár Szabina – Somkuti Bálint: *Épül a gyulai Airbus-gyár*. *Index.hu*, 2021. május 6.

³⁸ Szabó Péter: *Lőszer- és robbanóanyaggyár épülhet Várpalotán*. *Várpalotai hírcentrum*, 2020. december 17.

³⁹ Draveczi-Ury (2020a): i. m.

⁴⁰ Draveczi-Ury (2020a): i. m.

⁴¹ Révész (2020e): i. m.

⁴² Honvédelmi Minisztérium: *Magyarország haderőfejlesztési programja sikeres és összhangban van a NATO céljaival*. *Honvédelem.hu*, (2020. október 23.).

olyan elhúzódozó folyamatot, mint egy haderőreform érdekesebb lett volna korábban kidolgozni és elindítani, hogy mihamarabb felzárkózhasson az ország európai társaihoz.

Felhasznált irodalom

- Antal Ferenc: Megtörtént az utolsó két Leopard harckocsi belövése is. *Honvédelem.hu*, 2020. december 3. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/megtortent-az-utolso-ke-t-leopard-harckocsi-belovese-is.html>
- Balogh Ákos: Három új ZLIN motoros kiképző repülőgép érkezett Szolnokra. *Szoljon.hu*, 2020. december 5. Online: www.soljon.hu/kozelet/helyi-kozelet/harom-uj-zlin-motoros-kikepzo-repuloget-erkezett-szolnokra-3105241/
- Baranyai Gábor: Hiúzokkal erősít a Magyar Honvédség. *Magyar Nemzet*, 2020. augusztus 19. Online: <https://magyarnemzet.hu/belfold/hiuzokkal-erosit-a-magyar-honvedseg-8541843/>
- Budavári Krisztina: *A magyar védelmi ipar helyzete és fejlődési lehetőségei*. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 2020.
- Draveczki-Ury Ádám: „A Magyar Honvédség pontosan tudja, mit kell venni”. Interjú Maróth Gáspárral. *Honvédelem.hu*, 2020a. november 20. <https://honvedelem.hu/hirek/a-magyar-honvedseg-pontosan-tudja-mit-kell-venni.html>
- Draveczki-Ury Ádám: KC-390-es hadszíntéri szállító repülőgépeket vásárol a Magyar Honvédség. *Honvédelem.hu*, 2020b. november 17. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/kc-390-es-hadszinteri-szallito-repulogeteket-vasarol-a-magyar-honvedseg.html>
- Erdős Nortti: Harckocsikkal megpakolt katonai konvojra kell számítani a hazai utakon. *Vezess.hu*, 2020. szeptember 7. Online: www.vezess.hu/vezetunk/2020/09/07/harckocsikonvojra-kell-szamitani-a-hazai-utakon/
- Európai viszonylatban is jelentős a magyar haderőfejlesztés. *Honvédelem.hu*, 2020. augusztus 25. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/europai-viszonylatban-is-jelentos-a-magyar-haderofejlesztes.html>
- Folytatódnak a honvédelmi fejlesztések. *Honvédelem.hu*, 2020. július 6. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/folytatodnak-a-honvedelmi-fejlesztesek.html>
- Magyarország Kormánya: *2026-ra a térség meghatározó haderejévé kell tenni a Magyar Honvédséget*. (2017. február 14.). Online: <https://2015-2019.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/2026-ra-a-terseg-meghatarozo-haderejeve-kell-tenni-a-magyar-honvedseget>
- Magyarország haderőfejlesztési programja sikeres és összhangban van a NATO céljaival. *Honvédelem.hu*, 2020. október 23. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/magyarorszag-haderofejlesztési-programja-siker-es-osszhangban-van-a-nato-celjaival.html>
- MTI: Benkő: Ütemterv szerint halad a haderőfejlesztés. *Magyar Hírlap*, (2020. október 27.). Online: www.magyarhirlap.hu/belfold/20201027-benko-utemterv-szerint-halad-a-haderofejlesztes
- MTI: Korom Ferenc vezérezredes: Átmenetet jelentenek a most érkezett új harckocsik. *Honvédelem.hu*, (2020. július 28.). Online: <https://honvedelem.hu/hirek/>

hazai-hirek/korom-ferenc-vezerezredes-atmenetet-jelentenek-a-most-erkezett-uj-harcokcsik.html

- MTI: Vegyesvállalatot alapít gyalogsági harcjárművek gyártására egy német céggel Magyarország. *Honvédelem.hu*, (2020. augusztus 19.). Online: <https://honvedelem.hu/hirek/vegyesvallalatot-alapit-gyalogsagi-harcjarmuvek-gyartasara-egy-nemet-ceggel-magyarorszag.html>
- Molnár Szabina – Somkuti Bálint: Épül a gyulai Airbus-gyár. *Index.hu*, 2021. május 6. Online: <https://index.hu/gazdasag/2021/05/06/innovacios-es-technologiai-miniszterium-gyula-airbus-gyar-kozlekedes/>
- Ördög Kovács Márton: A 21. századba lépett a katonai logisztika. *Honvédelem.hu*, 2020. december 1. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/a-21-szazadba-lepett-a-katonai-logisztika.html>
- Parlament.hu: *XIII. Honvédelmi Minisztérium* (é. n.). Online: www.parlament.hu/irom41/00503/adatok/fejezetek/13.pdf
- Révész Béla: Csúcstechnika a légtérvédelemért. *Honvédelem.hu*, 2020a. december 11. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/csucstechnika-a-legtervedelemert.html>
- Révész Béla: Csúcstechnológia a légvédelem szolgálatában. *Honvédelem.hu*, 2020b. november 30. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/csucstechnologia-a-legvedelem-szolgalataban.html>
- Révész Béla: Hadiipari üzem épül Zalaegerszegen. *Honvédelem.hu*, 2020c. december 17. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/lynx-megkezdodott-az-epitkezes.html>
- Révész Béla: Magyarország biztonsági környezete szabja meg a feladatokat. *Honvédelem.hu*, 2020d. február 4. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/magyarorszag-biztonsagi-kornyezete-szabja-meg-a-feladatokat.html>
- Révész Béla: Négy csúcsragadozó érkezett a tatai dandárhoz. *Honvédelem.hu*, 2020e. július 24. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/negy-csucsragadozo-erkezett-a-tatai-dandarhoz.html>
- Révész Béla: Rekordnagyságú lesz a honvédelmi költségvetés 2020-ban. *Honvédelem.hu*, 2019. december 18. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/rekordnagysagu-lesz-a-honvedelmi-koltsegvetes-2020-ban.html>
- Révész Béla: Új utakon. Transzformáció minden szinten. *Honvédelem.hu*, 2020f. október 19. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/uj-utakon-10-19.html>
- Snoj Péter: Bemutakoztak az első magyar felségjelzésű Leopardok. *Honvédelem.hu*, 2020. július 3. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/bemutakoztak-az-első-magyar-felsegjelzesu-leopardok.html>
- Snoj Péter: Leopardok korszerű hangárban. *Honvédelem.hu*, 2020. október 29. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/leopardok-korszeru-hangarban.html>
- Snoj Péter: Újabb két H145M helikopter érkezett. *Honvédelem.hu*, 2020. július 20. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/ujabb-ket-h145m-helikopter-erkezett.html>
- Szabó Péter: Lőszer- és robbanóanyaggyár épülhet Várpalotán. *Várpalotai hírcentrum*, 2020. december 17. Online: <https://varpalotaihircentrum.hu/loszer-es-robbananyaggyar-epulhet-varpalotan/>
- Teljes a „létszám”. *Honvédelem.hu*, 2020. december 1. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/teljes-a-letszam.html>

- Töretlenül halad a légierő fejlesztése. *Honvédelem.hu*, 2020. december 18. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/toretlenül-halad-a-legiero-fejlesztese.html>
- Trautmann Balázs: Lynx: magyar gyártás, magyar fejlesztés. *Honvédelem.hu*, 2020. szeptember 10. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/lynx-magyar-gyartas-magyar-fejlesztes.html>
- Trautmann Balázs: NASAMS, a közös védőernyő. *Honvédelem.hu*, 2020. november 23. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/nasams-a-kozos-vedoernyo.html>
- Újabb helikopterek érkeztek. *Honvédelem.hu*, 2020. december 10. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/ujabb-helikopterek-erkeztek.html>
- Újabb két Airbus helikopter érkezett. *Honvédelem.hu*, 2020. október 6. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/ujabb-ket-airbus-helikopter-erkezett.html>
- Új helikoptertípus, új évtized, új korszak. Rendszerbe áll a H145M. *Harcihelikopter.blog.hu*, 2020. január 2. Online: https://harcihelikopter.blog.hu/2020/01/02/uj_helikoptertipus_uj_evtized_uj_korszak_rendszerbe_all_a_h-145m

Jogi forrás

- 1298/2017. (VI. 2.) Korm. határozat a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program megvalósításáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1298.KOR&txtreferer=00000001.TXT>

Bence Göblyös¹

Report NATO 2030: Italy in a Changing Alliance

Abstract

In March 2020, a group of experts was appointed by Secretary General Jens Stoltenberg to examine the situation of the Alliance in these uncertain times and to provide a proposition for the principles of the Alliance for the coming decade. After the completion, the Report mostly stayed under the radar. My goal is to identify those fields in which Italy can take a leading role, or on the contrary: the fields in which Italy has more to do. During my research, my method was to find the Report's most significant recommendations and to assess Italy's position on the issue, trying to find the main implications for Italy.

I identified four major fields in which the changing NATO does lack consensus, and causes intra-Alliance frictions. One of these is the question of Russia. Italy has a good relationship with the old rival, but NATO – not excluding the possibility for cooperation – has a way more negative perspective about Russia. Almost the same stands for China. Italy's and several other Member States' relationship with China causes some controversy among the Allied States. Among other factors, these cause strategic divergencies in the Alliance. Different friends and adversaries, different interests and values sometimes make the cooperation hard. Because of this, it is of utmost importance to improve political coordination and cooperation.

The most important field, in which Italy can take a leading role is the Southern Strategic Direction. Italy is already a very active player in the Mediterranean region, as it is a vital area in Italy's security. I believe Italy will have the military and political power, and most likely also the willingness to be among the leading nations in implementing the findings of NATO 2030, if it can maintain or strengthen its position in the Alliance.

Keywords: *Italy, NATO 2030 Report, Strategy, Russia, China, Mediterranean*

¹ University of Public Service, PhD student, e-mail: goblyos.bence@uni-nke.hu

1. Introduction

During the Alliance's latest summit held in London in 2019, the North Atlantic Treaty Organization's (NATO) meeting of Member States' heads of state and government called Secretary General Mr. Jens Stoltenberg upon to assess the Alliance's recent performance and to provide a programme for the coming decade. In March next year, the Secretary General appointed a Reflection Group of experts. This group consisted of ten 'wise men', Greta Bossenmaier (Canada), Anja Dalgaard-Nielsen (Denmark), Hubert Védrine (France), Marta Dassù (Italy), Anna Fotyga (Poland), Herna Verhagen (the Netherlands), John Bew (the United Kingdom), Tacan Ildem (Turkey), Wes Mitchell (the United States of America) and Thomas de Maiziére (Germany). The Reflection Group – led by the latter two – had a massive experience in the field of international relations and foreign policy. They submitted their final report on the 25th of November 2020 to the Secretary General, and it was made available for the public on the 3rd of December 2020.²

The Italian member of the group, Marta Dassù is currently a Senior Advisor of European Affairs at the Aspen Institute. After graduating from the University of Florence, she held several positions, policymaking and academic also. Just to mention some, she is now a Board Member of the Italian think tank Istituto Affari Internazionali and of the International Institute for Strategic Studies. She was also Italy's Deputy Minister of Foreign Affairs and Foreign Policy Adviser to the Italian Prime Minister.³

Before introducing the main findings of the Reflection Group, it is worth mentioning that the current Strategic Concept of the Alliance can now be deemed to be obsolete, as it was published in 2010. In the last decade – without exaggeration – one can say that the strategic framework and security environment of the transatlantic Alliance has dramatically changed; therefore, many actors urged the Alliance to keep up with these changes and update this basic document. Since the publication of 'Active Engagement, Modern Defence',⁴ new types of security challenges emerged. Just to mention a few, the rise of ISIS, the aggression on Crimea and Eastern Ukraine, civil war in Syria, terrorist attacks, uncontrolled influx of migrants and refugees, the Arab Spring, and the threat of both hybrid warfare and cyber attacks transformed our vision of the international security environment.⁵

In the 2010 Strategic Concept, it was also stated that the probability of a conventional, Article 5 threat is low,⁶ but the recent developments in the Eastern neighbourhood are causes of concerns. As Walter Russell Mead wrote in the columns of *Foreign Affairs*,⁷ we are living in an age of the returning geopolitics fuelled by the thirst for revenge of the revisionist states.⁸

² 'NATO 2030: Making a Strong Alliance Even Stronger', 23 January 2021.

³ European Council of Foreign Relations, 'Marta Dassù', s. a.

⁴ 'NATO: Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization', 19–20 November 2010.

⁵ Daniel S Hamilton, 'Why NATO Needs a New Strategic Concept, What It Should Say, and How to Achieve It, in *Transatlantic Futures: Towards #NATO2030*, ed. by Andris Sprūds and Mārtiņš Vargulis (Riga: Latvian Institute of International Affairs).

⁶ 'NATO: Active Engagement, Modern Defence', 10.

⁷ Walter Russell Mead, 'The Return of Geopolitics – The Revenge of the Revisionist Powers', *Foreign Affairs*, May–June 2014.

⁸ Russia and China, as they were described as revisionists in the 2017 Security Strategy of the United States of America (The White House, 'National Security Strategy of the United States of America', December 2017).

Many of the beforementioned circumstances affect the safety of the Mediterranean region heavily. The subject of my research, Italy is one of NATO's most active European Member States when it comes to participation in international missions and operations. Italy is ready and willing to take part in operations started in regions in which Italy's interests are at stake.

My goal with this policy paper is to provide an overview of Italy's possible role in the adapting of 'NATO 2030: United for a New Era' report and to find the Report's main implications for Italy. I try and identify those fields in which Italy can take a leading role or on the contrary: in which Italy has a lot more to do in order to align with the report's recommendations. My main method was document analysis. I examined and assessed Report 'NATO 2030'. Through empirical experience, and aligning the Report's main findings with the concerns of Italy's security environment I introduce and assess those fields that have the most significant effects on Italy.

2. NATO 2030

As it is not a primary goal of this essay, without going into a deep assessment of the Reflection Group's report, I shortly introduce the main drivers and findings of it.

The goal of the Reflection Group was not to create a new Strategic Concept for the Alliance but to set the main directions of the Alliance's future activities. The first and most important recommendation of the Report is to elaborate on a new Strategic Concept. The Reflection Group shares the opinion that the Alliance needs a new strategic framework. It is obvious though, this Report can provide some cornerstones for the new Concept. It is important to highlight that the Report was not accepted by the States; therefore, it is not to be considered an official, commonly shared strategy or roadmap. The report is not a product of a NATO decision-making mechanism, but an experts' report, that can be used to assist a policy- or strategy-making process. However, the report once calls NATO the most successful politico-military alliance ever, the Group made 138 recommendations for the Alliance in almost 70 pages. To sum up, the Report aims to vastly strengthen the Alliance as a political one so the political capabilities shall match NATO's military expertise.⁹

The Secretary General tasked the Reflection Group with providing recommendations in three main areas:

'Reinforcing Allied unity, solidarity, and cohesion, including to cement the centrality of the transatlantic bond; increasing political consultation and coordination between Allies in NATO; and strengthening NATO's political role and relevant instruments to address current and future threats and challenges to Alliance security emanating from all strategic directions.'¹⁰

The document consists of three main parts. In the first, there are the main findings and recommendations of the Reflection Group. In the second part, they provide

⁹ Reflection Group, 'NATO 2030: United for a New Era', 25 November 2020.

¹⁰ Ibid. 3.

a kind of security analysis introducing the main security processes that determine the Alliance's security environment for the coming decade. The third part offers a detailed description of the proposals in thematic chapters.

The importance of the recommendations and findings is the lack of shared vision on different issues. One is the (re)emergence of the old adversary, Russia and the new one, China; the eroding democracy in the world and even within the Alliance; the severe strategic divergencies among Member States (partially on the stance towards Russia and China) and the revision of NATO's decision-making process. Among others, I will introduce Italy's standpoint on these issues.

3. Russia

Italy's opinion on Russia is way more positive than the average of the Alliance. For instance, a research conducted by the Pew Research Centre in 2019 shows that the confidence towards Russian leader Vladimir Putin is 38% in Italy, while the median in the European Union is 27%.¹¹ Another research proved that even after the annexation of Crimea, alongside Greece and Cyprus, the overall Italian attitude towards Russia is still friendly, and 'it is unreasonable to expect the positions of Greece, Italy, and Cyprus to significantly move'.¹² This research also underlines that Italy is 'concerned' over Russia's actions.

The Report uses unusually strong language on Russia. It also underlines though, that the Alliance has to continue the efforts for a dual-track approach. It means deterrence on the one hand and maintaining the possibility for cooperation on the other.¹³

The report recommends to 'respond to Russian threats and hostile actions in a politically united, determined, and coherent way'.¹⁴ I hardly believe the recommendation will get approval by the Member States (for example, because of Italy among others), but it is also surprisingly recommended that 'Allies must adhere to the common guidelines agreed at NATO when formulating security and defence-related national-level policies toward Russia'.¹⁵ It means that national policies shall be derived from the common NATO policy.

It is hard to imagine that Italy will align with the Reflection Group's provisions on Russia. Putin described Russia's relationship as a 'special one' and former Prime Minister Paolo Gentiloni called Italian–Russian ties a 'privileged relationship'.¹⁶ The ties between Italy and Russia are based on commercial interests and energy dependency. Italy is Russia's second-biggest commercial partner within the European Union (after Germany), and Italy still relies on Russian energy – Gazprom has also serious interests in the Italian energy sector. Three times Italian Prime Minister Silvio Berlusconi strengthened the ties between the countries even personally with his Russian counterpart,

¹¹ Richard Wike et al., '4. The European Union', 14 October 2019.

¹² Jakub Janda, 'What Do European Countries Think About Russia?', 25 April 2017.

¹³ Reflection Group, 'NATO 2030', 25.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Paolo Valentino, 'Gentiloni – Dialogue with Russia Continues', *Corriere della Sera*, 08 June 2015.

Vladimir Putin. Russia also provided assistance for the severely hit Italy during the Covid-19 pandemic, and Putin's party, United Russia signed a political cooperation agreement with Matteo Salvini's Northern League, a party which became the minor member of the Italian Government formed in 2018. There were accusations about Russian interference in Italian politics and elections. Italy blocked imposing sanctions on Russia after the annexation of Crimea,¹⁷ sparking controversy in the European Union and among NATO Member States. This is one of the reasons why Italy was sometimes harshly called 'Putin's Trojan Horse in the EU'.¹⁸

4. China

The change in the attitude of the Alliance on China is probably the biggest revision on the strategic stance of NATO between the 2010 Strategic Concept and NATO 2030 Report. The standing Strategic Concept does not even mention China (literally by its name). In the NATO 2030 Report, however, it is articulated that 'NATO must devote much more time, political resources and action to the security challenges posed by China'.¹⁹

The Report describes China as follows:

'The scale of Chinese power and global reach poses acute challenges to open and democratic societies, particularly because of that country's trajectory to greater authoritarianism and an expansion of its territorial ambitions. For most Allies, China is both an economic competitor and significant trade partner.'²⁰

What is concerning about China is the vastly different perception of it among the Allies. By some, China is seen as a fierce rival, a competitor, for others, it is a huge economic opportunity.

Italy has a similar relationship with China as with Russia. The centre of its pragmatic relations with China is the system of strong economic and commercial relations. China is the second biggest trade partner in Italy's import,²¹ and China is the 10th biggest export destination of Italy.²²

About Italy's opinion on China, nearly the same can be said as in the Russian case. Italian opinion on China is far more positive than the average European or transatlantic opinion. Giuseppe Conte's two governments consisted of political parties that have favourable opinions on China (Five Stars Movement, League, Democratic Party).

In recent years, we witnessed some serious turbulence in Italian–Chinese relations, though. The transatlantic community was shocked to see that Italy was the first G7 country to sign the Memorandum of Understanding (MoU) about the Belt

¹⁷ Jacopo Barigazzi, 'Italy blocks adding name to Russia sanctions list', *Politico*, 13 September 2018.

¹⁸ Artem Patalakh, 'Italy as the Kremlin's 'Trojan Horse' in Europe: Some Overlooked Factors', *E-International Relations*, 11 April 2020.

¹⁹ Reflection Group, 'NATO 2030', 28.

²⁰ Ibid. 27.

²¹ Osservatorio Economico, 'Principali Paesi di provenienza delle importazioni italiane. Graduatoria in base ai dati del 2020', September 2020.

²² Osservatorio Economico, 'Principali Paesi destinatari delle esportazioni italiane. Graduatoria in base ai dati del 2020', September 2020.

and Road Chinese initiative. This MoU was signed by the Conte Government, and raised concerns among Allied States, most significantly in the United States, which was about to get engaged in a so-called trade war with China. Needless to say, Italy's actions did not ease the tensions within the Alliance. The development of the tensions between China and the USA saw Italy backing out of some agreements with China (i.e. space station).²³

Economic ties are very important for the Italian population. A research published by the Italian Institute for International Political Studies²⁴ in 2020 showed that the biggest threat for Italy is thought to be the economic crisis (54%), while the Covid-19 pandemic was only the second most frequent answer (22%). However, when asked about the biggest global threat, the pandemic came in first (28%), while the threat of China was the 9th most popular answer (3%). From the same questionnaire, it can be seen that Italians think that China has the most influence on international processes (58% chose China from the options available), but also 27% think that China is the biggest threat now on international peace. Interestingly, Italians think the USA is the more dangerous player (10%) than Russia (8%). A very important question was the following: 'What do you think, the United States/the EU/Russia/China is an ally or an adversary of Italy?' While 18% answered that the EU is more of an adversary than an ally, only 20% and 23% thought this about Russia and China respectively. 38% think that Russia is an ally, and 36% think the same about China.²⁵

Italy is also one of the three biggest recipients of China's foreign direct investments. These (including loans, investments and construction contracts) worth over 25 billion euros since 2000. It is also worth mentioning that some of these investments aim at sectors with strategic importance, for example, energy, transportation and finance. Chinese firms possess or are planning to purchase shares in tire company Pirelli, banks like Intesa Sanpaolo, Unicredit, insurance companies like Generali, energetic companies like Eni and Enel and communications companies like Telecom Italia.²⁶

To sum up, Italy has a far more positive opinion and has way more important economic bonds with China to take a stricter stance as NATO would urge them. Italians still perceive China as a great economic opportunity, rather than a threatening factor, therefore European and Allied partners will have a hard task convincing Rome about taking countermeasures against China; however, in the question of Uyghurs Italy expressed its discontent alongside leading European and NATO nations.²⁷

5. Strategic divergencies

The principle of creating a new Strategic Concept would be to have a common threat perception or at least a common understanding of the different Member States' security

²³ Alessia Amighini and Giulia Sciorati, 'Italy–China Relations in 2021: A Time to Regroup', *Italian Institute for International Political Studies*, 05 February 2021.

²⁴ Istituto per gli Studi di Politica Internazionale – ISPI.

²⁵ ISPI, 'Gli italiani e il resto del mondo – Le opinioni degli italiani sulla politica internazionale', Edizione 2021.

²⁶ Valbona Zeneli and Michele Capriati, 'Is Italy's Economic Crisis an Opportunity for China?', *The Diplomat*, 18 April 2020.

²⁷ RFI, 'Italy follows France, Germany in sanctioning China over treatment of Uyghurs', 24 March 2021.

issues. As shown before through the example of Italy's relations with the revisionist powers, reaching a shared perception of security and threats, is seemingly far. To top that, there are tensions within the Alliance also. For example, the relationship between Greece and Turkey is far from ideal, but many Member States are concerned over some of Turkey's actions besides Greece. For example, in the Libyan conflict, Turkey and France supported different sides.²⁸ There are also severe strategic divergencies between the Eastern European and founding Member States, as they have different strategic interests, history and even values. Another factor is geography. Countries situated on the Eastern borders of the Alliance have different security concerns than Spain or Italy, for instance. Countering China's growing influence also lacks consensus within the Alliance. The United States thinks globally, therefore the U.S. administration is highly interested in China's growing influence, as it endangers the USA's position; therefore, they pay closer attention to regions the European allies are not necessarily interested in, for example, Southeast Asia. It is not only the ambitions that differ but also the necessities. China (and for some, Russia as well) is a very important economic partner, especially in today's Europe, as the economies are struggling as a consequence of the pandemic-related restrictions. For these countries, the Chinese threat seems distant, but the economic benefits are near and real.

As I explained before, we can wait for Italy to change its view on China and Russia, but most probably in vain. In the past, Italy's participation in international peace support operations and missions could be categorised by Italy's interests in the missions and operations. One type of participation was when Italy stepped up and either set up a national operation individually, joined a coalition, or took part in Allied peace support efforts. Italy is ready and willing to conduct these kinds of operations in a reasonably wide area of interest. This area is called Enlarged Mediterranean. This is the region in which Italy has direct security interests. The operations and missions in the Mediterranean, in North Africa and the Western Balkans are of this kind. The other genre of operations is those which Italy joins to improve its relations with the Alliance, mainly with the United States. In these cases, Italy has no direct interest in the region, the only reason for them to join is to prove their willingness to contribute. Examples of this kind are the operations in Iraq and Afghanistan.²⁹

A remarkable decision of the 2016 Warsaw Summit was the establishment of the Enhanced Forward Presence. As an outcome, in Poland and in the Baltic states a battalion-level multinational battlegroup was placed (one in each country), led by framework nations. Italy supports EFP's battlegroup in Latvia.³⁰ It is the third biggest contributor here after the leading nations – Canada and Spain. Italian contribution consists of a heavy infantry company, a reconnaissance platoon, support elements and HQ personnel. This strength of Italian participation is nearly 200 personnel.³¹ This makes the Baltic Guardian Italy's most robust commitment (besides air policing) towards collective defence and deterrence. It is also worth mentioning that Italy tries

²⁸ Xinhua, 'NATO high-level talks kick off amid frictions', 04 April 2019.

²⁹ Alessandro Marrone, Paola Tessari and Carolina de Simone, 'Gli interessi nazionali dell'Italia e la NATO: dalle missioni alla trincea?', *Istituto Affari Internazionali*, 12 December 2014.

³⁰ NATO, 'Boosting NATO's presence in the east and southeast', 26 April 2021.

³¹ NATO, 'NATO's Enhanced Forward Presence', March 2021.

to maintain its good relations with Russia, while it also has to prove its solidarity and commitment to collective defence and convince the Allies about its commitment and willingness to take on Eastern challenges. This can be a fruitful deal, as Italy (and also other Southern allies) is in a better position when asking for bigger attention and contribution to counter Southern challenges, if they also deploy on the East.

Another important recommendation of the Report is to create a much stronger political cooperation between the Allies and to formulate a common perspective on the issues in order to speak up in a common voice. The Report offers the North Atlantic Council to be the primary forum for transatlantic dialogue. It also urges the Alliance to hold way more frequent meetings between the Allied States at all levels: heads of state and government, ministerial and experts level. The goal of it would be to reach a better understanding of each others' position on the different security issues and to establish a shared minimum which the Alliance can articulate in the different topics.

Italy has massive experience in participating in international organisations. It is an explicit Italian foreign policy strategy to actively take part in the international organisations' work and decision-making processes. This attitude is assisted by a long history of also leading and taking part in both international military operations and civilian missions. The so-called *presenzialismo* is usually used to describe Italy's massive contribution to international peace support operations, but we can say that this approach also stands for Italy's policymakers' participation in the structures of the international organisations.³²

Italy can also be used as a kind of mediator. As the Alliance does not distance itself from dialogue or even cooperation with China and Russia, Italy, as the country having one of the best relations with these countries among the Member States, can be a mediator in the dialogue with Russia – and to a lesser extent – China.

6. The Southern Strategic Direction

Due to the nature and purpose of the Alliance, since its birth, the Eastern threat was the most important and the most dangerous. After the Cold War, NATO had nearly a calm decade, but from 2001 till now, the security environment is ever-changing; therefore, it is a must for NATO to always adapt to the new environment. Now the security challenges are way more complex than they used to be. The events of the last decade proved that NATO has to face new challenges from the Southern direction. Among other Member States, Italy was one of the loudest actors advocating the importance of security challenges emanating from the South. Later, NATO embraced a 360° approach. The recognition of the Southern threat is a great achievement from Italy. Of course, we cannot talk about NATO's shortsightedness, rather than about prioritisation of security challenges. The main motive behind Italy's reasoning was that maybe the Southern challenges do not pose as an existential threat, but in the long run, they can severely damage the transatlantic security and interests. Italy is

³² Elio Menzione, Stefano Baldi and Antonio Enrico Bartoli, 'The Ministry of Foreign Affairs and Italy's Presence in International Organizations', 19–20 June 2000.

willing to do more on the Eastern flank if the Alliance is devoted to do more on the Southern one.³³

In 2017, the NATO Strategic Direction South Hub was established in Naples, Italy. The main purpose of the creation of this new element was to increase NATO's situational awareness towards the Southern neighbourhood, to assist the Alliance's decision-making processes with inputs from the South, and eventually to project stability. This new element is not a new military command of NATO. It is a soft power element and is destined to promote NATO's activity in the South, to facilitate dialogue between NATO Member States regarding the South and between NATO and other organisations, primarily the African Union, to provide a kind of early warning system about rising challenges and collect information from the region. This does not mean intelligence but collecting open-source information.³⁴

The expression Enlarged Mediterranean of Italian geopolitics was mentioned before. If we compare the region of this Enlarged Mediterranean and the scope of activity of this new Hub, the resemblance is uncanny. It is a great achievement once again from Italy that it successfully reached that a region that is the most important for the Italian interest has now a NATO body to oversee.

'In the next ten years, therefore, the 360-degree approach to security will become an imperative and the South will likely grow in importance for NATO.'³⁵ If NATO will truly put a bigger emphasis on the Southern challenge, Italy has a great opportunity to take a leading role in it. Its willingness will hardly be a problem, as the security of the Mediterranean is of utmost importance for Italy, and has strong historic and economic ties with the region.

There are some concerning developments in the South, though. We see rising conventional and non-conventional, hybrid threats posed by state and non-state actors. Russian and – to a lesser extent – Chinese interference is strengthening in the area. Russia is building up A2/AD capabilities, while China is gaining soft power influence in the region.³⁶ Because of this, the idea that conventional threats originate only from the East and that asymmetric threats emerge only from the South has become now obsolete. NATO needs to improve cooperation, coordination and interoperability both with external partners like the European and the African Union and third states; and both internally, among its Member States.

According to the Report, the Alliance does not necessarily have to create new types of coordination fora, the existing ones – namely the Istanbul Cooperation Initiative and the Mediterranean Dialogue – can be perfectly suitable, just they need to be exploited much more effectively. The Report recommends three main fields to improve these partnerships, these are strengthened political engagement, capacity building and resilience enhancement.³⁷

³³ WPR, 'Italy Pushes NATO to Improve Russia Ties, Focus on Southern Threats', 17 July 2017.

³⁴ Alessandra Giada Dibenedetto, 'Projecting Stability to the South: The Role of NATO Strategic Direction – South Hub', 21 October 2019.

³⁵ Reflection Group, 'NATO 2030', 34.

³⁶ Sinan Ülgen and Can Kasapoğlu, 'A Threat-based Strategy for NATO's Southern Flank', June 2016.

³⁷ Reflection Group, 'NATO 2030', 15.

7. Decision-making process

The Report failed to attract the attention such a document should have. The two main reasons for this were external: on the one hand, the World was occupied with the presidential elections of the United States, on the other hand, the Covid-19 pandemic was raging through the world. One can understand that both issues might affect severely the Alliance's actions. Despite not receiving proper attention, one recommendation of the Report sparked controversy. That very recommendation was about reforming NATO's consensual decision-making process. The Report explicitly accused some countries of blocking the common decision-making process by (*de facto*) vetoing common issues because of national interests.

'NATO unity is also impacted by disputes between Allies. In recent years, some Allies have brought disagreements on external matters into NATO, occasionally straining cohesion, and impeding decision-making. Allowing disputes that are external to NATO to infect the functioning of the Alliance could cause long-term damage to the Alliance.'³⁸

The Report underlines that the consensual way of decision-making is the bedrock of the Alliance's unity, but also suggests introducing timeframe in urgency situations and larger responsibility for the Secretary General in the process. The Report recommends raising the threshold for single-country blockages. It seems natural that finding a consensus in the decision-making process will be harder and harder as more and more nations gain accession to the Alliance, but the Report can be a good starter for a conversation about somehow strengthening, but also simplifying the decision-making process. As little is known about the exact vision on the reform of the decision-making process, Italy's point of view is unknown about this question, but alongside Eastern European countries, any ways circumventing Italian opinion within the Alliance would not be welcome.

8. Conclusion

To sum up, without overestimating Italy's capabilities and power, we can say that Italy can take a massive role in the execution and implementation of a new Strategic Concept based on the Report of the Reflection Group. By its strategic culture and history of taking part in several international organisations' decision-making processes, I am convinced that Italy will not back out from this kind of work. Although Italy's relationship with China and Russia can be seen as concerning, Italy's ties with these nations can even serve the Alliance's interests. Italy has always been trying to promote strengthening the dialogue between the Alliance and Russia, even after the annexation of Crimea. We can assume that Italy will not give up its positive relations and its economic bonds with Russia on the short-term, but with political coordination and dialogue within the Alliance can ease the intra-Alliance tensions. It is a major

³⁸ Reflection Group, 'NATO 2030'. 21.

achievement for Italy and the Southern Member States that the Alliance embraced an attribute that promises a better understanding, early warning elements and elevated situational awareness regarding the Southern Strategic Direction. There are some frictions and severe strategic divergencies within the Alliance.

During my research, I found that Italy has everything to take on a very important role in the Alliance of this and the next decade, if it will have the willingness, political, military and economic power to maintain or promote its status within the Alliance. Among sectoral fields, Italy can take a leading role in the Mediterranean, a region, which probably will continue to rise in importance, and which will keep the Alliance busy.

References

- Amighini, Alessia and Giulia Sciorati, 'Italy–China Relations in 2021: A Time to Regroup'. *Italian Institute for International Political Studies*, 05 February 2021. Online: www.ispionline.it/en/pubblicazione/italy-china-relations-2021-time-regroup-29162
- Barigazzi, Jacopo, 'Italy blocks adding name to Russia sanctions list'. *Politico*, 13 September 2018. Online: www.politico.eu/article/italy-blocks-adding-name-to-russia-sanctions-list-ukraine/
- Dibenedetto, Alessandra Giada, 'Projecting Stability to the South: The Role of NATO Strategic Direction – South Hub', 21 October 2019. Online: http://cesi-italia.org/contents/Conf.Report%20Projecting%20Stability%20to%20the%20South_compressed.pdf
- European Council of Foreign Relations, 'Marta Dassù' s. a. Online: <https://ecfr.eu/profile/marta-dassu/>
- Hamilton, Daniel S, 'Why NATO Needs a New Strategic Concept, What It Should Say, and How to Achieve It', in *Transatlantic Futures: Towards #NATO2030*, ed. by Andris Sprūds and Mārtiņš Vargulis. Riga: Latvian Institute of International Affairs.
- ISPI, 'Gli italiani e il resto del mondo – Le opinioni degli italiani sulla politica internazionale', Edizione 2021. Online: www.ispionline.it/sites/default/files/sondaggio_ispi-ipsos_2020.pdf
- Janda, Jakub, 'What Do European Countries Think About Russia?' 25 April 2017. Online: www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/only-13-of-28-eu-countries-are-highly-concerned-with-russian-disinformation-new-study-reveals/
- Marrone, Alessandro, Paola Tessari and Carolina de Simone, 'Gli interessi nazionali dell'Italia e la NATO: dalle missioni alla trincea?' *Istituto Affari Internazionali*, 12 December 2014. Online: www.iai.it/sites/default/files/iai1412.pdf
- Mead, Walter Russell, 'The Return of Geopolitics – The Revenge of the Revisionist Powers'. *Foreign Affairs*, May–June 2014. Online: www.foreignaffairs.com/articles/china/2014-04-17/return-geopolitics
- Menzione, Elio, Stefano Baldi and Antonio Enrico Bartoli, 'The Ministry of Foreign Affairs and Italy's Presence in International Organizations', 19–20 June 2000. Online: <https://baldi.diplomacy.edu/carriera/presintorg.htm>
- 'NATO 2030: Making a Strong Alliance Even Stronger', 14 June 2021. Online: www.nato.int/nato2030/

- 'NATO: Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization', 19–20 November 2010. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf
- NATO, 'Boosting NATO's presence in the east and southeast', 26 April 2021. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm
- NATO, 'NATO's Enhanced Forward Presence', March 2021. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet_efp_en.pdf
- Osservatorio Economico, 'Principali Paesi destinatari delle esportazioni italiane. Graduatoria in base ai dati del 2020', September 2020. Online: www.esteri.it/mae/images/stories/commercio_internazionale/osservatorio_commercio_internazionale/statistiche_import_export/tabella-5a--principali-paesi-destinatari-delle-esportazioni-italiane-graduatoria-in-base-ai-dati-del-2020.pdf
- Osservatorio Economico, 'Principali Paesi di provenienza delle importazioni italiane. Graduatoria in base ai dati del 2020', September 2020. Online: www.esteri.it/mae/images/stories/commercio_internazionale/osservatorio_commercio_internazionale/statistiche_import_export/tabella-5b--principali-paesi-di-provenienza-delle-importazioni-italiane-graduatoria-in-base-ai-dati-del-2020.pdf
- Patalakh, Artem, 'Italy as the Kremlin's 'Trojan Horse' in Europe: Some Overlooked Factors'. *E-International Relations*, 11 April 2020. Online: www.e-ir.info/2020/04/11/italy-as-the-kremlins-trojan-horse-in-europe-some-overlooked-factors/
- Reflection Group, 'NATO 2030: United for a New Era', 25 November 2020. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- RFI, 'Italy follows France, Germany in sanctioning China over treatment of Uyghurs', 24 March 2021. Online: www.rfi.fr/en/international/20210324-italy-fol-lows-france-germany-in-sanctioning-china-over-treatment-of-uyghurs
- The White House, 'National Security Strategy of the United States of America', December 2017. Online: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- Ülgen, Sinan and Can Kasapoğlu, 'A Threat-based Strategy for NATO's Southern Flank', June 2016. Online: https://carnegieendowment.org/files/NATO_Southern_Flank.pdf
- Valentino, Paolo, 'Gentiloni – Dialogue with Russia Continues'. *Corriere della Sera*, 08 June 2015. Online: www.corriere.it/english/15_giugno_08/gentiloni-dialogue-with-russia-continues-1add8068-0dd5-11e5-9908-1dd6c96f23f8.shtml
- Wike, Richard et al., '4. The European Union', 14 October 2019. Online: www.pewresearch.org/global/2019/10/14/the-european-union/
- WPR, 'Italy Pushes NATO to Improve Russia Ties, Focus on Southern Threats', 17 July 2017. Online: www.worldpoliticsreview.com/trend-lines/22725/italy-pushes-nato-to-improve-russia-ties-focus-on-southern-threats
- Xinhua, 'NATO high-level talks kick off amid frictions', 04 April 2019. Online: www.globaltimes.cn/content/1144682.shtml
- Zeneli, Valbona and Michele Capriati, 'Is Italy's Economic Crisis an Opportunity for China'. *The Diplomat*, 18 April 2020. Online: <https://thediplomat.com/2020/04/is-italys-economic-crisis-an-opportunity-for-china/>

Kovács Márk Károly¹

Az aszaszinok mint a ma ismert terrorszervezetek elődei

The Assassins as the Predecessors of Today's Known Terrorist Organisations

Absztrakt

Az aszaszinok kapcsán egy a középkorban működött titkos rend emléke jelenik meg, akik a nagy nyilvánosság előtt, kegyetlenül végezték ki célpontjaikat akár a saját életük feláldozásával is. A modern terrorizmus és a terrorizmus korszakokba sorolása, valamint a terrorizmus történetének vizsgálatakor azonban számos megosztó kérdés keletkezett. A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy tekinthetők-e az aszaszinok a modern terrorizmushoz kapcsolható elődszervezetnek, vagy csak egy a középkorban működő terrorszervezet volt a történelemben. A problémafelvetést követően az aszaszin rend kialakulását, Hasan-i Sabbah tevékenységét és a rend módszereit mutatom be, amit követően az összegzésben megpróbálok választ adni a feltett kérdésre.

Kulcsszavak: aszaszin, önfeláldozás, öngyilkosság, modern terrorizmus

Abstract

In connection with the Assassins, a memory of a medieval secret organisation appears in our minds which used to kill and massacre their victims in front of big audiences and masses even through their self-sacrifice. The categorisation of modern terrorism and the eras, waves of terrorism and the research of the history of terrorism resulted in a number of divisive question. This study seeks to answer the question of whether the Assassins could be considered the forerunner of modern terrorism or whether it was only a medieval terrorist organisation in the history of terrorism. After the introduction of the problem, the study will present the formation of the Assassin order, the activities of Hasan-i Sabbah and the methods of the order, then it will try to answer the question in the summary.

Keywords: Assassins, self-sacrifice, suicide, modern terrorism

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktori hallgató – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: kovacs.mark@uni-nke.hu

1. Bevezetés

A terrorizmus témakörével kapcsolatban számos vita, ellentét és egyet nem értés található, amire a szó egységesen elfogadott definiálásának problémája egy kiváló példa. Megosztó kérdés az aszaszin rend és annak értelmezése is. A témában szakértők egyik tábora a modern terrorizmus elődszervezeteként értelmezi, a másik tábor a rendet egy középkori terrorszervezetnek tekinti, és elutasítja a modern terrorizmussal való kapcsolatát. David C. Rapoport² megállapítása szerint a rend nem tekinthető a mai, modern terrorizmus elődjének, és csak közismertségük miatt hivatkoznak rá. A modern terrorizmusnak nincs az időben több századra visszanyúló történelme, és csak az 1870-es évek elejétől beszélhetünk róla. Hasonlóságok azonban találhatók akár a 19. századi anarchista terrorszervezetekkel is – azok módszerei és a megszűnései miatt. A 21. századi iszlamista terrorszervezetekhez – például al-Káida vagy Iszlám Állam – hasonlóan négy tényezővel foglalkoztak egy támadás alkalmával, támadók, áldozatok, Istenség és a nyilvánosság.³ A modern terrorizmus céljait az emberi erőfeszítésen keresztül éri el, és a célok eléréséhez a legmegfelelőbb eszközt választja. Vallási csoportok esetén a vallás mint identitás és eszköz jelenik csak meg. Két meghatározó egyedi tulajdonsággal rendelkezik a korábbi terrorszervezetekhez képest: szervezeti felépítés és taktika. A két tulajdonság folyamatosan változik annak érdekében, hogy a terrorszervezet a lehető leghatékonyabban működjön. A cél egy politikai problémára való figyelemfelhívás lett, amihez minden – akár más szervezetek sikerei alapján – taktikát és módszert felhasznál. A fő szempont a megfelelő taktika és módszer megválasztása során az elkövető lehetséges túlélése vagy öngyilkos merénylet esetén a kiemelkedő siker, valamint a civil áldozatok számának növelése.⁴ Kecskés Tímea az öngyilkos merénylők vizsgálata során elismeri a fidá'ik közismertségét, de a 19. és 20. századi anarchista terrorszervezetekre ez már expliciten nem volt jellemző. A történelem során számos példa található az önfeláldozásra, amit az aszaszinokra vezetnek vissza, de nem tekinthetők a modern terrorizmus elődjének. Anarchista terrorszervezet esetén a Narodnaja Volja II. Sándor cár elleni merényletére mint öngyilkos merénylet alkalmazására tekintenek.⁵ Szeparatista terrorszervezetek közül említhetők a Tamil Eelam Felszabadító Tigriseihez (LTTE – *Liberation Tigers of Tamil Eelam*) köthető fekete tigrisek, vagy Csecsenföldön a fekete özvegyek, akik öngyilkos merényleteket hajtottak végre.⁶ A Baszk Haza és Szabadság vagy az Ideiglenes Ir Köztársasági Hadsereg szeparatista szervezeteknél azonban sosem alkalmazták az öngyilkos merénylőket. Gérard Chaliand⁷ és Arnaud Blin⁸ szerint az aszaszinok közel álltak a modern terrorizmus fogalmához.

² Kutatási területe a terrorizmus, nevéhez kapcsolódik például a modern terrorizmus történelmének négy hullámba osztása.

³ David C. Rapoport: *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions*. *The American Political Science Review*, 78. (1984), 3. 659, 664–665, 672.

⁴ Brian Michael Jenkins – Butterworth, Bruce R.: *"Smashing Into Crowds" – An Analysis of Vehicle Ramming as a Terrorist Tactic*. San José State University – Mineta Transportation Institute, 2019. 2.

⁵ Kecskés Tímea: *A nők mint öngyilkos merénylők*. *Nemzet és Biztonság*, 2. (2009), 4. 23.

⁶ Resperger István – Túri Viktória: *A nők szerepe a terrorszervezetekben*. *Repüléstudományi Közlemények*, 23. (2011), 2. 13–15.

⁷ Geopolitikai szakértő, valamint irreguláris hadviselés – különös tekintettel a gerilla hadviselésre és felkelésekre – és katonai stratégia témakörökben publikál.

⁸ Történész – hadtörténelem, terrorizmus, modern konfliktusok kialakulása – és a nemzetközi kapcsolatok szakértője.

A támadás vagy politikai gyilkosság a személy a társadalomban képviselt szimbolikus jelentése miatt történt elsődlegesen, és nem személyes sérelmek vagy szembenállás okozta. A fenntartott félelem, kiszámíthatatlanság és a képesség, hogy bárki potenciális áldozat lehetett megfélemlíthető a modern terrorszervezeteknek. Gérard és Arnaud konklúziója szerint az aszaszinok tekinthetők a ma ismert terrorszervezetek elődjének, és bizonyítható, hogy a terrorizmus nem a 20. és 21. század vívmánya.⁹

2. Az iszmáiliták

Az iszmáiliták kiválását, megjelenését a síita ágon belül Marshall Hodgson¹⁰ Ja'far as-Sádiq síita imám nevéhez kötötte. Az új szekta nevét pedig Sádiq egyik saját fiáról nevezte el.¹¹ Elhatárolódtak a rendszerellenes politikai tevékenységtől, és Huszain után a huszainida imámokat ismerték el – fián, Ali b. al-Husaynon keresztül vezették tovább az imámok sorát.¹² Az iszmáiliták elfogadják a Koránt, rendelkeznek a szunnita ág által használt hadíszhoz hasonló írásokkal, valamint a saríát¹³ is alkalmazzák. Társadalmuk felépítése a hierarchikus rend szerint az imám, a dá'í¹⁴ és a dá'í alá rendelték egészen a hierarchia aljáig, a hívőkig.¹⁵

Az iszmáiliták sikerei és aranykora 909-től kezdődött, amikor Észak-Afrikában kikiáltották a Fatimida Kalifátust. Nevüket a Próféta lánya, Fatima után kapták, és közel fél évszázadon keresztül irányították Észak-Afrikát és Sziciliát. Az észak-afrikai területek mellett, a Közel-Keleten Palesztinába és Szíriába 969-től fegyveres csoportokat küldtek. A kalifátus legnagyobb területi kiterjedése során magában foglalta a mai Egyiptomot, Szíriát, Észak-Afrikát, Sziciliát, Afrika vörös-tengeri oldalát, Jement, Szaúd-Arábiában Mekka és Medina városait.¹⁶ A fatimidák fénykoruk idején számos ellenséget szereztek, és 1011-ben egy fatimida-ellenes manifesztumot is kibocsátottak. A kalifátus Ma'add al-Mustansir¹⁷ fatimida kalifa idején 1050-re kimerült, és belső gondokkal – gazdasági és katonai – is küzdött, de még néhány hónapra el tudta foglalni Bagdadot.¹⁸ 1094-ben al-Mustansir halála előtt Abu Mansur Nizári volt a kijelölt utód, de al-Afdal politikai és katonai erejét felhasználva megfosztotta Nizárit a tróntól. Az iszmáilita mozgalmon belül rivalizáló csoportok két ágként kiváltak, és létrejöttek a nizárita és musta'li ágak. Az al-Hasan vezetése alatti perzsa iszmáiliták Nizárit tartották a jogos örökösnek.¹⁹

⁹ Gerard Chaliand – Arnaud Blin: *Zealots and Assassins*. In Gerard Chaliand – Arnaud Blin (szerk.): *The History of Terrorism*. Los Angeles, University of California Press, 2007. 60–61, 76–78.

¹⁰ Marshall Goodwin Simms Hodgson a Chicagói Egyetem volt professzora, iszlám tanulmányok és történelem kutatási területekkel foglalkozott.

¹¹ Marshall G. S. Hodgson: *The Secret Order of Assassins*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2005. 9.

¹² Farhad Daftary: *Aszaszin legendák*. Budapest, Osiris, 2000. 24.

¹³ Az iszlámban törvénytár, amely a helyes viselkedésmintákat részletesen tartalmazza az élet kérdéseire.

¹⁴ Misszionáriusok, akiket régiókra osztottak és szétküldtek az iszlám világban az iszmáilita doktrinák propagálása céljából, hogy új hívőket toborozzanak. Farhad Daftary: *Persian Historiography of the Early Nizāri Ismā'īlis*. *Iran – Journal of the British Institute of Persian Studies*, 30. (1992), 1. 91.

¹⁵ Hodgson (2005): i. m. 10.

¹⁶ Bernard Lewis: *The Assassins*. New York, Basic Books, 2003. 39–40.

¹⁷ Kalifiként töltött ideje: 1036–1094.

¹⁸ Hodgson (2005): i. m. 20.

¹⁹ Daftary (2000): i. m. 36.

A Fatimida Kalifátus egyiptomi tevékenységével párhuzamosan az iszmáilitákon belül kivált a Nizári ág. Eredetüket általában Ja'far al-Sadiq fiától, Ismá'iltól származtatják, amikor a síita ág szétvált.²⁰ 1090-ben Hasan-i Sabbah kivásárolta az alamúti erődöt 3000 arany dinárért – az aszaszinok későbbi központját. Az erőd megvásárlásával és az iszmáiliták öröklési problémája miatt minden kapcsolatukat megszakították a Fatimida Kalifátussal.²¹ Innen számolható a perzsiai és szíriai nizári állam létrejötte. 1095-ben Nizári meghalt, ezért Hasan-i Sabbahot ismerték el központi vezetőjüknek.²² A fatimida kalifátussal ellentétben a nizári államot kezdetben a dá'ik irányították, majd áttértek a nizári imámokra.²³

3. Az Aszaszin rend

Az aszaszin elnevezés az arab hashishiyya (többesszámban hashishiyyun) vagy a hashish – hashist fogyasztok – szavakból származhat, és a Latin assasinus szóból eredeztetik jelentését.²⁴ A szó eredeti jelentése gyógynövény, száraz gyógynövény, de takarmány értelmezésben is használták. A gyógynövényt értelmezték át, és a narkotikum lett a szó elsődleges jelentése.²⁵ Bernard Lewis²⁶ kutatása alapján az aszaszin elnevezést csak a szíriai iszmáilitákra használták kezdetben. Marco Polo 1273-as perzsiai utazását követően megírt beszámolóí és a nyugati orientalisták nyomán használták a szíriai és perzsiai iszmáilitákra az aszaszin kifejezést.²⁷ A rend nevével kapcsolatban már evidenciaként jelenik meg, hogy a rendszeres hasisfogyasztásuk alapján kapták nevüket. Gúnynévként használták kezdetben az egész nizári társadalomra, és csak később korlátozódott a fidá'ikra. Ezt azonban számtalan, a tanulmány során hivatkozott szerző is cáfolja a fidá'ik által elkövetett merényletek követelményei miatt, mint a pontosság, precizitás, türelem és állandó készenlét előre nem meghatározott időtartamban.²⁸

4. Az alapító

Hasan-i Sabbah iszmáili dá'i és a nizári állam alapítója Qumm (Északnyugat-Irán vagy Közép-Perzsia) városában született 1040 körül tizenkettes síita családba, és fiatalon tért csak át iszmáilijjára. Tanulmányait Rajj városában kezdte meg – matematika, csillagászat és asztrológia témakörökben –, majd 1079-ig Egyiptomban folytatta azokat.²⁹ A tanulmányai idejéből terjedt el a „három iskolatárs” legendája. 1072-ben

²⁰ Lásd: www.britannica.com/biography/Jafar-ibn-Muhammad

²¹ Nizári Ismá'iliyyah, lásd: www.britannica.com/topic/Nizari-Ismailiyyah

²² Daftary (2000): i. m. 39.

²³ Daftary (1992): i. m. 91–92.

²⁴ Hodgson (2005): i. m. 134.

²⁵ Lewis (2003): i. m. 22.

²⁶ Amerikai-brit orientalista történész volt.

²⁷ Lewis (2003): i. m. 19.

²⁸ Daftary (2000): i. m. 41.

²⁹ Daftary (2000): i. m. 38.

kinevezték dá'inak és 1075–1077 között Isfahanban tartózkodott – iszmáilita dá'i központ volt Perzsiában –, majd 1077-ben visszatért Kairóba a tanulmányait folytatni. 1081-ben ismét visszatért Isfahanba, és néhány évet utazással töltött mint dá'i. 1087-től Daylam régióban élt, és a régió dá'ija lett, ami később hozzásegítette Alamút erődjének megvásárlásához.³⁰

A legenda szerint Hasan-i, Nizám al-Mulk (későbbi szeldzsuk vezír) és Omar Khayyam (későbbi költő és csillagász) egy tanítómesternél tanultak. Tanulmányaik alatt fogadalmat tettek egymásnak, hogy a jövőben, aki sikeresebb lesz, az segít a másik két társán. Nizám al-Mulk vezír rangot kapott, ezért Omar a korai nyugdíjazását kérte – rendszeres pénzügyi támogatás formájában –, Hasan-i pedig a szeldzsuk kormányba kért munkalehetőséget.³¹ Idővel vezírjelölt lett, ezért a kormányon belül vetélytársa lett végül al-Mulknak, és a szultánnál is kegyvesztetté vált. A legendát Bernard Lewis a személyek feltételezett születési és halálozási időpontjaival cáfolta. Lewis szerint al-Mulk valószínűleg 1020 körül született, és 1092-ben halt meg, Omar és Hasan-i születési ideje ismeretlen, de előbbi 1123 körül halt meg, utóbbi pedig 1124-ben Alamútban.³²

Az alamúti erőd megvásárlása és újraépítése után Hasan-i dá'ikat küldött szét például Szíria-szerte nizári közösségek létrehozására. A megbízottakat Alamútból küldte ki, és ők ugyanazt a taktikát alkalmazták. A stratégiai jelentőségű erődöket, területeket elfoglalták, és ideiglenes szövetségeket hoztak létre.³³

Az aszaszinok szíriai ágát 1130-ig az Alamútból küldött misszióvezetők irányították, és Hasan-i Sabbah szabályai és utasításai szerint működtek Damaszkuszról és Aleppóból. A szíriai aszaszinok al-Hakim al-Munajjim nevéhez köthetők, aki Perzsiából vándorolt Aleppóba. A megjelenésükhöz és sikeres kezdeti fennmaradásukhoz Fakhr al-Mulk Radwan, aleppói szeldzsuk uralkodó felismerése is szükséges volt. (Radwannak új támogatókat és katonai erőt kellett találnia ellenségeivel és vetélytársaival szemben, amit az aszaszinok saját életben maradásukért és biztonságukért cserébe ajánlottak.) Az első dokumentált merényletük 1106-ban Afamiya ellen történt. A perzsiai ág módszereit másolták le, bízva a hasonló sikerek elérésében, ezért erődöket foglaltak el és tartottak fenn, valamint ideiglenes szövetségeket kötöttek.³⁴ Sinan ibn Salman ibn Muhammad, közismertebb nevén Rasid ad-Din Sinan vagy Hegyi Öreg, az aszaszinok szíriai ágának legkiemelkedőbb és legismertebb vezetője volt – személye Hasan-i Sabbah szíriai megfelelője. Központja a Masyaf erőd volt, amely lényegesen kisebb volt az alamúti vagy lamasari erődhöz képest. (A méretek érzékeltetéséhez, Vladimir Ivanow³⁵ a 20. század elején tett látogatása során írt feljegyzésében az erődöt egy nagy háznak minősítette.³⁶) Szíriai tartózkodása idején sikerült függetlenségüket megszerezni a perzsiai központtól – Sinan halálával el is veszítették azt.

³⁰ Farhad Daftary: *Hasan Sabbah. The Institute of Ismaili Studies*, (é. n.).

³¹ Hodgson (2005): i. m. 137.

³² Lewis (2003): i. m. 48.

³³ Daftary (2000): i. m. 39.

³⁴ Lewis (2003): i. m. 110–112.

³⁵ Nevét írott formában használják Wladimir Ivanowként is, fő kutatási területe az iszmáiliták voltak, és a modern iszmáilita tanulmányok megalkotójának is nevezik.

³⁶ Farhad Daftary (szerk.): *Fifty years in the East: The Memoirs of Wladimir Ivanow*. London, I.B. Tauris, 2015. 138–139.

5. Módszerek

Hasan-i Sabbah a politikai gyilkosságokra és bérgyilkosságra létrehozta a fidá'ik³⁷ intézményét, elsődlegesen, hogy politikai céljainak ezáltal adjon nyomatékot, vagy sikeresen teljesítse azokat. A fiatalokból, önkéntesen jelentkezett személyekből tanították ki a fidá'ikat.³⁸ Alamútban elkülönülve éltek, de semmi nem utal kivételezésre (nem rendelkeztek a nizári társadalmon belül különleges nyelvismerettel, ranggal vagy egyedi öltözettel).³⁹ Ennek ellentmond a beavatási legenda, amely Burchard von Strassburg⁴⁰ I. Frigyesnek írt jelentéséből keletkezhetett, 1175-ös őszi látogatása alapján. A legenda szerint az erődökben élő családok gyerekeit begyűjtötték, és teljes elszigeteltség mellett nevelték, képezték őket – a képzés főként a bármikori feltétlen engedelmességre fókuszált. Motiválóerő a biztos Paradicsomba való bebocsátás volt.⁴¹

A műveletekre az elkövetők maguk jelentkeztek, és köztudott volt az önfeláldozási hajlam is, amely megfeleltethető a napjainkban ismert öngyilkos merénylőknek. Az önfeláldozás a gyilkosságok utáni garantált elfogásukat jelentette. Az elfogást követte az általános kínzás, majd a haláluk, ezért az önfeláldozást a lélek megtisztulásaként, a fény birodalmába való távozásként értelmezték.⁴² A haláluk a gyors kivégzéstől egészen a tűzön való élve elégetésig terjedt.⁴³

Az aszaszinok által elkövetett emberöléseket kiemeli a többi gyilkosságból az elkövetés módja. Hodgson szerint az emberölést látványosan, nagyközönség előtt hajtották végre, drámai köntösben, gyakran mecseteknél vagy bíróságokon.⁴⁴ Az egyetlen megkötés volt, hogy fegyverként tört kellett használni, ezért az áldozat közvetlen közelébe kellett kerülni.⁴⁵ A fizikai közelség következménye pedig általában a korábban említett önfeláldozás volt. A módszer a nyugati nemzetállamok esetén számos legenda létrejöttéhez és elterjedéséhez vezetett. Keleten a módszer hatékonysága miatt vonzóvá vált felbérlésük és alkalmazásuk.

A mérgezés vagy méreg alkalmazása idővel megkérdőjeleződött. Joseph von Hammer⁴⁶ lehetséges módszerként említi, és szerinte II. Mohammed b Hasan – Hassan II. 'ala Dhikrihi'l Salam fia – halálát is mérgezés okozta.⁴⁷ Bernard Lewis már megkérdőjelezi, majd elutasítja a mérgek használatát, és fegyverként csak a tört nevezi meg, valamint a hozzá tartozó késelés módszerét.⁴⁸

³⁷ „Azok akik készek feláldozni magukat.”

³⁸ Daftary (2000): i. m. 40.

³⁹ Hodgson (2005): i. m. 82–83. és James Waterson: *The Ismaili Assassins: A History of Medieval Murder*. London, Frontline Books, 2019. 169.

⁴⁰ Nevéhez köthető az első európai beszámoló a fidá'ik tevékenységéről, amely I. Frigyesnek írt jelentéséből maradt fenn 1175 őszéről. Bővebben: Daftary (2000): i. m. 86.

⁴¹ Daftary (2000): i. m. 86–87.

⁴² Hodgson (2005): i. m. 83.

⁴³ Waterson (2019): i. m. 143.

⁴⁴ Hodgson (2005): i. m. 114.

⁴⁵ Lewis (2003): i. m. 137.

⁴⁶ 1777–1856 között élt osztrák orientalista és történész volt.

⁴⁷ Joseph von Hammer: *The History of the Assassins*. London, Smith and Elder Cornhill, 1835. 141.

⁴⁸ Lewis (2003): i. m. 137.

A gyilkosság célpontjaként kiválasztott személyek foglalkozásuk alapján három kategóriába voltak oszthatók. Első kategória a katonai vezetők és vallási méltóságok voltak, akik az emírtől egészen a szultánig bárkik lehetettek. Befolyásoló tényező volt, hogy az áldozatok az aszaszinok területeit vagy tulajdonait támadták, vagy legyőzték őket egy-egy csatában, ezért célponttá váltak. Kalifák elleni merénylet már csak inkább szimbolikus jelentésű volt, ők közvetlen nem cselekedtek az aszaszinok érdekei ellen. A második kategóriát az olyan helyi személyek jelentették, akik az aszaszinok tanításait, jogaikat vagy kiváltságait csorbították – jellemzően városi vezetők, a törvény képviselők. A harmadik kategóriában a nem iszmáiliták érdekeihez köthető, klasszikus bérgyilkosság volt. Az áldozatok foglalkozása vagy személye az aszaszinok számára lényegtelen volt.⁴⁹

Fakhr al-Din al-Rázi⁵⁰ – Rashid ad-Din Sinán narratívája szerint – az iszmáiliták elleni beszédei miatt Muhammad II. fidá'it küldött hozzá. A fidá'i hónapokig járt Rázi előadásaira, ahol számtalan lehetősége lett volna a szokásos módon megölni. Al-Rázi végül az egyetem félreeső részén érte a támadás. A támadás alatt, de a közvetlen a késelés előtt már megértette a probléma lényegét, és ezért életben maradt. A fidá'it lefizette al-Rázi, valamint megígérte, hogy felhagy az iszmáiliak szidalmazásával.⁵¹

1131-ben II. Mahmud szeldzsuk szultán meghalt, és öröklési vita tört ki testvére és fia között. A bagdadi kalifa – al-Mustarshid Billah – a Masud elleni oldalhoz csatlakozott. Al-Mustarshidot és vezireit 1139-ben Masud szultán ezért elfogta Hamadannál, és Maraghába szállította őket. A táborban Masud tiszteletben tartotta a fogvatartottak rangjait, de külön védelmet nem biztosított nekik. Az aszaszinok ezért akadály nélkül közel kerülhettek al-Mustarshidhoz, és megölték.⁵²

Nizam al-Mulk szeldzsuk vezír haláláról számos legenda, történelmi bizonytalanság maradt fenn. Bernard Lewis például al-Mulkot nevezi meg a fidá'ik első áldozatának.⁵³ A szeldzsukok fel akarták számolni az iszmáilita közösséget (de a szunniták és a síita ágon belül a tizenkettesek és zajditák is szélsőségesen és ellenséggként bántak velük). Al-Mulk számos, az iszmáiliták elleni kinyilatkoztatást tett – például céljuk az iszlám megszüntetése vagy az emberiségre kárhozatot hoznak –, amelyekből a leghíresebb *A kormányzás* című könyv volt.⁵⁴ Az iszmáiliták irtásában és tulajdonaik felszámolásában is aktív részt vállalt. Sava városában történt az első szeldzsuk kivégzés iszmáilita csoporton, akik megölték a város müezzinjét. A gyilkosság miatt al-Mulk elrendelte a csoport vezetőjének kivégzését.⁵⁵

Mawdud ibn Altuntash Moszul emírje és a szeldzsuk hadsereg keleti expedíciós hadseregének egyik parancsnoka volt. 1111-ben érkezett Aleppóba, amit az aszaszinok és Radwan is fenyegetésnek értékelt. 1113-ban Radwan meghalt, és Mawdud befolyása növekedett a városban, párhuzamosan az iszmáiliták elleni általános elégedetlenség is fokozódott.⁵⁶ 1113. október 2-án a Cathedral mecsetben a tömegből kilépvé egy aszaszin

⁴⁹ Hodgson (2005): i. m. 112–113.

⁵⁰ Perzsa polihisztor és iszlám tudós volt 1150–1210 között.

⁵¹ Lewis (2003): i. m. 79.

⁵² Lewis (2003): i. m. 70–71.

⁵³ Lewis (2003): i. m. 54.

⁵⁴ Daftary (2000): i. m. 33.

⁵⁵ Lewis (2003): i. m. 53.

⁵⁶ Lewis (2003): i. m. 113–114.

törrel hason szúrta Mawdudot. Az aszaszint azonnal kivégezték, de az emír sem élte túl.⁵⁷ A késes támadás megfelelt az aszaszinoknál meghatározott összes jellemzőre: nagy nyilvánosság előtt követték el, törrel, és az aszaszin nem élte túl a merényletet.

Az erőd foglalásokkal és az erődök birtoklásával egyben megeremtették saját bázisaikat is. Alapvető céljuk az erőd foglalásokkal a szunnita birodalom támadása és önálló apró közösségek létrehozása volt. Az erődöket békeidőben lakhelyként, regionális központként – saját fizetőeszközzel és pénzverdével rendelkeztek – és katonai bázisként használták. Háború vagy fenyegetettség esetén visszavonultak, és bezárkóztak az erődökbe, feltételezve hogy az ellenség már nem elég erős vagy túlságosan idő- és erőforrás-igényesnek tekinti egy-egy ostrom megkezdését.⁵⁸ Az erődök környezete támogatási, toborzási és utánpótlási garanciákat biztosított az erőd birtokosainak. A környező települések lakosainak segítsége azonban kétirányú volt – az erőd lakóinak, birtokosainak is segítséget kellett nyújtani szükség esetén a környezetnek a kölcsönös, sikeres együttélés reményében. 1144-ben Imad al-Din Zengi emír hódítása és a Szíriában keltett fenyegetése az aszaszinok visszavonulását is jelentette. Jabal Bahra és Jabal al-Summaq hegyekben fenntartott erődökbe vonultak vissza, és a kivárás eszközt választották.⁵⁹

Hasan-i Sabbah nevéhez köthető az Alamút erődjének megvásárlása és megerősítése, illetve fejlesztése. Alamút Teherán és a Kaszpi-tenger között félúton található Qazwin tartományban, a mai Irán területén. A környezet domborzata az erődöt megközelíthetetlené tette, ezért az elhelyezkedése stratégiai szempontból tökéletes volt. A hegyen az utak meredek és szűkek voltak, közvetlen az erőd mellett két folyó is volt, amelyek esőzés után gyakran megáradtak. A nyugati értelemben vett váraktól azonban eltért az építőanyagokban és felépítésében, valamint nem védett vagy irányított stratégiai fontos területeket. Az állapota a megvásárláskor rossz volt – a falak omladoztak, a víz- és élelmiszer-ellátás nem volt megoldva.⁶⁰ A vásárlást követően Hasan-i prioritásai a környező földek és az erőd vízellátásának megoldása, a mezőgazdaság beindítása, alternatív utánpótlási útvonalak kijelölése, valamint az erőd szerkezeti megerősítése voltak.⁶¹ Az erőd fejlesztéseivel a rudbari régióban található 50 erőd közül a legnagyobb és legerősebb lett.⁶² Hasan-i Sabbah tevékenységével Alamút egyben a nizári iszmáiliták központjává vált, és dar al-hijra⁶³ szimbólumként tekintettek rá.

Kiya Burzurgumid vezetésével (1096-ban vagy 1102–1103 között) az aszaszinok megostromolták a lamasari erődöt. Kiya az erőd elfoglalása után a következő 20 évet az erődben töltötte mint főparancsnok. Az erőd stratégiai elhelyezkedése a Shah Rud terület teljes ellenőrzését tette lehetővé, és az iszmáili jelenlétet képviselte a Rudbar régióban.⁶⁴

⁵⁷ Waterson (2019): i. m. 104.

⁵⁸ Daftary (2000): i. m. 40.

⁵⁹ Waterson (2019): i. m. 151.

⁶⁰ Waterson (2019): i. m. 74–75.

⁶¹ Hodgson (2005): i. m. 73.

⁶² Von Hammer (1835): i. m. 51.

⁶³ Mohamed Mekkából Medinába való kivándorlását szimbolizálta, a hijra jelentése migráció, kivonulás.

⁶⁴ Lewis (2003): i. m. 52.

Az alamúti erőd kivásárlása nem volt egyedülálló az aszaszinok történelmében. A szíriai nizáriták az első erődjüket 1133-ban vásárolták meg Qadmust főúrtól, aki 1132-ben foglalta vissza a frankoktól. 1137-ben a Hariba erődöt támadta meg a helyi nizári közösség, és sikeresen elfoglalta azt – ezt az erődöt is frank helyőrség védte. 1140-ben a Masyaf erőd is nizári kézre került, amelyet a szíriai dá'i főhadiszállásaként rendeztek be és használtak.⁶⁵

1256 júniusában Alamútot vette ostrom alá a mongol hadsereg, és csak 1256 decemberében tudta bevenni – ezzel megszűnt a rend központja is. 1256 júniusában nem tudta elhúzódo ostrom nélkül elfoglalni a lamasari erődöt sem. A két sikertelen júniusi kísérletet követően a kisebb erődöket kezdték megfigyelni és ostromolni – ilyen volt például az isfahani erőd ostroma, amit két nap után feladtak.⁶⁶

A gyújtogatásról Joseph von Hammer tett említést. Gazi Gümüshteghin és Meleksaleh Ismail általi felbérzése során a rend a tűr alkalmazását lecserélte, és a gyújtogatást használta, annak figyelemfelkeltőbb és rombolóbb hatása miatt. Aleppo utcáin a bazárokat válogatás nélkül felgyújtották, majd a tűz átterjedt a környező épületekre is. A gyújtogatás mellett a házakból is égő tárgyakat dobáltak az utcára, és a kialakult értetlenség, zavarodottság alatt elmenekültek.⁶⁷

Az aszaszinok és az iszmáiliták hanyatlása Perzsiában kezdődött. 1252-ben Möngke nagykán befejezte nyugat-ázsiai hódításait, és megbízta testvérét, Hülegü kánt⁶⁸ a nizárita közösségek megszüntetésével. 1255-ben Hülegü megkezdte a mongol hadjáratot, majd 1256 decemberében az alamúti erődöt is sikeresen elfoglalta.⁶⁹ 1256-ra Alamút erődjének elvesztésével egy időbe tehető a perzsiái nizári állam bukása is. 1258-ra a rend elvesztette az összes erődjét, és csak egy kis szektaként maradt fent. Az életben maradtak átköltöztek és szétszóródtak Közép-Ázsia területén.⁷⁰

Az aszaszinok második mélypontja a szíriai események voltak, amikor al-Malik al-Zāhir Rukn al-Dīn Baybars al-Bunduqdārī⁷¹ egyiptomi és szíriai mamlúk szultán az aszaszinokat és iszmáilitákat felszámolta. Baybarst a kezdetben megpróbálták megvásárolni és a frankokhoz hasonló ajándékokat adományozni. A szultán nem fogadta el azokat, de az aszaszinoknak küldött adományokra adót vetett ki – a gondot a függetlenség jelentette és nem az anyagiak. 1271-ben két fidá'i próbálta megölni a szultánt sikertelenül, és az a feltételezett merénylőket letartóztatta. 1273-ra Baybars felszámolta az aszaszinok birtokában lévő összes erődöt.⁷² (Fegyverletétel és békés élet választása esetén Baybars meghagyta és engedélyezte a nizárita közösségek további működését. Az aszaszin rendnek politikai gyilkosságaival fel kellett hagynia, vagy a teljes pusztulás várt rájuk.) Az aszaszinok hatalma ezzel végleg megbukott Szíriában és Perzsiában, és csak a nehezen megközelíthető területeken maradtak fenn, de számuk radikálisan csökkent, és felhagytak fidá'i tevékenységükkel.⁷³

⁶⁵ Daftary (2000): i. m. 65.

⁶⁶ Waterson (2019): i. m. 181–182.

⁶⁷ Von Hammer (1835): i. m. 123.

⁶⁸ Ismert, személyére használt további nevek és átírások: Hulagu, Hulaku.

⁶⁹ Daftary (2000): i. m. 47.

⁷⁰ Lewis (2003): i. m. 107.

⁷¹ Ismert, személyére használt további nevek és átírások: Baybars I., Baibars I., al-Sálihi.

⁷² Lewis (2003): i. m. 131–132.

⁷³ Von Hammer (1835): i. m. 202–204.

A politikai súlyuk elvesztésével és számbeli csökkentésükkel a 13. századra eltűntek a történelemből. A 14. századra a perzsiai és szíriai iszmáiliták eltávolodtak egymástól, és megszakadt a két iszmáilita közösség között a kapcsolat.⁷⁴ A 19. században Szíriában találtak ismét nizári közösségekre – már az aszaszin politikai gyilkosságok és erődfoglalások nélkül.⁷⁵

6. Összegzés

Joseph von Hammer kutatása és utazásai alapján a rend erejét aktív időszakuk hosszúsága és az idők során kialakult legendák, mítoszok – majd három évszázadnyi aktív működésük –, a nagyhatalmaktól független, csak az alamúti vezetéshez hűséges tevékenységük adta. A szekta működési ideje a 11. századtól a 13. századig tartott.

Az aszaszinok célja a szunnita ág területeinek és befolyásának csökkentése volt. A célok elérését a fidá'i intézménye segítette a nyilvános kivégzésekkel és az állandó félelem fenntartásával – ezt egészítette ki az elkövető önfeláldozása és halála. (Az önfeláldozás szokatlan volt, de ismertségüket is ez növelte, és ezért hivatkozzák még napjainkban is a rendet. A tevékenységüket a 21. században az öngyilkos merénylők használatával lehet párhuzamba állítani, ami szintén nagy hírértékkel rendelkezik.) A céljukat végül nem sikerült elérni. A szunnita ág a 21. században is létezik, és a síita ághoz képest számbeli többségben vannak.

Az erődfoglalásokat Hasan-i Sabbah kezdeti találékonysága és stratégiai gondolkodása tette lehetővé, amit az alamúti erődből irányított parancsnokain és miszszionáriusain keresztül. A sikeresen elfoglalt erődökkel helyi bázisokat hoztak létre, amelyek stratégiailag fontos, de egyben védett területeken voltak. Az erődök lehetőségét biztosítottak egy hálózat kialakítására, mert védelmet nyújtottak, raktárként használták azokat, és a támadások lokális lehetőségét biztosították. Az elfoglalt erődöket a rend megszűnésével együtt lerombolták, felszámolták, és a tagok békés életformára tértek át.

A modern terrorizmus és az aszaszinok kapcsolatában hasonlóságok érzékelhetők, azonban az önfeláldozás vagy öngyilkos merényletek nem jellemzők minden modern kori terrorszervezetre. Az anarchista vagy nacionalista, szeparatista terrorszervezetek közt megtalálható az öngyilkos merénylői taktika, annak előnyei miatt használták, de nem volt kizárólagos az alkalmazása. A Baszk Haza és Szabadság vagy az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg számára a technológia rendelkezésre állt, mégsem használták. Az is elfogadható kijelentés, hogy a terrorizmus nem a 21. század – modern terrorizmus esetén nem a 19. század – vívmánya, hanem az aszaszinok is tekinthetők terrorszervezetnek. Az aszaszinok mint a modern terrorizmus elődszervezete kijelentés már nem tekinthető pontos következtetésnek. Lehetőség lett volna a civil áldozatok számának növelésére akár gyújtogatással, mérgezéssel vagy tömeges mészárlással is, de a rend a politikai gyilkosságok és bérgyilkosságok és azok hatékonysága mellett maradt.

⁷⁴ Lewis (2003): i. m. 133.

⁷⁵ Daftary (2000): i. m. 95.

Felhasznált irodalom

- Chaliand, Gerard – Blin, Arnaud: Zealots and Assassins. In Chaliand, Gerard – Blin, Arnaud (szerk.): *The history of terrorism*. Los Angeles, University of California Press, 2007. 55-79.
- Daftary, Farhad: Hasan Sabbah. *The Institute of Ismaili Studies*, (é. n.). Online: www.iis.ac.uk/encyclopaedia-articles/hasan-sabbah
- Daftary, Farhad: Persian Historiography of the Early Nizāri Ismāʿīlīs. *Iran – Journal of the British Institute of Persian Studies*, 30. (1992), 1. 91–97. Online: <https://doi.org/10.2307/4299872>
- Daftary, Farhad: *Aszaszin legendák*. Budapest, Osiris, 2000.
- Daftary, Farhad (szerk.): *Fifty years in the East: The Memoirs of Wladimir Ivanow*. London, I.B. Tauris, 2015.
- Hodgson, Marshall G. S.: *The Secret Order of Assassins*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2005.
- Jenkins, Brian Michael – Bruce R. Butterworth: “Smashing Into Crowds” – An Analysis of Vehicle Ramming as a Terrorist Tactic. San José State University – Mineta Transportation Institute, 2019. Online: <https://transweb.sjsu.edu/sites/default/files/SP-1119-Vehicle-Ramming-Attacks.pdf>
- Kecskés Tímea: A nők mint öngyilkos merénylők. *Nemzet és Biztonság*, 2. (2009), 4. 23–32. Online: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kecskes_timea-a_n__k_mint_ongyilkos_merenyl__k.pdf
- Lewis, Bernard: *The Assassins*. New York, Basic Books, 2003.
- Rapoport, David C.: Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions. *The American Political Science Review*, 78. (1984), 3. 658–677. Online: <https://doi.org/10.2307/1961835>
- Resperger István – Túri Viktória: A nők szerepe a terrrorszervezetekben. *Repüléstudományi Közlemények*, 23. (2011), 2. 1–24. Online: http://epa.oszk.hu/02600/02694/00055/pdf/EPA02694_rtk_2011_2_Resperger_Istvan_Turi_Viktoria.pdf
- Von Hammer, Joseph: *The History of the Assassins*. London, Smith and Elder Cornhill, 1835.
- Waterson, James: *The Ismaili Assassins: A History of Medieval Murder*. London, Frontline Books, 2019.

Boda Mihály¹

Egy magyar geopolitikai elmélet a két világháború között: a naturalizált szentkorona-eszme²

A Hungarian Geopolitical Theory between the Two World Wars: The Naturalised Idea of the Holy Crown

Absztrakt

A 19. században és a 20. század első felében több tudomány keretein belül is megfogalmaztak háborús vagy külpolitikai ideológiát. E tudományok közé tartozott a földrajz is, amely geopolitika címszó alatt járult hozzá a külpolitika formálásához. A korszak geopolitikai gondolkodásának komoly jelentősége volt a kiterjedt tengerparttal rendelkező országokban, de a szárazföldi országokban, így Magyarországon is. A magyar geopolitikai gondolkodásnak két nagy típusa alakult ki. Az egyik fő gondolkodási irány a magyar állam valós vagy vágyott természeti határaitra épített, a másik pedig a magyar államnak a szomszédos kultúrák között elfoglalt határhelyzeti pozíciójára. Az alábbi tanulmány a természeti határookra építő elméletek egyik – a szentkorona-eszméhez is kapcsolódó – típusával foglalkozik.

Kulcsszavak: *háborús ideológia, magyar geopolitika, szentkorona-eszme, Kárpát-medence, Teleki Pál, Fodor Ferenc, Kalmár Gusztáv*

Abstract

In the 19th century and the first half of the 20th century warfare and foreign policy ideologies were suggested on many fields of science. Geography as geopolitics was certainly one of these fields. Geopolitical thinking had serious significance in the

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténelmi Tanszék, tanszékvezető egyetemi docens – University of Public Service, Faculty of Military Sciences and Officer Training, Department of Military History, Philosophy, and Cultural History, Head of Department, Associate Professor, e-mail: boda.mihaly@uni-nke.hu

² A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-5-NKE-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóságai Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

political thought of countries having long shores, and terrene countries, like Hungary as well. Two main branches of geopolitical ideas occurred in Hungary at that time. One took natural phenomena as real or desired borders of Hungary as a basic issue, the other listened to the special position of Hungary between different cultures. This paper deals with one of the ideologies based on the natural borders of Hungary, the naturalised idea of the Holy Crown.

Keywords: warfare ideology, Hungarian geopolitics, idea of the Holy Crown, Carpathian Basin, Pál Teleki, Ferenc Fodor, Gusztáv Kalmár

1. Bevezetés: a földrajztudomány fejlődése a 19. század második felében

A 19. századi háborús ideológiák – a főként a vallásra támaszkodó korábbi ideológiákkal szemben – a században kialakuló tudományokra épültek.³ Az egyik ilyen tudomány a földrajz volt. A földrajz mint tudomány a Föld felszínére vonatkozó ismeretek tudományos rendszerét foglalja magában. Az ismeretek egy része a természeti jelenségekre vonatkozik, egy másik része pedig az ember által létrehozott mesterséges jelenségekre. A 19. század második felében a földrajztudománynak két, az emberi jelenségekkel foglalkozó ága alakult ki, a politikai földrajz és a geopolitika.⁴ A politikai földrajz leíró tudomány, a föld felszínének politikai szempontból való leírását adja, és ma is része a földrajztudománynak. A geopolitika ezzel szemben a természet emberre gyakorolt hatásának hangsúlyozásával⁵ jobban épít a politikai, előíró tartalomra, és (kül-) politikai előírásokat és magyarázatokat fogalmaz meg.⁶ A két tudományág hasonló előfeltevéseken nyugodott, azonban a geopolitika sokkal inkább megfelelt a 19. század nacionalista és imperialista törekvéseinek.⁷ Ez a két tudományág ezért, bár a 19. század második felének kritériumai szerint egyaránt a földrajztudomány részének számított, mai szemmel nézve nem egyenlően teljesítette a tudományosságának a leíráson alapuló mércéjét,⁸ illetve nem ugyanannak a tudománynak a mércéjét teljesítette.

A geopolitikával ugyanis más a helyzet, mint a korszak többi – mai szemmel nézve – féltudományos elméletével. A történelmi historizmus vagy a biológiai szociáldarwinizmus a korszakban elfogadott tudományos megközelítésnek számítottak,

³ Boda Mihály: A háború tudományos igazolása a 19–20. század fordulóján Európában és Magyarországon: a filozófiai militarizmus. *Hadtudomány*, 31. 2021a (megjelenés előtt); Mihály Boda: Imperial Historicism: An Example of Scientific Justification of Foreign Policy and Warfare in the 19–20th Centuries in Hungary. *AARMS*, 20. 2021b (megjelenés előtt).

⁴ A földrajztudomány és a magyar földrajztudomány általános fejlődéséről a korszakban lásd Gróf Teleki Pál: *A földrajzi gondolat története*. Budapest, Szerzői kiadás, 1917. 52–147; Fodor Ferenc: *A magyar földrajztudomány története*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézete, 2006. 119–285.

⁵ Teleki (1917): i. m. 52–54.

⁶ Szilágyi István: *A geopolitika elmélete*. Budapest, Pallas Athéné, 2018. 18; Ladis K. D. Kristof: The origins and evolution of geopolitics. *Journal of Conflict Resolution*, 4. (1960), 1. 34–36; Palotás Zoltán: A geopolitika mint államtudomány. *Hitel*, 8. (1943), 2. 101.

⁷ Tóth József (szerk.): *Általános társadalomföldrajz I–II*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó – Nordex Kft., 2014. 8.2.2.1; Gyuris Ferenc: Variációk egy témára: Hunfalvy, Lóczy és Czirbusz földrajz-felfogásának nemzetközi kapcsolódásai. *Földrajzi Közlemények*, 144. (2020), 4. 397–398; Mark Bassin: Imperialism and the nation state in Friedrich Ratzel's political geography. *Progress in Human Geography*, 11. (1987), 4. 473–495.

⁸ Vö. Max Weber: A tudomány mint hivatás. In Max Weber: *A tudomány és a politika mint hivatás*. Budapest, Kossuth, 1995. 34.

ugyanakkor a tudományfejlődés során a történelem és a biológia meghaladta ezeket az elméleteket, és ma nem is tekintik őket tudománynak.⁹ A geopolitika a historizmus-hoz és a szociáldarwinizmushoz hasonlóan szintén kiszakadt a földrajzból (és a természettudományokból), azonban ezt követően külön (társadalom)tudománnyá vált.¹⁰

A geopolitikának Európában a 19–20. század fordulóján több – egymást nem kizáró – típusa alakult ki. A német geopolitikai iskola egy szárazföldi hatalom kiszolgálójaként főként a szárazföld felől szemlélte a Föld felszínét, Európával a fókuszában; az angolszás geopolitikai iskola egy tengeri hatalom támogatójaként azonban inkább a tenger felől, amibe az Európán kívüli világ is belefért. Emellett, néhány geopolitikus inkább hosszú távon, történeti dimenzióban vizsgálta az állam földrajzi környezetét, mások azonban inkább a relatíve rövid távú stratégiai és biztonságpolitikai érdekeket tartották szem előtt.¹¹

Magyarországon a geopolitikai gondolatok az Al-Duna szabályozásával, illetve a pánszlávizmussal való ideológiai szembenállással összefüggésben már a német Friedrich Ratzel (1844–1904) munkássága előtt teret nyertek,¹² azonban a geopolitikai gondolkodás a német geopolitika hatására vált intenzívebbé. A német politikai földrajzi és geopolitikai elméletek már korán elértek Magyarországra,¹³ Ratzelnek a természeti határoknak a jelentőségét hangsúlyozó művét (*A Föld és az ember*, 1882) 1887-ben le is fordították magyarra.¹⁴ Az eredeti művet Ratzel és a magyar fordító még ki is egészítették egy Magyarországra vonatkozó fejezettel. Ratzel hatása a két világháború között is éreztette hatását a magyar elméleteken. A ratzeli hatást kiegészítették a határhelyzeti ideológiák, azaz az I. világháború előtt a pánszlávizmussal és a pángermanizmussal, a két világháború között pedig a bolsevizmussal való szembezállást támogató elméletek, illetve a kelet és a nyugat közötti közvetítést támogató elképzelések. A geopolitikának a Ratzel-féle történeti változata mellett így, a két világháború között, Harold J. Mackinder (1861–1947) és Karl Haushofer (1869–1946) hatására megjelent a stratégiai és biztonságpolitikai geopolitika is.

Alább a természeti határookra építő elméletek egyikével – a Kárpát-medencei határookra építő elmélettel – foglalkozom, és annak a megmutatására törekszem, hogy ez a geopolitikai elmélet tekinthető a szentkorona-eszme naturalizált – természeti jellegzetességekre való hivatkozással interpretált – változatának. Megközelítem nehézségét az adja, hogy a témában író szerzők műveikben nem, vagy csak odavetett jelleggel hivatkoznak a Szent Koronára. Így Fodor Ferenc és Kalmár Gusztáv nem említik a „Szent Korona” kifejezést, Teleki Pál pedig csak hozzátételegesen említi. Ugyanakkor a korszak belpolitikai gondolkodásában a szentkorona-eszmének meghatározó szerepe volt, illetve a vizsgált geopolitikai elméletek tartalma is jelentős

⁹ Vö. Romsics Ignác: *Clio bűvöletében*. Budapest, Osiris, 2011. 46–76.

¹⁰ Szilágyi (2018): i. m. 11.

¹¹ Szilágyi (2018): i. m. 29–79; Kristof (1960): i. m. 37–38; Kjell Engelbrekt: A brief intellectual history of geopolitical thought and its relevance to the Baltic region. *Global Affairs*, 4. (2018), 4–5. 476–478.

¹² Lásd Pulszky Ferenc: *Töredékes észrevételek a Dunaszabályozás 's keleti kérdés iránt*. Pozsony, Schmid Antal, 1840; Wesselényi Miklós: *Szózat a' magyar és a szláv nemzetiség' ügyében*. Lipcse, Wigand Ottó, 1843.

¹³ Hajdú Zoltán: Friedrich Ratzel hatása a magyar földrajztudományban. *Tér és Társadalom*, 12. (1998), 3. 96–99; Gyuris (2020): i. m. 396–410.

¹⁴ Ratzel Frigyes: *A Föld és az ember. Anthro-po-geográfia vagy a földrajz történeti alkalmazásának alapvonalai*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1887.

átfedést mutat a 19. század második felére és a két világháború közötti időszakra is jellemző historizáló szentkorona-eszmével. Ezen érvek alapján úgy vélem, hogy a két világháború közötti magyar geopolitikai elméletek egy része nevezhető geopolitikai vagy naturalizált szentkorona-eszmének.

2. A szentkorona-eszme a 19. század második felében és a két világháború között: a historizált szentkorona-eszme

A szentkorona-eszmére a 19. század második felében főként Werbőczy István (1465–1541) szokásjogi gyűjteménye (*Hármaskönyv*) nyomán, jogi fogalomként hivatkoztak, amit azonban ekkor történeti tartalommal töltöttek meg, historizáltak. Az eszme keretein belül a történeti tartalomnak olyan közjogi és politikai következtetéseket kellett igazolnia, amelyek felhasználhatók voltak Magyarországnak a Habsburg uralkodóval, a nemzeti kisebbségekkel és a korábbi magyar területekkel szembeni viszonyában.

A historizált szentkorona-eszmére való hivatkozás a 19. század második felében legalább két elemet foglalt magában, amelyek külön-külön is kapcsolhatók az eszméhez. Ezek az elemek: a szentkorona-eszme történeti értelmezésében a magyar nép történelmi hivatása a környező népek integrálásában, azaz e népek békéjének, védelmének és civilizációjának biztosítása; illetve a szentkorona-eszme historizáló jogászai értelmezésében Magyarország politikai sajátosságaira alapozott részleges politikai függetlensége. Ez utóbbit szentkorona-tannak (és nem csupán eszmének) is nevezük. A jelen tanulmány keretei között a két elem közül most csak a magyar nép történelmi hivatásának mibenlétére van szükség.¹⁵

A magyar nép más népeket összekapcsoló történelmi hivatását a 19. században főként a történészek tartották fontosnak. A század közepén és második felében Horváth Mihály (1809–1878) és Ipolyi Arnold (1823–1886) is a szabadságadás fontosságát hangsúlyozták. Horváth műveinek alapvetése, hogy az emberi történelem végcélja a polgári világ kialakulása, amikor is az egész emberiség szabadságban és egyenlőségben fog élni.¹⁶ A magyarok ebben a történelemben „lángoló szabadságszeretetükkel” tűnnek ki (a nemesek számára, az alkotmány biztosította szabadságok szerzetével), ami többek között a környező népekhez való testvéries, fegyvertársi viszony kialakításában fejeződött ki.¹⁷ Ipolyi hasonlóan vélekedett:

„A magyarok meghódítván az országot, nem állítottak föl különbséget, mint más nemzetek tevék, a hódítók és hódított nép között. Nem követeltek az uralkodó nemzetiség számára sem hegemóniát, sem kiváltságot és külön jogokat. Nem emeltek válaszfalat a nemzetiségek közt, nem alkottak kasztokat. Nem voltak rasszátkozottaik, mint a franciáknak, nem elnyomottjaik, mint az angoloknak, vagy helótáik, mint Hellasz szabad s művelt népének, vagy rabszolgánépeik, mint a szabad amerikai köztársaság négerrei s a törvényen kívül álló indiánjai. [...] Mindenki, amint a magyar közjog szerint a magyar

¹⁵ Lásd Boda 2021b i. m.

¹⁶ Romsics (2011): i. m. 86.

¹⁷ Idézi Romsics (2011): i. m. 126.

korona tagjává lett, volt legyen bármilyen nyelvű és nemzetiségű, annak egyformán minden szabadságában részesült, s a nemzet uralkodó tagjává lőn."¹⁸

Az ország nem magyar ajkú népeinek a magyarokkal való összekapcsolódása számukra így nem alávetettséget hozott, hanem az alkotmány biztosította szabadságot. Ipolyi szerint ez a nem magyarok és magyarok közötti speciális viszony a saját korára nézve történeti jogokat és történeti kötelességeket eredményez az érintett népek számára. A magyar nemzetnek például a történelme alapján joga van a magyar államnyelvhez. Ám, ugyancsak a történelem alapján, a magasabb szellemi tehetségének köszönhetően kötelessége is befolyást gyakorolni a kevésbé fejlett népekre, mivel a közös ország közjavát csak így lehet biztosítani.¹⁹

Ipolyi a történelmet vizsgálva több olyan magyar társadalmi intézményre hívta fel a figyelmet, amelynek a segítségével a magyarok képesek voltak megvalósítani történelmi hivatásukat. Ilyen intézmények voltak a vérszerződés, a magyar apostoli királyság és Werbőczy szentkorona-eszméje.²⁰

A két világháború közötti korszakban a szentkorona-eszme a korábbi időszakhoz hasonlóan fontos szerepet játszott. A korszakban az eszme egyik megjelenési formája a belpolitikai kérdésekben alkalmazott jogi érvelés volt, a másik pedig a Szent István-i, ezeréves Magyarországra való jogási hivatkozás.

Az egyik belpolitikai problémát a politikai berendezkedés kérdése szolgáltatta. Az 1920-as években komoly vita dúlt a Habsburg Károly visszatérését támogató legitimisták, és az új királyt választani kívánó szabad királyválasztók között. A két párt abban ugyan egyetértett, hogy a szentkorona-eszmére kell támaszkodni, azonban az eszmét másként igyekeztek felhasználni. A legitimisták számára az volt a fontos, hogy az 1918-as és 1919-es forradalmak után a szentkorona-eszme biztosítja az alaki jogfolytonosságot, azaz hogy csak az a törvény lehet jogszerű, amit a király és az országgyűlés együtt alkot (így a forradalmi törvények nem jogszerűek). A szabad királyválasztók ezzel szemben azt hangsúlyozták, hogy mivel a király lemondásával a királyi funkció gyakorlása megszűnt, a Werbőczy *Hármaskönyvében* megjelenő szentkorona-eszme biztosítja az anyagi jogfolytonosságot, mert lehetővé teszi új király választását.²¹ Az 1920-as évek végétől számos törvény ismerte el a szentkorona-eszme közjogi funkcióját, hogy minden hatalom forrása a Szent Korona. Így hivatkoztak rá például a Szent Korona és a koronázási ékszerek őrzéséről szóló törvényben, vagy az állami bíróságokról szóló törvényben.²²

A Szent István-i, ezeréves Magyarországra való hivatkozásban kiemelkedő szerepe volt Egyed Istvánnak (1886–1966) és Molnár Kálmánnak (1881–1961). Egyed úgy vélekedik, hogy:

¹⁸ Ipolyi Arnold: A magyar nemzetegység és államnyelv történeti alakulása. In Rómer Flóris – Ipolyi Arnold – Fraknói Vilmos: *Egyház, műveltség, történetírás*. Budapest, Gondolat, 1981. 102.

¹⁹ Ipolyi (1981): i. m. 108–113.

²⁰ Ipolyi (1981): i. m. 102–103.

²¹ Egresi Katalin: A köztársasági eszme és a Szent Korona-tan a magyar politikai gondolkodásban a két világháború között. In Feitl István (szerk.): *Köztársaság a modern kori történelem fényében*. Budapest, Napvilág, 2007. 243–244. Bővebben: Kardos József: *A szentkorona-tan története 1919–1944*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965.

²² Egresi (2007): i. m. 251–253.

„[a] magyar állam nemzeti jellege nem akadályozta soha a nem magyar anyanyelvű polgártásainkkal való békés együttélést. Szent István király hagyta örökül fiához intézett Intelmeiben ezt a békés politikát [...]. Szent István országai békés otthont biztosítottak mindenkor a magyar állam minden anyanyelvű polgárának, azaz a szent korona minden népének”.²³

Molnár hasonlóan ír:

„[k]özjogi terminológiánk két gyűjtőfogalommal jelöli meg jogszemléletünknek néhány jellegzetes és állandó alapvonását. Ezek a szentistváni állameszme, s a szentkorona tana. A szentistváni állameszme a népfajok közötti megértésen és megbecsülésen nyugvó nemzetiségi politikáinknak emberséges és mélymagyar jellegét domborítja ki. [...] Nemzeti jogszemléletünk másik központja a szentkorona tana, amelyben a nemzet-szuverenitásnak évezredes nagy alaptétele jut hangos kifejezésre. A közösségi gondolat jegyében mereven visszautasítja a környező népek minket fojtogató patrimonialis eszmevilágát, – a másfajú és nyelvű polgártásainkkal pedig testvériesen osztja meg a szentkorona tagságával járó egyenlő jogokat és kötelességeket”.²⁴

Molnár itt először ugyan megkülönböztetni egymástól a Szent István-i állameszmét és a szentkorona-tant mint a népeket összekapcsoló politikát és a Magyarország szuverenitására támaszkodó politikát, azonban végül a népek összekapcsolását is beleveszi a szentkorona-tanba. Molnár egy másik helyen még egyértelműbben állítja, hogy: „Ma az állam: Csonkamagyarország. A szent korona: az ezeréves Magyarország”.²⁵

Egyed és Molnár átvette a 19. század második felének historizáló szemléletmódját, és a szentkorona-eszme (illetve -tan) tartalmát a Szent Istváni-i, ezeréves Magyarország határinak visszaállításával azonosította.²⁶

3. A Kárpát-medence geopolitikája a két világháború között: a naturalizált szentkorona-eszme

A két világháború közötti magyar geopolitikai elméletek egy részében szintén komoly hangsúlyt fektettek a szerzők a Szent István-i, ezeréves Magyarország gondolatára, illetve annak a Kárpát-medencével való azonosítására. A magyar geopolitika ezen formájának három képviselője Fodor Ferenc, Kalmár Gusztáv és Teleki Pál.

²³ Egyed István: *Különlenyomat a Pesti Hírlap Az ezeréves Magyarország című kiadványából*. Budapest, 1939. 251.

²⁴ Molnár Kálmán: *Alkotmányfejlődésünk útjai*. In Kajtár István (szerk.): *Alkotmányfejlődésünk útjai. Válogatás Molnár Kálmán hátrahagyott írásaiból*. Pécs, PTE ÁJK, 2011. 114.

²⁵ Molnár Kálmán: *A Szent Korona-tan kifejlődése és mai jelentősége* (A magyar nők Szent Korona Szövetségében 1927. február 2-án tartott előadás). Pécs, Dunántúli Egyetemi Nyomdája, 1927. 13.

²⁶ Vö. Kardos (1965): i. m. 219–225.

3.1. Fodor Ferenc és a medenceállam harmonikus egysége

A trianoni békeszerződés következményeit földrajzi szempontból ismertető Fodor Ferenc (1887–1962) *A trianoni szerződés földrajzi megvilágításban* című írásában úgy véli, hogy az állam a politikailag-kulturálisan megszervezett népből és a politikailag-kulturálisan megszervezett földből áll. A békeszerződéseket illető alapvető kritikájának lényege, hogy az csak a népet (a népek önrendelkezési jogát) vette figyelembe, a földet és a nép földdel való kapcsolatát nem. Ez azért különösen problémás Európának ezen a részén, mert itt a népek keveredése miatt nem lehet éles néprajzi határokat húzni a népek között. Az itt élő népeknek, Magyarországot is ide véve, nem lehet politikai ideálja a nemzeti állam.²⁷

Fodor szerint Magyarország a békeszerződés előtt medenceállam volt, amely a centrális területek mellett a peremterületeket is magában foglalta, és csak Ausztria és Szerbia felé volt nyitottabb (utóbbi felől folyó határolta), a többi oldalról a legerősebb természeti határok, hegységek (a Kárpátok) vették körül. A békeszerződéssel az ország medencefenéki állam lett, centrális területekkel, de peremvidékek nélkül.²⁸

A magyar medenceállam minden részével együtt adott ki egy harmonikus egészet, mert éghajlati, domborzati, vízrajzi és a növényvilág szempontjából is egységes egészet alkotott, amire a történelem során ráépült a gazdasági, kulturális és politikai egység. A magyar medenceállam a Szent István-i államalakulattal volt azonos, „Délkelet-Európa felé [...] az utolsó kultúrtáj a szó európai értelmében”.²⁹ Ez az államalakulat olyan nemzetiségi (nem nemzeti) állam volt, amelyben az államalkotó nemzet számbeli többségben és kulturális fölényben volt a nemzetiségekkel szemben. Az államalkotó nemzet a peremvidéken elhelyezkedő nemzetiségek között, a centrális részekben élt, és politikailag, gazdaságilag és kulturálisan összetartotta az államot.³⁰ A trianoni szerződés szétrombolta ezt a földrajzi egységen nyugvó politikai, gazdasági és kulturális egységet, és néprajzilag tarka, gazdaságilag pedig önálló nemzeti államokat hozott létre.³¹ Fodor végkövetkeztetése, hogy az állam csak akkor lehet erős, ha számol a földrajzi feltételekkel, és törekszik azok elérésére, azaz a revízióra.³²

3.2. Kalmár Gusztáv és a Kárpát-medence gazdasági egysége

Fodor munkájában találunk arra hivatkozást, hogy a földrajzi jellegzetességek által meghatározott Kárpát-medencei magyar állam azonos a Szent István-i történelmi magyar állammal. Kalmár Gusztáv (1892–1949) Fodorhoz hasonlóan a Szent István-i birodalom és a Kárpát-medence azonosságát hangsúlyozza:

²⁷ Fodor Ferenc: A trianoni szerződés földrajzi megvilágításban. In *Igazságot Magyarországnak. A trianoni békeszerződés következményeinek ismertetése és bírálata*. Budapest, Magyar Külügyi Társaság, 1928. 350–351; 377–378.

²⁸ Fodor (1928): i. m. 352–356; 373.

²⁹ Fodor (1928): i. m. 371.

³⁰ Fodor (1928): i. m. 379.

³¹ Lásd Málnási Ödön: Csonka-Magyarország katonai földrajzi helyzete. *Földrajzi Közlemények*, 53. (1925), 4–5. 49–66.

³² Fodor (1928): i. m. 382.

„A természeti egység parancsoló szava olyan erős, hogy hosszabb-rövidebb idő multán a Kárpáti-medence politikai egysége mindig helyreállt. Más szóval úgy is mondhatjuk, hogy Magyarország történeti egységének a magyarság hazaszeretete mellett legjelentősebb tényezője az ország természeti egysége. [...] Kárpáti-medencén Szent István birodalmát, a világháború előtti Magyarországot értjük.”³³

A Szent István-i államot Kalmár a Kárpát-medencéhez kapcsolja, és attól megkülönbözteti a nagyobb Közép-Duna-medencén alapuló lehetséges államot. Utóbbi határait azok a hegységek alkotják, ahonnan a Duna és a Száva mellékfolyói erednek. A Kárpát-medence déli határa ezzel szemben nem lépi át a Szávát és az Al-Dunát.³⁴

Kalmár, Fodorhoz hasonlóan az államot a terület és nép egységéként határozza meg.³⁵ Ennek az egységnek az alapját a Kárpát-medence természeti-földrajzi egysége adja, arra épül rá a gazdasági, politikai és történeti egység.³⁶ A földrajzi egyéget képező állam két fontos tulajdonsága, hogy gazdaságilag elegendő a lakosság számára, illetve hogy olyan határokkal rendelkezik, amelyekén túl nem terjeszkedhet az állam, ám amiből elvenni sem lehet. Mind a túlterjeszkedés, mind az elvétel a „természet elleni bűn”.³⁷ Ennek az elvnek a történeti leképeződése, hogy a koronázási esküvel minden királynak meg kellett fogadnia, hogy az országhatárok épségén öröködi, illetve hogy az elszakított részeket visszaszerzi.³⁸ A Kárpát-medence egysége stabil határokat eredményezett Magyarország számára, ami azonban a trianoni békével megszűnt. A legfőbb geopolitikai követelmény viszont minden állam és Magyarország számára az ország területi és népi egységének biztosítása, azaz a revízió.³⁹

3.3. Teleki Pál és az Európa szerves fejlődésére alapozott európai öntudat

Fodorral és Kalmárral szemben Teleki Pálnak (1879–1941) a két világháború közötti írásaiban találunk hivatkozást a „Szent István Koronájának Országá”-ra és „a szent korona birodalmához való tartozás”-ra.⁴⁰ Teleki továbbá, szintén Fodorral és Kalmárral ellentétben, nemcsak Magyarország szűk földrajzi környezetéről ír, hanem az egész világgazdaságot, világpolitikát, és abban Európa helyzetét veszi figyelembe. A legfontosabb ide kapcsolódó írásai az *Időszerű nemzetközi kérdések a politikai földrajz megvilágításában* és az *Európa problémája* című tanulmányok.

Teleki saját bevallása szerint politikai földrajzot művel és nem geopolitikát (ahogy Ratzelt is a politikai földrajz művelői közé sorolja). A politikai földrajz a földfelszín folyamataival foglalkozik, így a szerves (organikus) és az emberi szervezésen alapuló (organizatorikus) folyamatokkal. Utóbbi kategóriába tartoznak a politikai és gazdasági

³³ Kalmár Gusztáv: *Magyar geopolitika*. Budapest, Stádium, 1942. 21.

³⁴ Kalmár (1942): i. m. 22–23.

³⁵ Kalmár (1942): i. m. 157.

³⁶ Kalmár (1942): i. m. 20–26; 40.

³⁷ Kalmár (1942): i. m. 20.

³⁸ Kalmár (1942): i. m. 40–41.

³⁹ Kalmár (1942): i. m. 157.

⁴⁰ Teleki Pál: Történelmi fejlődésünk sajátosságai. In Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum, 1934a. 113.

folyamatok. A szervezésen alapuló folyamatok csak egy idő után jelennek meg a földfelszínen, a szerves folyamatok azonban mindig is ott voltak, és a szervezésen alapuló folyamatok megjelenése után is ott lesznek. A szervezésen alapuló folyamatok ideig-óráig eltéríthették a szerves folyamatokat, azonban a szerves folyamatok végül mindig diadalmaskodtak a történelemben.⁴¹

A földfelszínt kamarák és nagytájak tagolják. A földfelszín a klíma szerint kamarákra van tagolva, amelyeken belül a gazdálkodás módja, az életrend és a politikai gondolkodás egységes, és különbözik más kamarákétól. A kamarák államai kénytelenek együtt élni és együtt fejlődni. Ilyen kamara például Európa Oroszország nélkül, de a Földközi-tengerrel együtt, és Észak-Amerika. A kamarákon belül nagytájak találhatók, amelyeken – ahol a történelmi fejlődés megengedte – nemzetek alakultak ki. Európában ilyen nagytájak a Brit-szigetek, az Ibériai- és az Appennini-félsziget, a Párizsi-medence és a Közép-Duna-medence (Telekinél ez a Kárpát-medencét jelenti), amelyek hozzávetőlegesen egymásához hasonló méretűek. A Közép-Duna-medencével szemben az egész Duna-medencét nem tartja nagytájnak,⁴² és így az arra ráépülő Osztrák–Magyar Monarchia létét is inkább a szervezésen alapuló jelenségek és nem a szerves jelenségek közé sorolja. Magyarország esetében a magyar nemzet Közép-Duna-medencében való létrejöttének folyamatát a trianoni békéhez is vezető török hódoltság derékba törte.⁴³

A modern Európa szerves fejlődése a Római Birodalom bukása után kezdődött el. Az európai nagytájak lehetővé és maradandóvá tették a római provinciák tovább élését, a provinciák területén működő egyház hatalmát, és a népvándorlás népeiből a nemzetek kialakulását. Az így kialakuló Európa sokszínű és tarka világ lett.⁴⁴

Európa történelme a 20. század elejéig egybeesett a világtörténelemmel, azaz ami a történelemben a világ többi részén történt, az mindig az európai gyarmatosításhoz kapcsolódott. Az ipari forradalommal azonban a találmányok átalakították a világ-gazdaságot és a korábbi gyarmatok önállósultak, az I. világháborúval pedig Európa végleg elvesztette globális hegemoniáját. Az Európán kívüli kamarák és nagytájak (például Észak-Amerika, Dél-Amerika, Ausztrália) egyéniségük öntudatára ébredtek, ami tovább erősítette sajátos jellemvonásaikat. Teleki szerint a világ fejlődésének ebben a stádiumában kell kialakítani az erős európai öntudatot is.⁴⁵

Az európai öntudatot az európai államok viszonyára kell alapozni. Az európai államok viszonya a területükön élő népekhez és egymáshoz azonban különbözik minden más kamara részeinek egymáshoz való viszonyától (például az Egyesült Államok [USA] államainak a viszonyától), illetve a kamarák és a világ különböző államainak az egymáshoz való viszonyától (a Népszövetség tagjainak a viszonyától). Az európai államok ugyanis nagy tájegységekhez kapcsolódnak (szemben az USA tagállamaival), és hosszú történelmük során szervesen fejlődtek ki, és nem csupán a szervezésen alapulnak (szemben a Népszövetséggel). Európa népei a történelem során kialakult

⁴¹ Teleki Pál: Időszerű nemzetközi kérdések a politikai földrajz megvilágításában. In Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum, 1934b. 76.

⁴² Teleki Pál: A »Donauraum« problémája. In Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum, 1934c. 153–154.

⁴³ Teleki (1934b): i. m. 77–79.

⁴⁴ Teleki Pál: Európa problémája. In Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum, 1934d. 96.

⁴⁵ Teleki (1934d): i. m. 99–101.

érzelmi kapcsolatban állnak földjükkal, ahogyan az ezeken a földeken történelmi korszakokon keresztül életegységben élő különböző népek is egymással.⁴⁶

Az európai népek problémáit ezért nem lehet olyan, csupán kompromisszumos szerződésekkel rendezni, mint amilyen az I. világháborút lezáró békek. „Európa természetes életöztönével fog ráeszmélni, hogy a sokat hangoztatott »háborús felelősséggel« szemben egy sokkal súlyosabb felelősség, a »békek felelőssége« áll”.⁴⁷ Teleki szerint a „békek felelősségének” érdekében revízió alá kell venni a békeszerződéseket. A revízió Európa rekonstrukcióját jelenti, ami nem csupán a legyőzöttek érdeke, hanem egész Európáé, hogy visszaálljon a szerves fejlődés a csupán kompromisszumokon nyugvó, szervezésen alapuló fejlődéssel szemben, és ezzel megalapozza az európai öntudatot.⁴⁸

A revízió pontos mibenlétéről Telekinek nincsenek világos elképzelései, csak javaslatai. A revízióhoz szükségesnek tartja egy összeurópai politikai entitás létrehozását, amelynek joga van az állami szuverenitás sérelme nélkül intézkedni. Úgy véli továbbá, hogy ugyan a háború előtti állapotot nem lehet visszaállítani, ugyanakkor fontosnak tartja, a kényszerkisebbségek (nem önként vállalt és nem is a történelmi együttélésen alapuló kisebbségi státussal rendelkező népek) jogainak védelmét, illetve az ország gazdasági nehézségeinek (amelyek a területek elcsatolásából és a gazdasági önállóság elvesztéséből fakadnak) a megoldását.⁴⁹ A „magyar állam feladata érlelni segíteni Európa lelkiismeretét a kisebbségi kérdéssel szemben”.⁵⁰

Teleki ugyan nem fejt ki szilárd véleményt, hogy miként kellene megoldani a magyar kisebbségek problémáját. Ugyanakkor, ha számba vesszük, hogy fontosnak tartja a Közép-Duna-medencére épülő állam népeket tömörítő szerepét, akkor azt mondhatjuk, hogy egy önálló birodalomnak, a „szent korona birodalmának” a feltámasztására törekedett.⁵¹

4. Konklúzió: a historizált szentkorona-eszmétől a naturalizált szentkorona-eszméig

A két világháború között, ahogyan korábban és később is, a magyarországi háborús és külpolitikai ideológiák egy része Nyugat- vagy Kelet-Európából származó átvétel. Más magyarországi ideológiák ezzel szemben magyar eredettel rendelkeznek. Az egyik ilyen a szentkorona-eszme.

A szentkorona-eszme első megjelenési formája a középkori Küküllői János (1320–1339) nevéhez köthető, amikor az eszme a bel-, és külpolitikai hatalomgyakorlás eszköze volt.⁵² Az eszme a funkciójának megtalálása után Werbőczynél a jogi érv formáját vette fel,⁵³ ami tovább élt a 19–20. században is. A jogi konklúzióval rendelkező

⁴⁶ Teleki (1934d): i. m. 104–106.

⁴⁷ Teleki (1934d): i. m. 105–106.

⁴⁸ Teleki (1934b): i. m. 84.

⁴⁹ Teleki (1934b): i. m. 84–86.

⁵⁰ Teleki (1934a): i. m. 125.

⁵¹ Teleki (1934a): i. m. 115.

⁵² Kardos József: *A Szent Korona és a szentkorona-eszme története*. Budapest, IKVA, 1992. 15–21; Boda Mihály: A háborús igazságosság egy példája a magyar hadtörténelemben. *Az igazságos háború szentkorona-eszmére alapozott elmélete. Hadtudomány*, 29. (2019), 4. 5–13.

⁵³ Kardos (1992): i. m. 29–31; Boda (2019): i. m. 7.

érvelés azonban a 19. században historikus történeti, majd a 20. század első felében geopolitikai tartalommal töltődött fel.

A tanulmányban annak a megmutatására törekedtem, hogy annak ellenére, hogy a „Szent Korona” kifejezés Telekit kivéve nem fordul elő a két világháború közötti magyar geopolitikai irodalomban, Fodor, Kalmár és Teleki geopolitikai elméletei tekinthetők a szentkorona-eszme naturalizált, geopolitikai formáinak. Az ismertetett elméletek tartalma ugyanis magában foglalja a 19–20. századra jellemző szentkorona-eszme alapvető részét, hogy a Szent István-i, ezeréves Magyarország határainak és szuverenitásának politikaformáló jelentősége van. Az eszmének az Osztrák–Magyar Monarchiában Magyarország belső politikai helyzetére és a korábbi magyar területek visszacsatolására irányuló politikai gondolkodásban volt jelentősége, a 20. században pedig a trianoni békeszerződés által elcsatolt területek (és népek) visszaszerzését támogató elméletalkotásban. Az eszme felhasználásának változása mellett az eredeti Szent István-i és ezeréves államiság gondolata kiegészült még egy geopolitikai elképzeléssel, hogy a Szent István-i és ezeréves magyar állam a Kárpát-medencével azonos. Így, amennyiben a Szent Korona a Szent István-i és ezeréves Magyarországot jelképezi, akkor azzal együtt a Kárpát-medencét is jelképezi, és a szentkorona-eszme értelmében nemcsak a Szent István-i és ezeréves határok visszaállítása szükséges, hanem a Kárpát-medence jelentette határok visszaállítása is. A historizált szentkorona-eszme helyett ezzel megszületett a naturalizált szentkorona-eszme.

Felhasznált irodalom

- B. Wesselényi Miklós: *Szózat a' magyar és a szláv nemzetiség' ügyében*. Lipcse, Wigand Ottó, 1843.
- Bassin, Mark: Imperialism and the nation state in Friedrich Ratzel's political geography. *Progress in Human Geography*, 11. (1987), 4. 473–495. Online: <https://doi.org/10.1177/030913258701100401>
- Boda Mihály: A háborús igazságosság egy példája a magyar hadtörténelemben. Az igazságos háború szentkorona-eszmére alapozott elmélete. *Hadtudomány*, 29. (2019), 4. 3–15.
- Boda Mihály: A háború tudományos igazolása a 19–20. század fordulóján Európában és Magyarországon. A filozófiai militarizmus. *Hadtudomány* (megjelenés előtt).
- Boda Mihály: Imperial Historicism: An Example of Scientific Justification of Foreign Policy and Warfare in the 19-20th Centuries in Hungary. *AARMS* (megjelenés előtt).
- Egresi Katalin: A köztársasági eszme és a Szent Korona-tan a magyar politikai gondolkodásban a két világháború között. In Feitl István (szerk.): *Köztársaság a modern kori történelem fényében*. Budapest, Napvilág, 2007. 240–272.
- Egyed István: *Különlenyomat a Pesti Hírlap Az ezeréves Magyarország című kiadványából*. Budapest, 1939. 242–254.
- Engelbrekt, Kjell: A brief intellectual history of geopolitical thought and its relevance to the Baltic region. *Global Affairs*, 4. (2018), 4–5. 475–485. Online: <https://doi.org/10.1080/23340460.2018.1535256>

- Fodor Ferenc: A trianoni szerződés földrajzi megvilágításban. In *Igazságot Magyarországnak. A trianoni békeszerződés következményeinek ismertetése és bírálata*. Budapest, Magyar Külügyi Társaság, 1928. 347–386.
- Gyuris Ferenc: Variációk egy témára: Hunfalvy, Lóczy és Czirbusz földrajz-felfogásának nemzetközi kapcsolódásai. *Földrajzi Közlemények*, 144. (2020), 4. 396–410. Online: <https://doi.org/10.32643/fk.144.4.4>
- Hajdú Zoltán: Friedrich Ratzel hatása a magyar földrajztudományban. *Tér és Társadalom*, 12. (1998), 3. 93–104. Online: <https://doi.org/10.17649/TET.12.3.475>
- Ipolyi Arnold: A magyar nemzetegység és államnyelv történeti alakulása. In Rómer Flóris – Ipolyi Arnold – Fraknói Vilmos: *Egyház, műveltség, történetírás*. Budapest, Gondolat, 1981. 97–119.
- Kalmár Gusztáv: *Magyar geopolitika*. Budapest, Stádium, 1942.
- Kardos József: *A szentkorona-tan története 1919–1944*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985.
- Kardos József: *A Szent Korona és a szentkorona-eszme története*. Budapest, IKVA, 1992.
- Kristof, Ladis K. D.: The origins and evolution of geopolitics. *Journal of Conflict Resolution*, 4. (1960), 1. 15–51. Online: <https://doi.org/10.1177/002200276000400103>
- Málnási Ödön: Csonka-Magyarország katonai földrajzi helyzete. *Földrajzi Közlemények*, 53. (1925), 4–5. 49–66.
- Molnár Kálmán: Alkotmányfejlődésünk útjai. In Kajtár István (szerk.): *Alkotmányfejlődésünk útjai. Válogatás Molnár Kálmán hátrahagyott írásaiból*. Pécs, 2011. 103–120.
- Molnár Kálmán: *A Szent Korona-tan kifejlődése és mai jelentősége (A magyar nők Szent Korona Szövetségében 1927. február 2.-án tartott előadás)*. Pécs, PTE ÁJK, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, 1927.
- Palotás Zoltán: A geopolitika mint államtudomány. *Hitel*, 8. (1943), 2. 106–117.
- Pulszky Ferenc: *Töredékes észrevételek a Dunaszabályozás 's keleti kérdés iránt*. Pozsony, Schmid Antal, 1840.
- Ratzel Frigyes: *A Föld és az ember. Anthropológia vagy a földrajz történeti alkalmazásának alapvonalai*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1887.
- Romsics Ignác: *Clio bővületében*. Budapest, Osiris, 2011.
- Szilágyi István: *A geopolitika elmélete*. Budapest, Pallas Athéné, 2018.
- Teleki Pál: *A földrajzi gondolat története*. Budapest, Szerzői kiadás, 1917.
- Teleki Pál: Történelmi fejlődésünk sajátosságai. In Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum, 1934a. 109–125.
- Teleki Pál: Időszerű nemzetközi kérdések a politikai földrajz megvilágításában. In Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum, 1934b. 72–94.
- Teleki Pál: A „Donauraum” problémája. In Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum, 1934c. 153–166.
- Teleki Pál: Európa problémája. In Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, Athenaeum, 1934d. 95–108.
- Tóth József (szerk.): *Általános társadalomföldrajz I–II*. Budapest, Dialóg Campus – Nordex Kft., 2014.
- Weber, Max: A tudomány mint hivatás. In Max Weber: *A tudomány és a politika mint hivatás*. Budapest, Kossuth, 1995. 5–51.

Hornyák Veronika¹

Pető Andrea *Láthatatlan elkövetők.* *Nők a magyarországi nyilas mozgalomban*² című könyvéről

Pető Andrea munkája a szerző kifejezésével élve egy, az „intim történelem” kategóriájába tartozó esemény, az 1944. október 15-én a budapesti Csengery utca 64. szám alatt elkövetett fosztogatás és mészárlás messzemenőleg tudományos, mégis regényesen olvasható elemzése. A történész alkotó azzal a céllal végezte kutatásait, hogy a magyarországi nyilas hatalomátvétel idején történt történelmi események egy apró szeletét tárja az olvasó elé. Éppúgy dolgozott az eseményeket közvetlenül átélők visszaemlékezéseire támaszkodva, mint levéltári források alapján. A Pető által „atipikus holokauszt-történekként” aposztrofált Csengery utcai véres cselekménysorozat megismerésén túl azonban a könyv egyszerre szolgálja a kriminológia, szociológia, politológia, a gender- és a történelemtudomány ismeretanyagának gazdagodását olyan témákat görcső alá véve, mint a szélsőjobboldali pártok nőpolitikája, vagy éppen a népbíróságok megkérdőjelezhető ítélkezési gyakorlata a háborút követően.

A könyv összesen kilenc, terjedelmében, funkciójában és struktúrájában is eltérő fejezetből áll, a tényleges tartalmat adó fejezetek összesen 200 oldalt tesznek ki. Megértését, valamint a vizuális szemléltetést is támogatandó, a mű kiegészült többek között a Csengery utca 64. szám alatt máig megtalálható, az áldozatok neveit tartalmazó emléktábla szövegével, valamint korabeli fotókkal, köztük a Szálasi Ferenc özvegyét, Lutz Gizellát, valamint Szálasinak a kassai nyilas nőszervezetnél tett látogatását megörökítő képekkel. A bevezetőben a szerző a téma – és a pontos bűncselekmény – megértéséhez ellátja az olvasót a legfontosabb tudnivalókkal, mint amilyen a helyszínt jelentő Csengery utcai bérház leírása, vagy éppen az akkoriban ott lakók bemutatása. Pető Andrea az eset vizsgálatának fontossága – ezzel együtt a könyv célja, rendeltetése – melletti érvelésen túl az elemzésben használt legfontosabb fogalmakat, köztük az egyik kulcsdefiníciónak számító *nyilas nő* és *nyilasnő* megnevezések közti különbséget is tisztázza. A *nyilasnő* kifejezés azokra utal, akik a szélsőjobboldali nyilaskeresztes párthoz kötődtek, azzal kapcsolatban álltak, míg

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktori hallgató – University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: veronika.vhornyak@gmail.com

² Budapest, Jaffa, 2019.

a *nyilas nő* megnevezés a nők azon csoportját jelöli, akik a háború alatt részt vettek a zsidók ellen elkövetett bűncselekményekben, azonban magával a mozgalommal nem álltak közvetlen kapcsolatban.

A könyv második fejezetében a bűncselekmények főszereplője, Dely Piroska ellentmondásokkal tűzdelt életútját ismerheti meg az olvasó, számos esetben a meggyanúsítása során a népbíróság előtt felvett vádlotti vallomásaiból, közvetlenül egyes szám első személyben narrálva. Ebben a részben a szerző a teljes könyv, illetve a történelmi korszak megértéséhez szükséges mozzanatok ismertetésére is kitér. Ilyen mindenképp a népbíróságok felállításának és joggyakorlatának kérdése. Összességében tehát a második fejezet végéhez érve a „cselekmény” főbb pontjait már ismeri az olvasó.

Ezt követően az áldozatok, illetve a Dely Piroskán kívül az ügy látóterébe kerülő Csengery utcai házmastercsalád mint későbbi vádlott történetével folytatódik a könyv. A szerző mindkét esetben felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a történetek elmondását illető, a visszaemlékezések, valamint a vallomások stílusából – attól függően, hogy ki, hogyan, miért és kinek beszélt a történetekről – is eredő számottevő különbségek okán nem lehetséges a cselekmény 100%-os bizonyosságú rekonstruálása. A *halottak* és *A vádlottak története* című fejezeteket követően Pető Andrea három rövidebb részben olyan, a Csengery utcai mézszárlás és fosztogatás körülményeit és az arra való (vissza)emlékezés kapcsán felmerülő kérdéseket tárgyalja, mint a zsidók ingóságainak vagy éppen lakásuknak az eltulajdonítása, valamint a fentiekben már kiemelt tanúvallomások, emlékek, erkölcsi és politikai motivációkból kiinduló elemek.

Az összefoglalást megelőző utolsó, nagyobb lélegzetvételű fejezet gyakorlatilag különálló elemzéseként is megállná a helyét, azonban fő szerepe abban áll, hogy a könyv által vizsgált történelmi eseményeket közelebről segítse megérteni. A mű több helyen – mint ahogyan a szemtanúk kifejezik – a Dely Piroska „intézkedő hatalmának” következményeként lezajló események politikatudományi és társadalomtudományi elemzésén keresztül tárja fel a nők szerepét és lehetőségeit a nyilaskeresztes mozgalomban. E fejezet az 1944-ben a zsidó lakosság sérelmére elkövetett atrocitások láthatatlan elkövetőit elemzi, s ez túlmutatva a *mainstream* kutatások fókuszában álló „feleségek, anyák, lányok” hármason, a nyilas nők elkövetővé válását, valamint a nyilasnők sok esetben a népbíróságok részéről büntetlenül maradt tevékenységét tárja az olvasó elé. Pető Andrea az egyébként a teljes könyvre jellemző nemzetközi összehasonlítások, példák használatát ebben a részben úgy állítja az olvasó szolgálatába, hogy nem csupán a szélsőjobboldali női politikálást és annak európai eseteit emeli ki, hanem kitér a kornak a társadalmi neme(ke)t illető politikájára is, ezzel kontextusba helyezve a cselekvő nő mint közéleti *aktor* lehetőségeit a korabeli Magyarországon.

A könyv jelentőségét a magyar szakirodalomban, történelemtudományban és holokauszt kutatásban a leginkább az adja, amiről – remek érzékkel – már a mű címe is árulkodik: olyan láthatatlan, a szokásos történettudományi megközelítések által kevésbé vizsgált témára vet fényt, amely hazánk egy, a magyar történelemértelmezést és gyakran az aktuálpolitikát is a mai napig megosztó és alakító korszakában zajlott. Ennek oka nem csupán az, hogy a szerző a korban marginalizált társadalmi rétegnek számító női elkövető történetét vizsgálta, hanem az, hogy a Csengery utcai fosztogatások és kegyetlenkedések során – amelyekre a nyilas hatalomátvételt és az ezt követő politikai fordulat közötti átmeneti időszakban került sor – több résztvevő

oldaláról a nyilas párttagságtól független motiváció merült fel. Ezek az átlagpolgárok az anyagi haszonszerzés céljából váltak bűnelkövetővé, számos esetben a büntetlenség reményében szánva el magukat törvénybe ütköző cselekedeteikre. Azok a nem nyilas párttagok, köztük nyilas nők, akik közül hét főt a népbíróság halálra ítélte az 1945 utáni tárgyalásokban, adott esetben csak úgy kerültek a hatóságok látóterébe, ha valaki arcról felismerte őket. Így történt ez a *Láthatatlan elkövetők* című könyv „antihőse”, Dely Piroska esetében is, akit egy véletlen folyományaként egy járókelő ismert fel az utcán és jelentett fel kézzel írott levelében.

A fentiekben listázott indokok mindazonáltal csupán felsorolását jelentik mindazon jellemzőknek, amelyek a könyvet egyedülállóvá teszik akár tudományos háttérrel rendelkező kutató, akár a magyar történelem iránt érdeklődő hobbiolvasó számára. Tekintettel arra, hogy a könyv a szerző MTA-doktori disszertációjának anyagát öleli fel, ez értelemszerűen hatással van az olvasási élményre is, érzékelhető, amikor valaki a művet forgatja. A könyv magas szintű szakmai, tudományos – és nemzetközi – beágyazottsága sok esetben akadályozhatja és lassíthatja az érdeklődő laikus olvasását. A kutatói háttérrel rendelkező és a téma iránt érdeklődő fogyasztó ellenben azzal szembesülhet, hogy oldalanként többször lapoz a könyv végén listázott, lenyűgöző mennyiségű és minőségű szakirodalomra, hogy ízlése szerint csemegézzon belőlük. Ezen utóbbi tényezők kiegészülve a vizsgált bűncselekmény körülményeivel és történelmi beágyazottságával azt eredményezik, hogy a *Láthatatlan elkövetők* olyan könyv, amelyben – úgy érzékelheti az olvasó – minden szónak súlya van. Egyetlen betű, mondat, gondolat sem tűnik feleslegesnek, mi több: a részletgazdag, tényszerű, de a visszaemlékezők által intimmé tett írás arra készíti az érdeklődőt, hogy mind érzelmi, mind pedig értelmi intelligenciáját latba vetve elgondolkodjon az olvasottakon.

Sztankai Krisztián¹

A migrációs válság hatása társadalmunkra

The Impact of the Migration Crisis on Our Society

Absztrakt

A népességvándorlás problémái a világ minden országában fennállnak. A jelenlegi menekültválság a migránsok és menekültek legnagyobb mozgását mutatja a II. világháború óta. A humanitárius migráció kezelése az egyik olyan terület, ahol jelentős előrelépés történt az egész EU-ra kiterjedő megközelítés kidolgozása során. Mivel a migráció egyre inkább érinti társadalmunkat, a fő probléma az, hogy miként lehet ezt szabályozni a pozitív hatás maximalizálása és a lehetséges negatív következmények minimalizálása érdekében.

Kulcsszavak: migráció, antropológia, konfliktus, társadalmi krízis

Abstract

The problems of population migration exist in all countries all over the world. The current refugee crisis is the largest movement of migrants and refugees since World War II. The management of humanitarian migrations constitutes one of the areas where significant progress has been made in the process in developing an EU-wide approach. As migration increasingly affects our society, the main problem is how to regulate it in order to maximise the positive effect and minimise the potential negative consequences.

Keywords: migration, anthropology, conflict, social crisis

Az ENSZ szerint 2019-ben mintegy 68 millió menekült volt a világon. Ebből átlagosan 40 millióan lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek, 25 millióan menekültek és hárommillióan menedékkérők voltak.²

A jelenlegi migrációs probléma az egyik legfontosabb kérdéssé vált az Európai Unió (EU, Unió) számára. Az illegális migráció 2015 óta az európai országokban nagyon nagy problémát gerjeszt, amely mély nézeteltéréseket okozott az európai vezetők között,

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – University of Public Service Faculty of Military Science and Officer Training, e-mail: sztankai.krisztian@uni-nke.hu

² Lásd: <https://brasilecola.uol.com.br/sociologia/crise-dos-refugiados.htm>

és meghatározza kapcsolatukat. A hirtelen jött migráció nagyban hozzájárult az európai országok belpolitikai helyzetének változásához. A migrációs válság 2015 közepén tetőzött, és annak társadalmi és gazdasági hatása nagy meglepetést okozott az Európai Unió számára, amely nem volt felkészülve ekkora menekültáramlás befogadására és annak az európai társadalomra gyakorolt hatására sem.

Habár az Európai Unió tagországai több intézkedést is elfogadtak 2016 februárjában és márciusában a válság leküzdésére, az egyetértés annak kezelésére korántsem volt egyhangú. A legfontosabb intézkedések között szerepelt, hogy leállítják a balkáni útvonalat a migráció előtt és gyorsan megerősítik a schengeni határvédelmet. Ezen időszak alatt lényeges volt az Unió számára, hogy gyors megállapodást kössenek Törökországgal, amely tranzitországgá vált a hirtelen jött nagy mennyiségű migráció hatására. Európa bezárult a bevándorlók előtt, és több ország visszaállította a határellenőrzést, megkerülve ezzel a schengeni megállapodásokat (amely magában foglalja a vízummentes övezetben történő szabad mozgást). A nemzetközi média sorra mutatta be az EU-tagok fellépésének következetlenségét és a menekültkérdés világos elképzeléseinek hiányát. Németország mint az Európai Unió vezető állama sokéves migrációval kapcsolatos tapasztalatával sem tudott olyan döntéseket hozni, amelyek képesek lettek volna egységes stratégiát felvázolni a probléma megoldására. Egy idő után nyilvánvalóvá vált, hogy a menekültek megsegítésére vonatkozó elkésett döntések után Európának szembe kell néznie számos gazdasági és társadalmi következménnyel.³

1. A 20. század nagy migrációs hullámának történelmi háttere

Fontos tisztázni, hogy a *menedékkérő* az a személy, aki menedékjog iránti hivatalos kérelmet nyújtott be egy másik országban, mert attól tart, hogy hazájában élete veszélyben forog. *Menekültnek* kell tekinteni azt a személyt, akit faji vagy vallási okok, nemzeti hovatartozása, politikai meggyőződése vagy egy adott társadalmi csoportba való tartozása miatti üldöztetéstől való megalapozott félelméből kifolyólag a fogadóországban menekültként fogadtak el és ismertek el. Az EU-ban a kvalifikációs irányelv határozza meg a nemzetközi védelem megadására vonatkozó iránymutatásokat. Jelenleg a harmadik országbeli állampolgároknak abban az uniós tagállamban kell védelemért folyamodniuk, ahol először beléptek az Unió területére. A kérelem benyújtásával menedékkérőkké válnak. Akkor kapják meg a menekültstátuszt vagy a nemzetközi védelem más formáját, ha a nemzeti hatóságok kedvező döntést hoznak.⁴

2. Menekültek vagy migránsok?

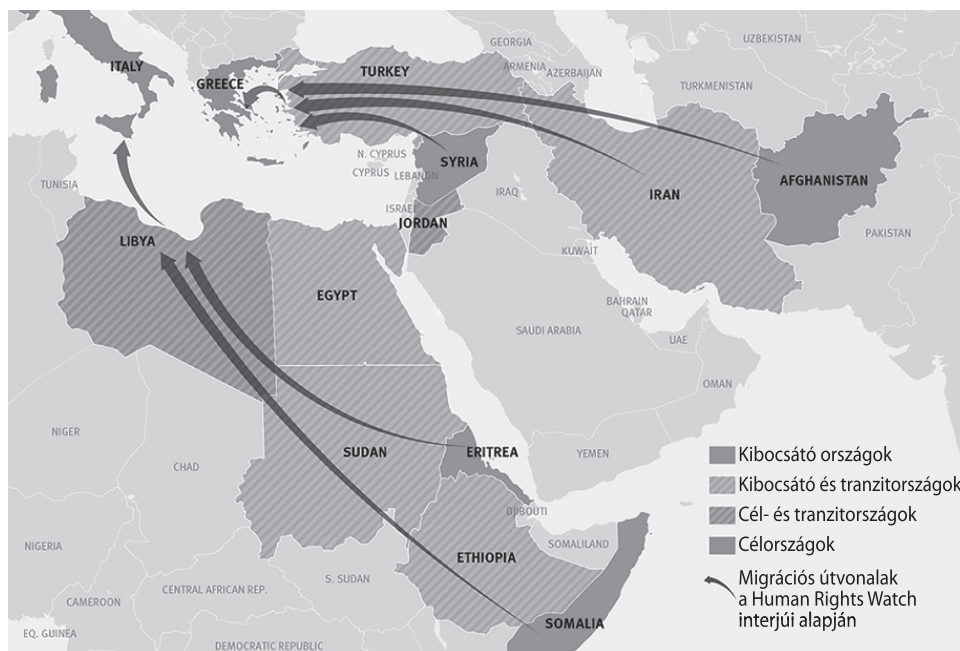
2015-ben több mint egymillió migráns és menekült lépett át Európába, ami válságot váltott ki, amikor az országok küzdöttek a beáramlás ellen, és megosztottságot váltott ki az EU-ban abban, hogy miként lehet a legjobban bánni az emberek betelepítésével.

³ Nazim Abdullayev: [Impact of migration crisis on modern political processes in EU](#). *Journal of Society and the State*, 3. (2018), 2.

⁴ Európai Parlament: [Menekültügy és migráció az EU-ban: tények és számok](#) (2021. augusztus 17.).

A túlnyomó többség tengeri úton érkezett, de néhány migráns a szárazföldön haladt, elsősorban Törökország és Albánián keresztül.⁵

Az etnikai hovatartozás, a vallási, a faji, a politikai vagy a kulturális különbségek miatti üldöztetés arra kényszerítheti az embereket, hogy elhagyják országukat. A legfőbb ok természetesen a háború, az országon belüli konfliktus, a kormány üldöztetése, vagy ezek jelentős kockázata. Az elmúlt években az emberek nagy számban menekültek Európába az otthoni konfliktusok, a terrorizmus és az üldöztetések elől. Az Európai Unióban 2019-ben a védelmi státuszt kapott kérelmezők több mint negyede háború sújtotta területekről érkezett, elsősorban Szíriából, de sokan hagyták el otthonukat Afganisztánból és Irakból is. A szíriai konfliktus továbbra is messze a migráció legnagyobb hajtóereje. De az afganisztáni és iraki erőszak, az eritreai visszaélések, valamint a koszovói szegénység arra is készíti az embereket, hogy másutt keressenek új életet (1. ábra).

1. ábra: Az európai migrációs válság

Forrás: Human Rights Watch: *The Mediterranean Migration Crisis* (2015. június 19.).

A szíriai menekültek Európába érkezése nem új jelenség. A szíriai polgárháború 2011 márciusában robbant ki, ami azóta Európában védelmet kereső szírek számának folyamatos növekedését eredményezte. Ezek az érkezők már feltárták a repedéseket a Közös Európai Menekültügyi Rendszerben (KEMR), amely közös előírásokat határoz meg az EU tagállamainak a nemzeti menekültügyi rendszereikben való feldolgozásra

⁵ BBC News: *Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts* (2016. március 4.).

és befogadásra. A 2015 tavaszán és nyarán tapasztalt majdnem exponenciális hullám azonban csaknem térdre kényszerítette a küzdő KEMR-t, elárasztva a döntéshozók és a nyilvánosság reagálóképességét.

A nyomástényezők kombinációja magában foglalja:

- a származási országokban zajló erőszakot és instabilitást, amelyek tömeges mozgást váltottak ki, és lehetetlenné tették a visszatérést (legalábbis rövid és közép távon);
- az első menedékjoggal rendelkező országok helyzetének romlását, amely miatt néhány ország, köztük Jordánia és Libanon, szigorította határait, korlátozta a lakóhelyüket elhagyni kényszerültek számára a közeli biztonságos menedékházakhoz való hozzáférést;
- a menekültek többsége számára a munka vagy az iskolába beiratkozás lehetőségeinek folyamatos hiánya, ami pedig a továbblépés fő mozgatórugója lenne;
- geopolitikai változások, amelyek lezárták az alternatív úti célokat, például Líbiát.

Noha ezek közül a körülmények közül sok nem új, azok az idők folyamán fokozódtak. Minél hosszabb ideig maradnak a lakóhelyüket elhagyni kényszerült emberek, akiknek kevés a visszatérési esélyük, annál nagyobb terhet rónak a befogadó országokra, amelyek maguk is óriási politikai és gazdasági küzdelmekkel néznek szembe. Törökország például több mint hatmilliárd dollárt költött menekültek befogadására. Libanonban, ahol a feszültség különösen éles, a síretek a lakosság közel egynegyedét teszik ki, és egyesek szerint a síriai gyerekek meghaladják Libanon állami iskoláinak teljes kapacitását. A libanoni síretek több mint fele és a jordániai menekültek egyhatoda rendkívüli szegénységben él. A befogadó közösségek szolgáltatásai el vannak árasztva, és a menekültek és a befogadó közösségek számára egyaránt korlátozottak az olyan alapvető dolgokhoz való hozzáférés lehetőségei, mint az oktatás vagy az egészségügyi ellátás. Ahogy a körülmények egyre nehezebbé válnak, a közvélemény is változhat. A rövid távú „vendégek” iránti kezdeti nagylelkűség nem mindig jelenti az állandó szomszédok támogatását, akik versenyezhetnek a helyi lakosokkal az állásokért és az iskolák korlátozott helyeiért.

Az elmúlt évek geopolitikai és gazdasági változásai tovább fokozták a migrációs nyomást a régióban. A Líbia és Egyiptom előtt álló fegyveres konfliktusok és politikai válságok nemcsak az említett országokkal kötött kétoldalú és EU-migrációs végrehajtási megállapodások felfüggesztéséhez vezettek, hanem megzavarták a regionális munkaerőpiacokat és az észak-afrikai migrációs áramlatokat. Különösen Líbia volt a migránsok munkaerő-központja az arab tavasz előtt. Becslések szerint az ország migráns munkavállalói népessége 2011-ben megközelítette a 2,5 milliót, köztük sok szubszaharai állampolgárral. Sok az olyan migráns, aki a Kadhafi-rezsim megbuktatása óta visszatért az országba dolgozni, az egyre instabilabb Líbiában rekedt, és úgy döntött, hogy átmeny Európába az egyre növekvő konfliktus elkerülése érdekében.

A spektrum másik végén az európai kormányok politikai bejelentései, valamint a közösségi média kreatív használata új engedélyező (vagy húzó-) tényezőket hozhatott létre. Néhány olyan személy, aki korábban ellenállt a távozásnak úgy érezheti, hogy bátorítók azok a hírek, amelyek szerint honfitársaik sikeresen megérkeztek Európába, olyan jelentések mellett, mint Németország vagy Svédország, amelyek státuszt adtak

a területükre eljutó szíriaiak többségének. A közösségi média lehetővé teszi ezeknek a „sikertörténeteknek” az azonnali elterjedését, valamint tippeket ad az utazásban való eligazodáshoz és a kritikus szolgáltatások eléréséhez érkezőkor. Új kezdeményezések, például az „Airbnb menekültek számára” Németországban és Ausztriában – bár kicsiben is – ezt megtehetik. Azok a menekültek, akik kevesebb támogatással vagy hálózattal rendelkeznek, könnyebben eligazodhatnak az ismeretlen környezetben. Az európai határokon fennálló káosz azt jelenti, hogy még akkor is, ha az egyének nem jogosultak a védelemre, a követelések elbírálása előtt hosszú idő telhet el, amely idő alatt sokan illegálisan utaznak tovább Európán keresztül. Végül a láncmigráció klasszikus mintái is felelősek lehetnek az új áramlásokért, mivel a letelepedett migránsok újraegyesülnek a családdal és a barátokkal. És ez csak a jéghegy csúcsa lehet. A jelenleg Európa partjaira érkező menekültek és migránsok csaknem 70%-a férfi, a média és a nem kormányzati szervezetek (NGO) beszámolói szerint az érkezők „első költözők”, akik rokonai még mindig külföldön tartózkodnak, és törvényes csatornákon keresztül kívánnak csatlakozni hozzájuk, miután követeléseiket teljesítik.⁶

3. A migráció gazdasági hatásai

A Florence Jaumotte, Ksenia Koloskova és Sweta Saxena által elkészített elemzés szerint⁷ hosszú távon a magasan és az alacsonyán képzett migráns munkavállalók előnyökkel járnak új hazájuknak. Az elemzés azt mutatja, hogy a magasan képzett migránsok sokfajta szakértelmet hoznak magukkal, míg az alacsonyán képzett migránsok olyan alapvető foglalkozásokat töltenek be, amelyeket a helyi lakosok már nem kívánnak betölteni, és ezzel lehetővé teszik a helyiek számára, hogy magasabb képzettséget igénylő munkahelyeken helyezkedjenek el.

A migrációs közgazdaságtannal foglalkozó két kutató, Michael Clemens és Lant Pritchett által publikált cikk⁸ megbeccsülte, hogy a migrációs korlátozások milyen költségekkel járnak a globális gazdasági hatékonyság szempontjából. A cikk azt állítja, hogy a migrációs korlátozások nemcsak hatékonyságukat tekintve lehetnek újraelosztók, hanem valójában globálisan is pozitív hatásokkal járhatnak. Ez az új kutatás azon a lehetőségen nyugszik, hogy szigorú migrációs korlátozások nélkül a szegény országokból érkező migránsok alacsony termelékenységüket okozhatnak a gazdag országokban, ellensúlyozva a munkaerő alacsony és magas termelékenységű helyekre való térbeli átcsoportosításával járó hatékonyságnövekedést.

Tény azonban, hogy az Európát 2015 óta nyomás alatt tartó tömeges migráció már rövid távon is komoly gazdasági kihívások elé állítja a kontinenst, és a kibocsátó régiók politikai és gazdasági instabilitása, a változó intenzitással zajló háborúk miatt

⁶ Natalia Banulescu-Bogdan – Susan Fratzke: *Europe's Migration Crisis in Context: Why Now and What Next?* Migration Policy Institute, 2015. szeptember 24.

⁷ Florence Jaumotte – Ksenia Koloskova – Sweta Saxena: *Migrants Bring Economic Benefits for Advanced Economies.* IMF Blog, 2016. október 24.

⁸ Michael Clemens – Lant Pritchett: *The New Economic Case for Migration Restrictions: An Assessment.* Center for Global Development, 2016.

e kihívások tartós fennmaradására kell felkészülni. A migráció több, egymással szorosan összefüggő aspektusból hat a fogadó országok gazdaságára és az Európai Unió egészére.⁹

Széles körű tudományos bizonyítékok azt mutatják, hogy a bevándorlás nem károsítja az őshonos foglalkoztatást vagy a béreket, bár rövid távú negatív hatások azért jelentkezhetnek, amennyiben nagy létszámú migráns érkezik egy kis régióba, és a migránsok helyettesíteni tudják az őshonos munkavállalókat szakképzettségük miatt.¹⁰

4. A migráció hatása a nyugati társadalomra

A migráció társadalmunk egyik legfontosabb témájává vált. A bevándorlás előnyeinek felismerése attól is függ, hogy az újonnan érkezők mennyire integrálódnak a célország munkaerőpiacába és a társadalomba.

Az emberek áramlásának világszerte számtalan következménye van. Normális helyzetben a különböző népek közötti kulturális csere rendkívül előnyös, konfliktushelyzetekben azonban inkább a negatív következményeket hangsúlyozzák. Politikai szempontból kiemelkedő a nacionalizmus növekedése azokban az országokban, amelyek nagy számban fogadnak menekülteket és migránsokat. Jelentős példa erre a tendenciára Olaszország, ahol a 2018-ban megválasztott kormány kampányígérete az volt, hogy megakadályozza az illegális migránsokat szállító hajók kikötését az országban. Az olasz kikötők bezárásának drasztikus intézkedése azt eredményezte, hogy mind a migráns-, mind a menekülthajók, mind a nemzetközi mentőszervezetek hajói több napig a vízen maradtak, idősekkel, gyermekekkel és betegekkel a fedélzeten. A helyi lakosság attól való félelme, hogy elveszíti munkáját, végül idegengyűlöletté emelkedik, vagyis növeli a migránsokkal szembeni helyi társadalmi feszültséget, ami nemcsak az intolerancia és az előítéletek egyéni megnyilvánulásait eredményezheti, hanem olyan szervezetek létrejöttét is, amelyek előmozdítják az ilyen típusú ellenségeskedést.¹¹

Az Európai Bizottság Knowledge for Policy oldalának cikke bemutatja¹² a bevándorlás társadalmi, gazdasági és fiskális hatásait:

- általában a migránsok annyival járulnak hozzá az államháztartáshoz adóként, mint amennyit juttatásokban megkapnak, vagyis a bevándorlás nettó fiskális hatása minimális;
- ez a fiskális hatás a migránsok jellemzőitől függ, a fiatalok, a munkában lévő, a magasan képzett migránsok gyakran jelentős nettó nyereséget jelentenek az államháztartásnak;
- az EU-n kívülről érkező migránsokat néha az államháztartást és a befogadó országok jóléti rendszereit fenyegető veszélynek tekintik. Ha azonban a két csoport életkor-struktúrája, neme, családi összetétele és iskolai végzettsége

⁹ Migrációkutató Intézet: *Az aktuális migrációs hullám gazdasági hatásai Európában* (2016. november 7.).

¹⁰ McKinsey Global Institute: *Global migration's impact and opportunity* (2016. november 30.).

¹¹ Lásd: <https://brasilecola.uol.com.br/sociologia/crise-dos-refugiados.htm>

¹² Lásd: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/topic/increasing-significance-migration/political-social-aspects-migration_en

közötti különbségeket figyelembe vesszük, a kutatások azt mutatják, hogy a legtöbb országban a bevándorlók olyan gyakran kapnak szociális ellátást, mint a helyi lakosok;

- rövid távon a menekültek és a menedékkérők nettó költségvetési terhet jelentenek az országoknak, magas társadalmi költségekkel és alacsony foglalkoztatási rátával.

Az EU-ba a gyorsan növekvő bevándorlás társadalmi, gazdasági és fiskális hatásai azt mutatják, hogy közép- és hosszú távon a menekültek integrációjának rövid távú költségeit, például a nyelvet és a szakmai képzést, jelentősen ellensúlyozhatják a társadalmi-gazdasági és fiskális előnyök. Habár a cikk nem tér ki arra, hogy ma a bevándorlók általában 20-30%-kal keresnek kevesebbet, mint a honos születésű munkavállalók. Vegyük sorra, melyek azok a területek, amelyeket pozitívan és negatívan befolyásol a migráció az európai társadalomban.¹³

Pozitív hatások:

- olyan munkavállalók érkeznek, akik alacsony bérért dolgoznak, és képesek olyan munkákat elvégezni, amelyeket a helyi társadalom lakossága már nem akar;
- fokozza a kulturális sokszínűséget;
- élénkíti a helyi gazdaságot;
- az állam adóbevétele nő;
- a közszolgálat is profitálhat a képzettebb személyzet beáramlásából, például az orvosok, ápolók érkezésével;
- a bevándorló csoportok növelhetik a születési arányt.

Negatív hatások:

- túlzott nyomást gyakorolnak az olyan közszolgáltatásokra, mint az iskolák, a lakhatás és az egészségügy;
- túlszűfolttság egyes városokban;
- nyelvi és kulturális korlátok megjelenése;
- megnövekedett környezetszennyezés;
- a természeti erőforrások magasabb kiaknázása;
- faji feszültségek és diszkrimináció megjelenése vagy emelkedése;
- a munkavállalók migráció által megnövekedett száma miatt az őslakosok elveszíthetik munkájukat;
- a migráncsoportok nem képesek asszimilálódni a helyi közösségekbe;
- nemek közötti egyensúly felborulása, mivel a migránsok között több a férfi.

A társadalmi elégedetlenség a 2015-ben érkező nagy migránshullámnak köszönhetően igen szélsőséges véleményeket szült Európa-szerte. Sok ország pozitívan, míg többen negatívan értekeztek a migrációs hullám által bekövetkezett hatásokkal kapcsolatban. A tehetetlenség és a hirtelen jött probléma megviselte a felkészületlen társadalmat és a közszolgáltatásokat.

¹³ Lásd: www.internetgeography.net/igcse-geography/population-and-settlement-igcse-geography/what-are-the-impacts-of-migration/

Álvaro Navarro Sotillos cikkében bizonyította, hogy a szíriai menekültek hatalmas jelenléte Törökországban egyre több szíriai tőkével rendelkező vállalat betelepítéséhez vezetett. A tanulmány azt is bemutatta, hogy a menekültek miként képesek új piacokat megjeleníteni a befogadó nemzetek számára. A gazdasági hatások megmutatkozása azonban egy hosszú folyamat eredménye. Ezenkívül az idősödő népességű országokban az ifjú munkaerő a gazdaság élénkítését jelenti.¹⁴

A svéd migrációs politika kiemelkedően sok jogot és lehetőséget adott a migránsoknak 2015 óta. Azonban ennek a politikának árnyoldalai is vannak. Svédországban a gyilkosságok aránya a legalacsonyabb a világon. 100 ezer lakosra egy gyilkosság jut. Azonban az utóbbi években a szervezett bűnözés fokozódott az országban. 2018-ban több mint 300 lövöldözés történt, amelyek során 45-en meghaltak és 135-en sebesültek meg. 2019 első hat hónapjában, Stockholmban annyi haláleset történt, mint 2018-ban egész évben. Az országban használt fegyverek túlnyomórészt kézigránátok és robbanóanyagok voltak. 2020 első három hónapjában 20 ember vesztette életét 163 lövöldözéssel járó bűncselekmény során. Habár a bűnözők svéd állampolgárok, de bevándorló származásúak. Európában Svédországban található a migránsválság alatt egy főre jutó legtöbb migráns, mivel 2015 végén több mint 160 ezer személyt – köztük 35 ezer, főleg afgánt fogadtak be. Svédország 2016-ig rugalmas családgyejesítési politikát folytatott, aminek hatására a Svédországban élő személynek lehetősége volt a családjá többi tagját elhozni. 2020-ban az ország 32 legkeresettebb bűnözői hálózatának vezetője bevándorló háttérből származott. Közülük 15 Svédországban született, de első generációs migráns szülőktől, míg a többi 17 gyermekkorában emigrált. A probléma az, hogy Svédországban kialakulóban van egy „svédellenes” rasszizmus. Az értékek és a kultúrák különbségei felelősek a bűnözés növekedéséért is az országban. Svédország Japán után a világ második legszekulárisabb országa. A svédek számára a szabadság elsődleges érték. Az alkoholértékesítés, a gyermekek késői kiengedése sokkoló lehet a bevándorló háttérrel rendelkező családok számára. Legtöbbjük olyan országokból érkezik, ahol szabadságaikat korlátozzák, ahol a nők nem egyenlők a férfiakkal. Állítólag ez volt az oka annak is, hogy afgán fiatal fiúk és férfiak több fiatal lányt erőszakoltak meg az országban.¹⁵

A bevándorlás és a terrorizmus kapcsolatát továbbra is alábecsülik, de a meglévő bizonyítékok mutatnak kapcsolatot azzal, hogy a bevándorlás hozzájárul a terrorizmusához.¹⁶ Egy 2016-os tanulmány azt bizonyítja, hogy a terrorizmusra hajlamos államokból érkező migránsok növelik a terrorizmus kockázatát a fogadóországban.¹⁷ 2018-ban a washingtoni egyetem és a Lee Egyetem jogi professzora, Nora V. Demleitner azt írta, hogy „vegyes” bizonyítékok vannak a bevándorlás és a terrorizmus közötti kapcsolatról.¹⁸ A német politológusok és közgazdászok csoportjának esszéje, amely

¹⁴ Natalia Elias Macena – Marcelo Fernando Quiroga Obregon: *Impactos Causados Por los Refugiados en los Países Acolhidos: Análise de los Impactos Negativos Prevalen sobre los Positivos e Vice-Versa* [A menekültek által okozott hatások a fogadó országokban]. *Derecho y Cambio Social*, (2018), 52. 1–17.

¹⁵ Perspective Monde: *La Suède victime de sa politique migratoire généreuse?* (2021. április 20.).

¹⁶ Marc Helbling – Daniel Meierrieks: *Terrorism and Migration: An Overview*. *British Journal of Political Science*, (2020), 1–20.

¹⁷ Vincenzo Bove – Tobias Böhmelt: *Does Immigration Induce Terrorism?* *The Journal of Politics*, 78. (2016), 2. 572–588.

¹⁸ Nora V. Demleitner: *Immigration and Terrorism*. Abingdon-on-Thames, Routledge, 2018.

1980–2010-re vonatkozóan megállapította, hogy több terrortámadás történt azokban az országokban, ahol nagyobb a külföldiek száma, de átlagosan nem valószínűbb hogy a külföldiek válnak terroristákká, mint az őslakosok. A tanulmány kevés bizonyítékot talált arra is, hogy a terrorizmust szisztematikusan importálják túlnyomórészt muszlim országokból. Ugyanez a tanulmány kimutatta, hogy az algériai, iráni, indiai, spanyol és török migránsok mind jobban érintettek egy terrortámadásban az átlagos „nem terrorista” országhoz képest. Az Angolából és Kambodzából érkező bevándorlók kisebb eséllyel követtek el terrorizmust, mint a referenciacsoportok. A tanulmány kimutatta, hogy a migránsok elnyomása növelte a terrorizmus kockázatát.¹⁹

„2016-ban európai szinten bár kissé csökkenő tendenciát mutattak a statisztikai adatok az előkészített, megkísérelt, illetve befejezett terrorista akciók tekintetében, ugyanakkor a területi eloszlás, valamint a vallási, elsősorban dzsihadista indíttatású terrorizmust illetően a számok az illegális migrációval érintett célországok tekintetében érdekes tényeket mutatnak. Nem számítva az alapvetően az észak-írországi eseményekhez kapcsolódó, az Egyesült Királyságban elkövetett terrorista akciókat, az elkövetett merényletek vonatkozásában Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Görögország, Németország és Belgium emelkedett ki.”²⁰

5. A migráció hatása Magyarországon

Magyarország a gazdasági felzárkózásnak és az európai integrációnak köszönhetően az 1990-es évek második felétől – több más közép-európai országhoz hasonlóan – migránsokat befogadó országgá vált. Magyarország lakónépessége az 1980-as évek elejétől folyamatosan fogy. A csökkenő hazai népesség egy részét külföldi állampolgárok pótolják, magukkal hozva saját szokásaikat, eltérő demográfiai összetételüket. A migrációnak a közvetlen népességpótló szerepe mellett gazdasági, társadalmi, demográfiai hatásai is vannak Magyarországra nézve. Mivel a külföldi állampolgárok területi eloszlása jelentősen különbözik a magyar népességétől, az országos hatásokat jelentősen felülmúlják az általuk preferált térségekből érezhető befolyásuk.²¹ A hatás mértéke a területi koncentrációjuktól függ. A menekültválsággal kapcsolatban Magyarország sajátos helyzetet foglal el az Európai Unió többi tagállamához képest: bár aktív szereplője volt a 2015-ös menekültválságnak, esetében az semmilyen módon nem ellensúlyozta a hosszú évek alatt kialakult migrációs trendeket. Magyarország bevándorlók nélkül vált frontvonalbeli országgá. Kitétsége a migrációnak hasonló volt Görögországhoz vagy Olaszországhoz, miközben – ami az egyéb migrációs

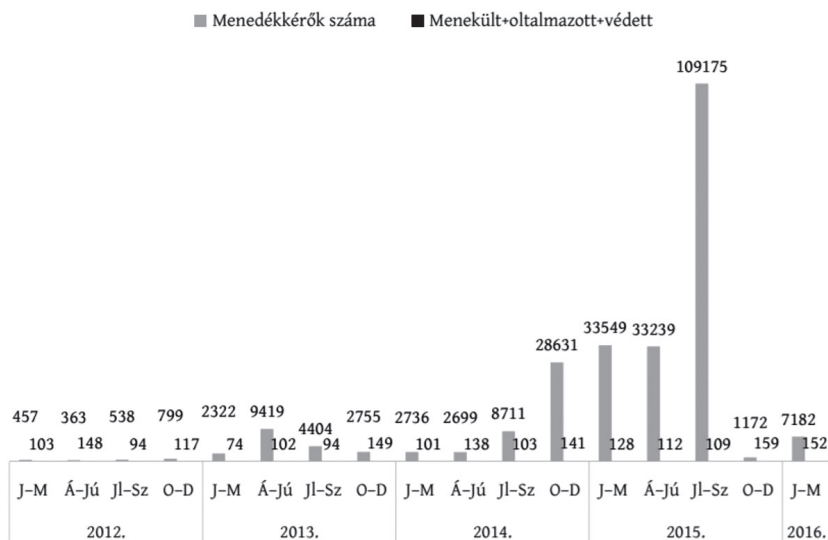
¹⁹ Axel Dreher – Martin Gassebner – Paul Schaudt: *The Effect of Migration on Terror – Made at Home or Imported from Abroad?* CEPR Discussion Papers 12062. 2017.

²⁰ Bartkó Róbert: *Az illegális migráció és a terrorizmus kapcsolata az EUROPOL és a FRONTEX jelentéseire tekintettel*. In Bartkó, Róbert (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században*. Budapest, Gondolat, 2019. 157–183.

²¹ Kincses Áron: *A nemzetközi migráció Magyarországon és a Kárpát-medence magyar migrációs hálózatai a 21. század elején*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2015. 5.

mutatókat illeti – azokra a kelet-európai tagállamokra hasonlított, amelyeket nem érintett különösebben a menekültek érkezése.²²

Magyarországot váratlan sokként érte az ide beérkezők jelentősen megugró száma. A Központi Statisztikai Hivatal adatsora negyedéves bontásban mutatja a 2012 óta Magyarországra érkezett menedékkérők számát (2. ábra). Az adatsorból megállapítható, hogy 2012-ben havi néhány száz; 2013-ban, majd 2014 őszéig havi ezres nagyságrendű, 2014 őszétől 2015 nyaráig havi tízezres, majd rövid ideig többtízezres tömeg jelent meg menedékkérőként.²³

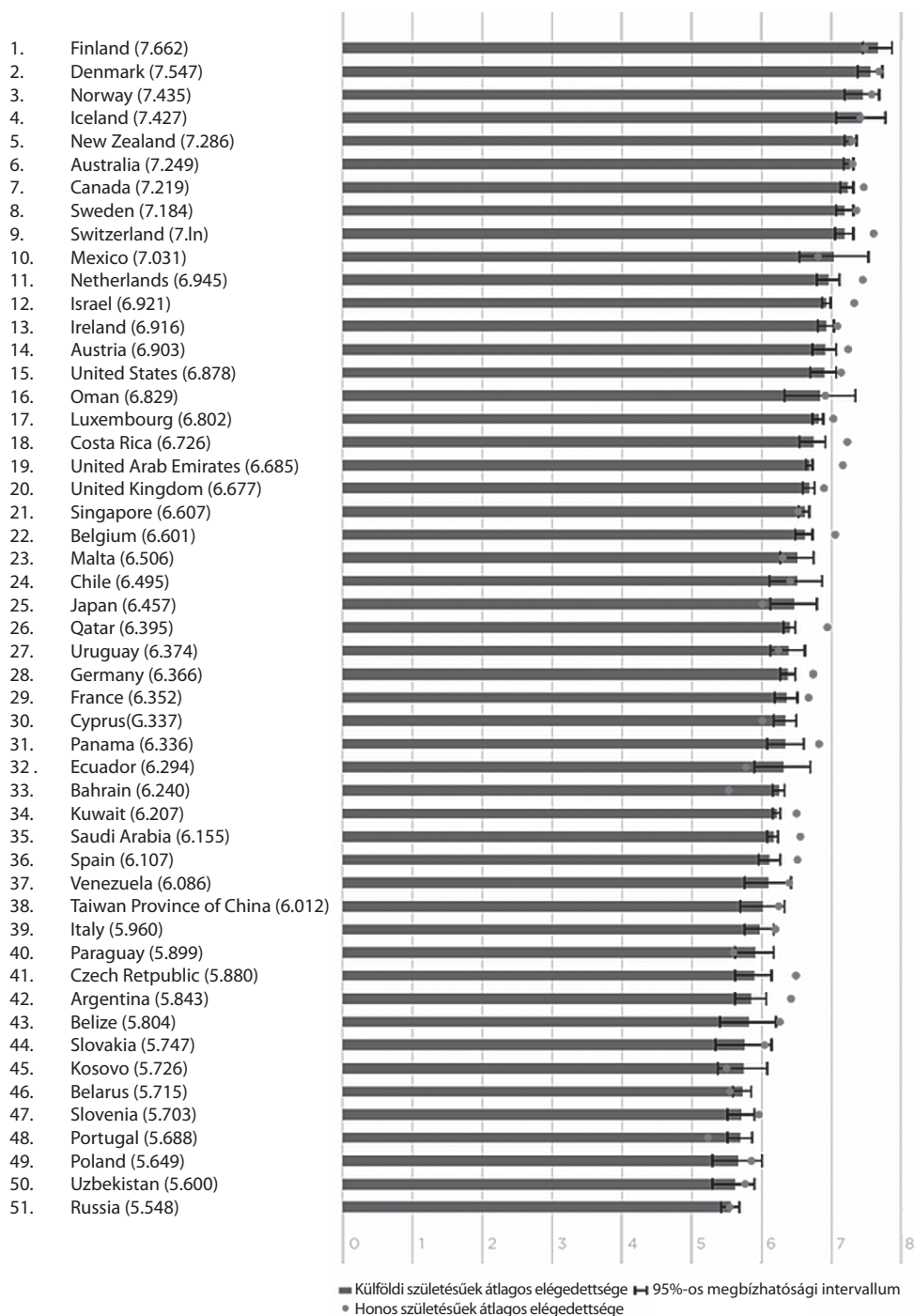
2. ábra: A hazánkba érkezett menedékkérők száma
Forrás: Kincses (2015): i. m.

Azonban a menedékkérők számának ilyen nagymértékű megugrása nem jelenti azt, hogy ennyivel nőtt volna a bevándorlók száma országunkban, mivel a migránsok országunkat csak tranzitországnak tekintik és innen már nyitott határokon közelíthetik meg valós célországukat. Egy nemzetközi lista (3. ábra) megmutatja, hogy a hazájukat elhagyni kényszerülők mely országokban találták meg leginkább a számításait, és ebben a listában Magyarország nem található meg.²⁴

²² Juhász Attila – Molnár Csaba – Zgut Edit: *Menekültügy és migráció Magyarországon. Budapest, Political Capital*, 2017. 14.

²³ Fleischer Tamás: *A migráció és társadalmi-gazdasági összefüggései: az MTA KRTK vándorszemináriuma. Tér és Társadalom*, 31. (2017), 1. 153. 147–157.

²⁴ András Bence: *Megvan a válasz, miért nem akarnak Magyarországon maradni a bevándorlók. Portfolio.hu*, 2018. július 9.

3. ábra: A menekültek letelepedési rátája
Forrás: Demleitner (2018): i. m.

Jól látható, hogy Magyarország nem tekinthető bevándorlási célországnak. A viszonylag jelentős lélekszámú kínai közösségen kívül a rendszerváltás óta az országba jellemzően határon túli magyarok települtek be, a legtöbben közülük Romániából, Szlovákiából, Szerbiából, valamint Ukrajnából érkeztek.²⁵

6. Összefoglalás

Az általam vizsgált tudományos munkákból kiderül, hogy az integráció gazdasági, társadalmi és polgári dimenzióival holisztikusan kell foglalkozni a migráció kapcsán. Az integráció sikerét egy hosszú időszak elemzése fogja megmutatni számunkra a jövőben, aminek sikere vagy kudarca azon múlik, hogyan képesek a második és harmadik generációs bevándorlók állampolgárokká válni, asszimilálódni. Az őslakos társadalom, és az egyes európai országok politikája a szerint fogja megítélni a migráció pozitív hatásait, hogy a közelmúltban érkező migránsok hogyan és milyen módon voltak képesek a társadalmi normákhoz alkalmazkodni, valamint valós gazdasági fellendülést hoztak-e az ország számára.

A társadalom tekintetében, ha megfigyeljük az elmúlt időszak terrortámadásait, jól kivehető, hogy a terrorveszéllyel kapcsolatos események olyan országokban jelentek meg, ahol a radikális gondolkodású második és harmadik generációs migráns csoportok a legnagyobb számban jelen vannak. A vallási indíttatású támadások száma jól mutatja, hogy azokban az országokban a legjelentősebb a terrorizmus, amelyek célországoknak tekinthetők. Tehát elmondható, hogy a bevándorlással kapcsolatban nem mutatható ki a terrorizmus növekedése, azonban annak veszélye fennáll, hogy kulturális és vallási különbségekből adódóan, illetve a társadalmi szélsőségek és a munkanélküliség hatására könnyebben radikalizálható az a személy, aki olyan országból érkezett, ahol ezek a tevékenységek a mindennapok részét képezik. Éppen ezért nemzetbiztonsági szempontból kiemelkedő annak vizsgálata, hogy az illegális migrációt felhasználó terroristacsoportok milyen személyeket indítanak útba Európába, akik kockázatot jelenthetnek társadalmunkra és kihasználják azon befogadott személyeket, akik bizonyos sérelmek miatt könnyebben befolyásolhatók és támadásra motiválhatók.

Felhasznált irodalom

- Abdullayev, Nazim: Impact of migration crisis on modern political processes in EU. *Journal of Society and the State*, 3. (2018), 2. Online: <https://sgpjournal.mgimoru/2018/2018-3/impact-of-migration-crisis>
- András Bence: Megvan a válasz, miért nem akarnak Magyarországon maradni a bevándorlók. *Portfolio.hu*, 2018. július 9. Online: www.portfolio.hu/prof/20180709/megvan-a-valasz-miert-nem-akarnak-magyarorszagon-maradni-a-bevandorlok-291006
- Banulescu-Bogdan, Natalia – Susan Fratzke: Europe's Migration Crisis in Context: Why Now and What Next? *Migration Policy Institute*, 2015. szeptember 24. Online:

²⁵ Juhász–Molnár–Zgut (2017): i. m. 14.

www.migrationpolicy.org/article/europe%E2%80%99s-migration-crisis-context-why-now-and-what-next

- Bartkó Róbert: Az illegális migráció és a terrorizmus kapcsolata az EUROPOL és a FRONTEX jelentéseire tekintettel. In Bartkó, Róbert (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században*. Budapest, Gondolat, 2019. 157–183. Online: <https://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/terrorizmus%20k%C3%B6tet/bartk%C3%B3.pdf>
- Bove, Vincenzo – Tobias Böhmelt: Does Immigration Induce Terrorism? *The Journal of Politics*, 78. (2016), 2. 572–588. Online: <https://doi.org/10.1086/684679>
- Demleitner, Nora V.: *Immigration and Terrorism*. Abingdon-on-Thames, Routledge, 2018.
- Dreher, Axel – Martin Gassebner – Paul Schaudt: *The Effect of Migration on Terror – Made at Home or Imported from Abroad?* CEPR Discussion Papers 12062. 2017. Online: https://cepr.org/active/publications/discussion_papers/dp.php?dpno=12062
- Fleischer Tamás: A migráció és társadalmi-gazdasági összefüggései: az MTA KRTK vándorszemináriuma. *Tér és Társadalom*, 31. (2017), 1. 147–157. Online: <https://core.ac.uk/download/pdf/83552528.pdf>
- Helbling, Marc – Daniel Meierrieks: Terrorism and Migration: An Overview. *British Journal of Political Science*, (2020), 1–20. Online: <https://doi.org/10.1017/S0007123420000587>
- Jaumotte, Florence – Ksenia Koloskova – Sweta Saxena: Migrants Bring Economic Benefits for Advanced Economies. *IMF Blog*, 2016. október 24. Online: <https://blogs.imf.org/2016/10/24/migrants-bring-economic-benefits-for-advanced-economies/>
- Juhász Attila – Molnár Csaba – Zgut Edit: *Menekültügy és migráció Magyarországon*. Budapest, Political Capital, 2017. Online: https://politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/HUNGARY_BOOK_HU_BOOK_ONLINE.pdf
- Kincses Áron: *A nemzetközi migráció Magyarországon és a Kárpát-medence magyar migrációs hálózatai a 21. század elején*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2015.
- Macena, Natalia Elias – Marcelo Fernando Quiroga Obregon: Impactos Causados Por los Refugiados en los Países Acolhedores: Análise de los Impactos Negativos Prevalen sobre los Positivos e Vice-Versa [A menekültek által okozott hatások a fogadó országokban]. *Derecho y Cambio Social*, (2018), 52. 1–17. Online: www.derechoy-cambiosocial.com/revista052/IMPACTOS_CAUSADOS_PELOS_REFUGIADOS.pdf
- McKinsey Global Institute: *Global migration's impact and opportunity* (2016. november 30.). Online: www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/global-migrations-impact-and-opportunity#
- Michael Clemens – Lant Pritchett: *The New Economic Case for Migration Restrictions: An Assessment*. Center for Global Development, 2016. Online: www.cgdev.org/publication/new-economic-case-migration-restrictions-assessment-working-paper-423
- Migrációkutató Intézet: *Az aktuális migrációs hullám gazdasági hatásai Európában* (2016. november 7.). Online: www.migraciokutato.hu/2016/11/07/az-aktualis-migracios-hullam-gazdasagi-hatasai-europaban/
- Perspective Monde: *La Suède victime de sa politique migratoire généreuse?* (2021. április 20.). Online: <https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMAnalyse?codeAnalyse=3127>

Barna Boglárka¹

Kompetenciák és elvárások hatása a honvéd tisztjelöltek szervezeti szocializációs folyamatára

The Effects of Competence and Expectations on the Organisational Socialisation Process of Hungarian Cadets

Absztrakt

A kompetencia fogalma sokrétű, azonban szerepe a hatékony munkavégzésben megkérdőjelezhetetlen. A terület kutatása több évtizedes múltra nyúlik vissza, ami változatos módszerek megalkotását és a fogalom definíciójának bővülését eredményezte. Jelen vizsgálat a kompetenciát a szervezeti szocializáció elemeként értelmezi. A kompetencia mint a szervezet–személy közti interakció egyik meghatározó tényezője hozzájárul az új belépők integrálásának sikeréhez. A vizsgálat feltáró jelleggel 18 kompetenciát ismertet, amelyek a Magyar Honvédség vezetői utánpótlását megcélzó személyi állomány körében megjelennek. Kiemel továbbá olyan, a szakmai kompetenciákon túlmutató munkavállalói igényeket, amelyek a speciális célcsoport sajátosságaiból fakadnak. A munkavállalói oldal vizsgálata rávilágít a letisztult, célcsoporthoz illesztett elvárások megfogalmazásának szükségességére, és felveti a jövőre nézve alternatív lehetőségek kidolgozásának igényét.

Kulcsszavak: kompetencia, szervezeti szocializáció, Magyar Honvédség

Abstract

The concept of competence is manifold, however, its role in effective work is unquestionable. The research into the area has decades of history, which has resulted in the

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktori hallgató – University of Public Service Doctoral School of Military Science, PhD student, e-mail: barna.boglarka@uni-nke.hu

development of diverse methods and the widening of the definition of the concept. The current research interprets competence as an element of organisational socialisation. Competence, as a determining factor of the institution–person interaction, contributes to the success of new entrants' integration. The research – with exploratory nature – presents 18 competences, which appear among the future leader staff of the Hungarian Defence Forces. It also highlights such employee needs, beyond professional competences, that derive from the specific features of the special focus group. The analysis of the employees' side highlights the necessity to word the pure – suited to the target group – expectations, and raises the demand for developing alternative possibilities for the future.

Keywords: *competence, organisational socialisation, Hungarian Defence Forces*

1. A kompetencia fogalma

A szakirodalmi háttérrel vizsgálva a kompetencia fogalma és alkalmazása számos területen megjelenik.² A fogalmat az 1960-as évekig, a kognitív forradalom egyik meghatározó előfutárának tekinthető Noam Chomsky munkásságáig vezetik vissza. Chomsky kompetenciafogalmát a gyermekek nyelvelsajátítása kapcsán alakította ki. Javaslatot tett arra is, hogy definíciója kellő általánosítását követően hozzák létre a fogalom tudományos közösség által elfogadott és más területeken is hasonlóképpen alkalmazható formáját. Az üzleti és pszichológiai tudományok területén végzett kompetenciakutatások látszólag lehetőséget kínáltak erre. A kutatók saját elméleteik megalkotásához számos módon kísérelték meg meghatározni a fogalmat, különböző szegmenseit tárva fel a témának. A kompetenciakutatások dependens lényegéből fakadóan azonban a konszenzuson alapuló, általánosan elfogadott definíció kialakítására nem került sor.³ Az általános érvényű definíció hiányát és ezzel egy időben a sokrétű értelmezést részben magyarázza, hogy a kutatók saját területükhöz illesztették és saját keretrendszerükben értelmezték a fogalmat.⁴

1.1. A kompetencia fogalmának bővülése az 1970-es évektől napjainkig

McClelland az 1970-es években végzett kutatásai alapján úgy vélte, hogy a várható teljesítmény bejósolására nem elegendő ismerni az intelligenciahányadost. A sikeres munkavégzéshez ugyanis szükséges azoknak a képességeknek a listázása és rendezése, amelyek birtoklása elengedhetetlen az egyén számára feladatai teljesítéséhez. Ennek fényében a kompetenciát mint személyes vonást vagy tulajdonságegyüttest értelmezte, amelynek birtoklása hozzásegíti az egyént a megfelelő vagy éppen a kimagasló

² Varga Erika: *A személyes kompetenciák átértékelődése az emberi erőforrás menedzsment és a gazdasági felsőoktatás szemszögéből*. PhD-értekezés. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2014.

³ Kelemen Gyula: *A tanári kompetencia rendszere az angolszász irodalom alapján*. 2008. 2.

⁴ Szabó Szilvia: *A vezetői kompetencia-fejlesztés tapasztalatai és lehetőségei egyes rendvédelmi szervek hivatásos állományára körében*. PhD-értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem 2008. 11–12.

teljesítmény eléréséhez.⁵ Fontos szempont azonban, hogy McClelland a kompetenciát minden esetben olyan gazdasági értéktöbbletként értelmezte, amely hozzáadódik az egyén befektetett erőfeszítéséhez.⁶ McClellandhoz hasonlóan Klemp az 1980-as években a kompetenciáról úgy ír, mint a személy olyan alapvető tulajdonságáról, amely birtoklása lehetővé teszi az eredményes és/vagy kiváló teljesítmény elérését a munkában.⁷ Boyatzis definíciója szerint a kompetencia az egyén egy olyan háttérben munkáló jellemzője, amelynek segítségével magasabb munkateljesítmény érhető el.⁸ A kompetencia fogalmának meghatározását bővíti azonban azzal az észrevétellel, miszerint a kompetencia más változókkal együtt határozza meg a munkateljesítményt. A kompetencia munkateljesítményre gyakorolt hatása függ a többi változótól: ha bármely kapcsolódó tényező állapotában változás áll be, a kompetencia hatása is változni fog. Boyatzis továbbá kísérletet tett a jó vezető tulajdonságainak meghatározására is, aminek során 19 generikus kompetenciát azonosított. A 19 vezetői kompetenciát csoportosította és öt klaszterbe sorolta. A klaszterek a cél- és cselekvésközpontú vezetés, leadership, emberierőforrás-menedzsment, beosztottak irányítása, valamint másokra irányuló figyelem címkéket kaptak.⁹ Boyatzis emellett tehát, hogy más elméletalkotókhöz hasonlóan a kompetencia fogalmát a teljesítményhez kötötte, kutatásaiban több új gondolattal segítette a definíció és a kutatási terület bővülését.

A jó vezető személyének és tulajdonságainak vizsgálata más elméletalkotókat is a vezetői kompetenciák meghatározására készítetett. Az 1980-as évek végén e célból alkotta meg Hornby és Thomas szerzőpáros saját definícióját. A szerzőpáros szerint a kompetencia nem más, mint képesség az irányításhoz kapcsolódó területeken, továbbá a napi munkavégzés során felmerülő feladatok, kihívások hatékony megoldására a kívánt teljesítmény eléréséhez.¹⁰ Hornby és Thomas mellett többek közt Jacobs is a vezetők szerepét kiemelve kísérte meg meghatározni a kompetencia fogalmát. Jacobs szerint a kompetencia egy megfigyelhető készség vagy képesség a vezetői feladatok sikeres ellátásához.¹¹ Hogg definíciójában tovább bővíti a fogalom tartalmát. A kompetenciát olyan vezetői jellemzők összességének nevezi, amelynek segítségével láthatóvá válnak azon készségek, képességek, amelyek hatékony teljesítményt eredményeznek az adott foglalkozás területén.¹²

A fogalom újabb aspektusát vezette be Spencer és Spencer szerzőpáros az 1990-es évek elején azzal, hogy a kompetenciák megszerzésének lehetőségét hangsúlyozták. A szerzőpáros szerint a kompetenciák olyan készségek, képességek és ismeretek, amelyek tapasztalati tanulás útján megszerezhetők. A tapasztalatszerzés több területen is végbé mehet, mint például a munka során, élettapasztalatok kapcsán, tanúlással

⁵ D. C. McClelland: Testing for Competence Rather Than for Intelligence. *American Psychologist*, 28. (1973), 1. 1–14.

⁶ V. S. Chouhan – S. Srivastava: Understanding Competencies and Competency Modeling. A Literature Survey. *IOSR Journal of Business and Management*, 16. (2014), 1. 14–22.

⁷ G. O. Klemp: *The assessment of occupational competence. Report of the National Institute of Education*. Washington D.C., 1980.

⁸ Chouhan–Srivastava (2014): i. m. 14–22.

⁹ Richard E. Boyatzis: *The Competent Manager. A Model For Effective Performance*. New York, John Wiley & Sons, 1992.

¹⁰ D. Hornby – R. Thomas: Toward a Better Standard of Management. *Personnel Management*, 21. (1989), 1. 52–55.

¹¹ R. Jacobs: Getting the Measure of Management Competence. *Personnel Management*, 21. (1989), 6. 32–37.

¹² B. Hogg: *Realizing the Potential of Your Employees through Assessment and Development*. London, McGraw Hill Training Series, 1989.

vagy képzéssel.¹³ A szerzőpáros elméletét vitte tovább többek közt Gilbert, aki a kompetenciára mint állapotra tekintett, aminek fenntartása érdekében képesnek kell lenni a kívánt eredmények elérésére (vagyis szükséges, hogy a viselkedésmintázatnak pozitív kifejelete legyen).¹⁴

Az 1990-es évek elejére jelentős szakirodalmi bázis jött létre a témában. A korszakra jellemzően többen megkísérelték összegezni a felhalmozódott ismeretanyagot. Page és Wilson közel 340 definíció áttekintésével próbálta megalkotni a kompetencia általános fogalmát. A szerzőpáros által javasolt fogalom meghatározás szerint a kompetencia nem más, mint azon készségek, képességek, személyiségvonások összessége, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy valaki hatékony vagy jó vezetővé válhasson.¹⁵ Page és Wilson meghatározása több szempontból is jelentős. Egyrészt összegző munkájukban törekedtek egy, a szakterület kiemelkedő képviselőinek munkáin alapuló, általános érvényű definíció kialakítására. Emellett a meghatározás a kompetencia fogalmát két területre bontja: a megfigyelhető és mérhető tartalmakra (például: tudáselemek, készségek és képességek), valamint a kevésbé látható és nehezebben számszerűsíthető tartalmakra (például: személyiségvonások, személyiségből fakadó kompetenciák).¹⁶ Az átfogó definíciónak szánt meghatározást azonban a következő évek kutatásai új tartalmakkal töltötték meg. Rice a kompetenciaalapú vezetés tekintetében vélekedett úgy, hogy az nem más, mint tisztán a karrierre irányuló törekvések összessége. Hangsúlyozta továbbá az egyénen túl a szervezeti oldal vizsgálatát. Ennek oka Rice szerint, hogy ha a teljesítmény növelésére és karrierépítésre tett kísérletek eredményesnek tekinthetők, a szervezet teljesítőképessége is növekvő tendenciát mutat.¹⁷ Cernusca és Dima (2007) kutatásukban a kompetencia, a teljesítmény és a karrier fejlődésének hármását vizsgálták. Vizsgálták továbbá a kompetenciaterkép kialakítására megalkotott modellek üzleti életben való gyakorlati felhasználásának lehetőségét is. A P-J-O fit modellhez hasonlóan a szerzőpáros úgy vélte, hogy nem elég megfelelő kompetenciákat birtokló emberi erőforrással rendelkeznie egy szervezetnek. Abban az esetben ugyanis, ha ezek a személyek nem a hozzájuk leginkább illő pozíciókban tevékenykednek, teljesítményük alacsony marad. Ennek elkerülése érdekében kaphat szerepet a kompetenciaterképek készítése és a megfelelő értékelő eszközök kiválasztása.¹⁸

1.2. A kompetencia fogalma és szerepe a szervezet életében

Az ismertetett meghatározások a kompetenciát különböző szempontok mentén, különböző hangsúlyokkal értelmezik. Közös jellemzőjük azonban, hogy a fogalmat minden esetben kötik a teljesítményhez. Fontos továbbá, hogy az 1990-es évektől

¹³ Lyle M. Spencer – Signe M. Spencer: *Competence at Work. Model for Superior Performance*. New York, John Wiley & Sons, 1993.

¹⁴ Thomas Gilbert: *Human Competence*. Silver Spring, MD, International Society for Performance Improvement, 1996.

¹⁵ C. Page – M. Wilson: *Management Competencies in New Zealand. On the inside looking in Wellington*. Ministry of Commerce – 5, 1994.

¹⁶ Chouhan–Srivastava (2014): i. m. 14–22.

¹⁷ J. Rice: Career and Competency Mapping. *Healthcare Executive*, 21. (2006), 6. 52–55.

¹⁸ L. Cernusca – C. Dima: Competency and Human Resource Management. *Revista da Faculdade de Ciências Humanas e Sociais*, (2007), 4. 162–171.

a kompetenciáról való gondolkodásban megjelenik az aktív cselekvés (lásd: tanulható kompetenciák; a kompetencia mint kívánt állapot, amelynek elérése és fenntartása aktivitást és folyamatos erőfeszítést igényel az egyén részéről). A fogalomhoz kapcsolt aktivitáson túl az évtized második felében tovább bővült a terület kutatási perspektívája. A kompetenciát ekkorra már a szervezet és személy közti interakciók meghatározó tényezőjének tekintették. Mint ahogy a fogalom (tartalmi) változása is példázta, a választott definíció minden esetben meghatározza a kutatás irányát. Jelen munkában a definíció kiválasztásánál tehát célszerű egy olyan általános fogalom meghatározás, amely alapjául szolgálhat a kutatáson túlmutató kérdések jövőbeni megválaszolásához is. Ilyennek tekintem többek közt Klein értelmezését, amelyben kompetenciának nevezi a munkavállaló azon lényeges tulajdonságait (tudás, képesség, készség, személyiségvonás stb.), amelyek eredménye a hatékony és kiemelkedő munkavégzés. A kompetencia összekapcsolja az embert és a munkát. Ha a munkáltató számára ismertek a munkakör betöltéséhez szükséges kompetenciák és az alkalmazni kívánt személy tulajdonságai is, megállapítható a munka és személy összeillesztésének mértéke, aminek segítségével a bevalás bejósolhatóvá válik.¹⁹ A kompetenciák tehát eszköznek is tekinthetők. Segítségükkel kiszűrhető az adott munka elvégzésére alkalmatlan személyek sokasága, valamint behatárolható az átlagos és kiemelkedő teljesítményt nyújtó munkavállalók csoportja.²⁰ Munkaelemzéssel meghatározható azon kompetenciák összessége, amelyek birtoklása elengedhetetlen a munka sikeres elvégzéséhez. Listázásukon túl továbbá lehetővé válik annak a megállapítása is, hogy az adott kompetenciát milyen szinten szükséges birtokolni a kiemelkedő teljesítmény eléréséhez.

2. A kompetenciakutatás története

A kompetenciakutatás kezdeti szakaszában az Amerikai Egyesült Államokban összekapcsolódott a személyiségkutatásokkal. A személyiségpszichológia területén született eredmények szolgálták alapul néhány olyan tényező megnevezéséhez (lásd például kezdeményező-készség, felelősség, együttműködésre való törekvés dimenziói), amelyek később a kompetenciák vizsgálatánál is jelentőssé váltak.²¹ A terület fejlődéséhez hozzájárultak továbbá azon kutatások, amelyek a teljesítmény fokozására és a munkaerő hatékonyságának növelésére irányultak. A vizsgálatok során meghatározták többek közt a munkaerő tesztelésének általános feltételeit, módszertani alapjait, valamint megkezdtek az alkalmazott eszközök bemérését.²² Az egyik korai eljárást George Kelly dolgozta ki az 1950-es években. A repertoár-rács (Repertory Grid) megalkotásának eredeti célja a személyiség vizsgálata és a személyiségből fakadó tapasztalatfeldolgozó mechanizmusok mérése volt. Az új módszerben rejlő lehetőségeknek köszönhetően a repertoár-rács a klinikai pszichológiai használatán túl is népszerűvé vált. Alkalmazni

¹⁹ Klein Sándor: Kiválasztás és fejlesztés. In Klein Sándor (szerk.): *Munkapszichológia a 21. században*. Budapest, Edge, 2018. 295.

²⁰ Klein Sándor: A teljesítmény. In Klein Sándor (szerk.): *Munkapszichológia a 21. században*. Budapest, Edge, 2018. 256.

²¹ Kelemen (2008): i. m. 2.

²² McClelland (1973): i. m. 1–14.

kezdtek többek közt a pszichológia egyéb területei és bizonyos pedagógiai kérdések kutatásában. Emellett alkalmazni kezdték vállalati közegben is (például minőségellenőrzésnél, tréningeknél stb.).²³

Szintén az 1950-es években alkotta meg Flanagan a kritikus incidensek módszerét (CIT: *critical incident technique*). A CIT célja az emberi viselkedés azon tényezőinek megfigyelése volt, amelyek egy meghatározott cél elérésében jelentőséggel rendelkeznek, és illeszthetők egy előzetesen kidolgozott kritériumrendszerhez.²⁴ Bár a CIT megalkotásától több mint 60 év telt el, a módszer napjainkban is alkalmazható mind akadémiai kutatások során, mind a gyakorlatban. A CIT számos területen felhasználható eszköz, amelynek segítségével lehetővé válik a gyakorlati szempontból releváns adatok megszerzése. Alkalmazható továbbá bizonyos komplex helyzetek elemzéséhez és értelmezéséhez.²⁵ Ennek köszönhetően számos szervezetnél alkalmazzák a módszert a kiválasztásoknál is. A CIT egyik leggyakrabban használt formája retrospektív elbeszélésen alapul. Az interjúztató arra kéri a jelöltet, idézzon fel az adott szempontrendszer tekintetében releváns tapasztalatot (incidenst), majd ezzel kapcsolatos kérdésekkel méri a jelölt viselkedése és a kritériumrendszer közti illeszkedés mértékét.²⁶

Az 1970-es évekre a munkaerőről alkotott kép átalakult. A munkapszichológia területén is megkezdődtek azok a kutatások, amelyek a munkavállaló személyének teljesítményre gyakorolt hatását vizsgálták. McClelland az 1970-es években megkísérelte összehasonlítani a sikeres és kevésbé sikeres személyek gondolkodásmódját és viselkedésmintázatát annak érdekében, hogy feltárja a sikert eredményező tényezők összességét. Megalkotta a BEI (*behavioral event interview*) interjúmódszert, amelynek célja az interjúalany különböző szituációkra adott válaszainak mérése volt. Részben ez vezetett a kompetenciamodellek kialakulásához.²⁷

Boyatzis empirikus kutatásokkal támasztja alá saját kompetenciamodelljét. A teljesítmény tényezői közt nevezi meg a kompetenciákat, és rávilágít kapcsolatukra a munkaköri elvárásokkal, valamint a szervezet környezeti jellegzetességeivel. Kutatásai során főként a vezetői készségek és tulajdonságok feltárására helyezte a hangsúlyt, célként tekintve a kiemelkedő vezető ismertetőjegyeinek azonosítására. Úgy vélte továbbá, hogy a szervezeti jellemzők figyelembevétele nélkül a hatékony szervezeti működés nem valósulhat meg.²⁸ A sikeres működés érdekében tehát cégenként saját kompetenciakereteket kell kidolgozni, amelyek a szervezeti célok megvalósításához kapcsolódnak.²⁹

A területen végzett kutatások kezdetét követő évtizedekben számos eredmény született. Ennek köszönhetően az 1990-es évekre az elméleti háttér bővülése mellett a kompetenciák gyakorlati felhasználhatóságát támogató módszertani háttér

²³ J. Siraj-Blatchford: *Kelly's repertory grid. A technique for developing evaluation in design and technology*. Loughborough, Loughborough University, 1995. 5.

²⁴ J. C. Flanagan: The critical incident technique. *Psychological Bulletin*, 51. (1954), 4. 327–358.

²⁵ K. J. Breunig – L. Christoffersen: If x then why? Comparative analysis using critical incidents technique. *Journal of Business Research*, 69. (2016), 11. 5141–5146.

²⁶ Az eljárás menetére nézve lásd: www.hrportal.hu/jelentesek/kritikus-incidensek-modszere.html

²⁷ D. C. McClelland: How motives, skills and values determine what people do. *American Psychologist*, 40. (1985), 812–825.

²⁸ Boyatzis (1982): i. m.

²⁹ Varga (2014): i. m.

kialakítása is megkezdődhetett. Spencer és Spencer az évtizedes elméleti alapokra építve konkrét módszereket, eljárásokat dolgozott ki a kompetenciamodell kialakításához. A szerzőpáros továbbá útmutatást nyújtott abban a kérdésben is, hogy mely magas értékű munkakörökre érdemes kialakítani modellt. Munkájukban három kompetenciaklasztert különítenek el, amelyek a teljesítményorientáció, a befolyás és a személyes hatékonyság.³⁰

2.1. A kompetenciakutatás új megközelítése

Köszönhetően részben a fentiekben ismertetett szerzők kutatásainak, napjainkra a kompetencia fogalma és évtizedes kutatási eredményei beépültek a mindennapok gyakorlatába. A szervezetek számára ugyanis elengedhetetlen ezek figyelembevétele, többek közt a versenyelőny megszerzése és megtartása érdekében. A terület gyakorlati felhasználhatósága visszaköszön továbbá az alkalmazottak motiválását célzó módszerek fejlesztésében, a változásmenedzsment területén, valamint a teljesítmény növelése érdekében tett lépésekben. Munkavállalói oldalról a megfelelő kompetenciák megszerzése és birtoklása hozzájárul a magasabb teljesítmény eléréséhez, valamint a sikeres pályavitelhez. A kompetenciakutatások újabb irányzata is kiemelt szerepet tulajdonít az eredmények gyakorlati felhasználhatóságának. Erre példa többek közt Ugwu és munkatársai vizsgálata, amelyben nigériai kutatók kompetenciáit vizsgálták. Ugwu kérdőívével a kutatómunkához szükséges kompetenciák mérésére tett kísérletet. Az eredmények elemzése és értékelése során a szerzők 32 kutatói kompetenciát különítettek el, továbbá megnevezték azt a 25 kompetenciát, amelyek birtoklását a fiatal kutatók elengedhetetlennek tartják, azonban nehezen alkalmazzák.³¹

Kansal és Jain a kutatás-fejlesztés területén végeztek empirikus vizsgálatot egy olyan egységnél, amelynek tagjai CTE- (*critical technology element*) fejlesztésen dolgoztak. Tanulmányuk célja egy, a tudományos tevékenységet végző munkaerő alkotta egységre szabott kompetenciamodell és kompetenciaterkép kialakítása volt. Emellett a szerzőpáros kísérletet tett a szükséges kompetenciaszint és a vizsgálat idejében birtokolt kompetenciaszint meghatározására is. Ennek érdekében többféle módszert alkalmaztak, amelyek a BEI, kérdőív és STAR (*Situation, Task, Action, Result*) kompetenciaalapú interjú voltak. A BEI és a kérdőíves felmérés az adatgyűjtésre szolgált, míg a STAR-t a kompetenciák szintjének meghatározására alkalmazták. Az eredmények fényében létrehoztak egy négylépcsős kompetenciamodellt, amely tartalmazza az alapvető munkavégzéshez szükséges főbb képességeket, a célorientált együttműködés elemeit, a vezetői és a stratégiai szintű követelményeket.³²

³⁰ Spencer–Spencer (1993): i. m.

³¹ A. N. Ugwu – F. O. Ifeanyieze – P. N. Agbo: Competency Needs of Postgraduate Students of STEM Education in Research Writing in Nigerian Universities. *Creative Education*, 6. (2015), 8. 701–706.

³² J. Kansal – N. Jain: Development of Competency Model and Mapping of Employees Competencies for Organizational Development. A New Approach. *Journal of Scientific & Industrial Research*, 78. (2019), 1. 22–25.

3. Kompetenciák szerepe a szakmai szocializáció folyamatában

A kompetenciák összekapcsolják a személyt és a munkát. Segítségükkel elkülöníthető a kiemelkedő teljesítményt nyújtó munkavállalók csoportja a munkájukban közészerű társaiktól. Emellett lehetővé válik azon személyek kiszűrése, akik a mérések alapján nagy valószínűséggel átlag alatti teljesítményt fognak nyújtani. Továbbá szerepük megkérdőjelezhetetlen a teljesítmény fokozásában is. Fontos kiemelni ezenfelül, hogy a kompetenciák egy része tanulható.³³ Egyes szervezetek ennek fényében az alacsonyabb értékű pozícióikban gyakran alkalmaznak olyan személyeket, akik betanítása kompetenciáik fejlesztését is tartalmazza. A kompetenciák elsajátítása és fejlesztése ezáltal részévé válik a szervezeti szocializáció folyamatának.³⁴

Érdeemes kitérni továbbá a betanítás mellett a kompetenciák szakmai szocializációban betöltött szerepére is. Ahogy a társadalmi normák, értékek és ismeretek, valamint a kulturális háttér formálja a személyiséget, úgy a pályaválasztás (beleértve az oktatást és tervezett karrierutakat), később pedig a munka és a szervezeti hatások is alakítják gondolkodásmódunkat, meghatározzák döntéseink irányát.³⁵ Ez a tanulási folyamat, amelynek célja a sikeres munkavégzés és pályavitel elérése, a szakmai szocializáció. A szakmai szocializáció három fő szakaszra tagolható, amelyek a pályaorientáció, a pályakezdés és a pályavitel.³⁶ A három szakasz közös ismérve, hogy teljesítésük elengedhetetlen a pályavitel és a munkavégzés sikeres megéléséhez. Hasonlóan a fejlődéslelektani modellekhez, a szakmai szocializáció szakaszainál is számos olyan feladattal szembesül az egyén, amelyek megoldásának hiánya elakadást idézhet elő a szakmai fejlődésében. E kihívások hatékony kezeléséhez a munkavállalónak speciális eszközkészlettel, ismeretanyaggal, készségekkel és képességekkel kell rendelkeznie, amelyeket részben a szakmai képzések keretében sajátíthat el.

4. A kompetenciavizsgálat szerepe a fegyveres erőknél

A kompetenciák megszerzése és birtoklása kihat a munkateljesítményre és meghatározza az egyén értékét a szervezetben. A munkavállalói eredményességhez kapcsolódva hatást gyakorol a szervezet teljesítőképeségére és versenyképességének megtartására.³⁷ Kulcstényezőként határozza meg a szervezetbe illesztés folyamatát és a szakmai szocializáció kimenetelét.³⁸ A kompetenciák vizsgálata és kompetencia-profilok kialakítása a nagyvállalati közegeken túl az állam működéséhez és védelméhez kapcsolódó szervezeteknél is előnyt jelenthet. Különös tekintettel azon szervezetekre, amelyek többségében speciális feladategyüttessel rendelkeznek. 2010-ben erre tett

³³ R. E. Boyatzis: Competencies in the 21st century. *Journal of Management Development*, 27. (2007), 1. 5–12.

³⁴ A Magyar Honvédség esetében ilyennek tekinthető minden olyan beosztás, amelynek betöltéséhez az alapképzés vagy a szervezet által előírt képzés (alstiszt- vagy tisztképzés) teljesítése kötelező.

³⁵ A. Furnham: Vocational choice, organizational selection and socialization. In Adrian Furnham (szerk.): *The Psychology of Behaviour at Work. The individual in the organization*. Hove – New York, Psychology Press, 2012. 107–158.

³⁶ Szabó István: *Bevezetés a szociálpszichológiába*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.

³⁷ Rice (2006): i. m. 52–55.

³⁸ Cernusca–Dima (2007): i. m. 162–171.

kísérletet az 1282/2010. (XII. 15) Korm. határozat,³⁹ amely a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló törvény⁴⁰ hatálya alá tartozó rendvédelmi szervek esetében meghatározta a rendvédelmi szervek egységes képzési rendszerének kialakítását.⁴¹ Hasonlóan a rendvédelmi szervekhez a magyar fegyveres erő esetében is kedvező lehet egységes, kompetenciaalapú metódusokat bevezetni a rendszerbe. Ilyenek lehetnek többek közt a kompetenciaalapú kiválasztási programok, amelyek megalapozzák a rendszerbe bekerülő személyi állomány beillesztési, motivációs, fejlesztési, teljesítményértékelési folyamatait.⁴² A rendvédelmi szervek példáján túl érdemes lehet röviden kitérni a nemzetbiztonsági szolgálatoknál végzett korábbi kutatásokat is, amelyekben a munkavállalók felé közvetített szervezeti elvárásokat, valamint ezek mérésére szolgáló módszereket átfogóan vizsgálták. Zalai (2012) munkájában a kompetenciaalapú kiválasztást négy aspektus mentén vizsgálja, amelyek a munkakörelemzés (és eredményeinek hasznosítása), a szakterületi specifikációk alkalmazása, kompetenciatérkép alkalmazása, valamint beválasztási vizsgálat végzése. Emellett összegzi és rendszerezi több egyéb terület mellett a nemzetbiztonsági szolgálatok állományának felkészítési, képzési lehetőségeit és az ezekben rejlő kihívásokat, példaként ismertetve a Belügyminisztérium egységes képzési koncepcióját.⁴³

4.1. A kompetenciavizsgálat célja, módszertana

A Magyar Honvédség esetében a hivatásos tiszti állomány számára szükséges kompetenciák vizsgálatát korábbi tanulmányok a munkáltató oldaláról közelítik meg.⁴⁴ Jelen vizsgálatban ezzel szemben a munkavállalói oldalon⁴⁵ megjelenő tapasztalatok és igények feltárása kerül fókuszba. A vizsgálat célja feltárni azon kompetenciák halmazát, amelyek a honvéd tisztképzés sikeres teljesítéséhez szükséges elemekként jelennek meg a munkavállalói oldalon. Cél továbbá a kompetenciaszintek változásának lekövetése. A vizsgálat feltáró jellegéből fakadóan módszertanában a kvalitatív technikák alkalmazása dominál. A munkavállalói oldal feltérképezése félig strukturált interjúk felvételével történt. A vizsgálatban 8 fő (6 férfi, 2 nő) vett részt. A kutatási eljárás során nem valószínűsíthető, hozzáférés-alapú mintavételre esett a választás. A vizsgálati személyek életkori besorolás alapján a 19–24 éves sávba tartoztak. Az interjú négy

³⁹ 1282/2010. Korm. határozat a rendvédelmi szervek egységes moduláris alapú képzési rendszerének kialakításához szükséges intézkedésekről. *Magyar Közlöny*, (2010), 190. 27163.

⁴⁰ 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról.

⁴¹ Zalai Noémi: *A humán erőforrás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál*. PhD értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2012. 108.

⁴² Szabó Szilvia – Stréhlí-Klotz Georgina: *Közszolgálati életpályák. Emberi erőforrás áramlás*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. 32.

⁴³ Zalai (2012): i. m. 71.

⁴⁴ Lásd Benkő Tibor: *Gondolatok az ideális parancsnokról*. *Hadtudomány*, (2008), 3–4. 91–103; Szabó József: *A kompetenciák értelmezése a haderőben*. *Hadtudományi Szemle*, 5. (2012), 3–4. 363–369; Bolgár Judit: *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák meghatározása: a kognitív-, szociális- és személyes kompetenciák*. In Krajnc Zoltán (szerk.): *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. 117–146.

⁴⁵ Jelen vizsgálatban a honvéd tisztjelölt hallgatókat sajátos jogállásukra, valamint a speciális képzési programra tekintettel a munkavállalói oldalhoz sorolom.

blokkból épült fel, amelyek: a képzés bemeneti követelményeire, az alapkiképzésre, a képzés 1–2. évére, valamint a képzés 3–4. évére fókuszáltak.

4.2. Eredmények

Az interjúk elemzésével 18 kompetencia elkülönítése vált lehetővé. A kompetenciák 4 blokkra tagolt felosztása során bemeneti követelményként 8, alapkiképzéshez köthető 10, a képzés 1–2. évében megszerezhető 11, a képzés 3–4. évében megszerezhető 12 kompetenciát neveztek meg. A bemeneti követelmények blokkja két egyéb, kompetenciának jelen vizsgálatban nem minősített tényezőt tartalmazott.

A 4 blokkban megjelenő kompetenciák elemzése során meghatározásra kerültek azon főbb elemek, amelyeket az adott szakasz teljesítéséhez kiemelten fontosnak ítélték a vizsgálati személyek.

1. táblázat: Kiemelt kompetenciák időszakonként
Forrás: a szerző szerkesztése

	Bemeneti követelmény	Alapkiképzéshez köthető	A képzés 1–2. évében megszerezhető	A képzés 3–4. évében megszerezhető
1.	elkötelezettség	alkalmazkodóképesség és szabálykövetés	alapszintű vezetői készség	középszintű vezetői készség
2.	fegyelem	szervezeti viselkedési normák birtoklása	személyes fejlődéshez kapcsolódó kompetenciák	szakismeretek birtoklása és használata
3.	állóképesség	alapszintű szakismeretek megszerzése	tanulási képesség	személyes fejlődéshez kapcsolódó kompetenciák
4.	–	–	szociális készségek	szociális készségek

4.3. Az eredmények értelmezése

A vizsgálati személyek 18 olyan kompetenciát neveztek meg, melyekre a képzés teljesítéséhez és az első beosztás betöltéséhez a honvéd tisztjelölteknek szüksége van. A kompetenciák illeszkednek a szervezeti szocializáció szakaszaihoz.⁴⁶ A háromszakaszos modellben az előzetes szocializáció a munkába állásig tartó időszakot jelöli, amelynek része az oktatás során és egyéb, többek közt referenciaszemélyek, csoportok által szerzett ismeretek és tapasztalatok gyűjtése a munkavállalói létről és a munkaerőpiaci

⁴⁶ Lásd például D. Feldman: A contingency Theory of socialization. *Administrative Science Quarterly*, 21. (1976), 433–452; Edgar H. Schein: *Career dynamics. Matching individual and organizational needs*. Boston, Addison-Wesley Publishing, 1978.

helyzetről.⁴⁷ A folyamat eredményeként kialakulnak a választott pályával kapcsolatos elvárások.⁴⁸ Az 1. blokk kiemelt kompetenciái ezekre az elvárásokra mutatnak rá. Az interjúalanyok többsége bemeneti követelményként általános kritériumokat említett, amelyek még nem kapcsolódnak a szervezetspecifikus elvárásokhoz. Szükséges azonban röviden kitérni két – kompetenciának nem minősített – tényezőre, amelyek mindössze egy esetben, említés szintjén jelentek meg. Ezek a tényezők a hazaszeretet és becsület volt, amelyek a Magyar Honvédség társadalom felé közvetített értékeire utalnak.

A 2. blokk kompetenciái az alkalmazkodás szakaszának sikeres teljesítését segítik elő. Az alkalmazkodóképesség és szabálykövetés, a szervezeti viselkedésszabály megismerése és birtoklása, valamint az alapszintű szakismeretek megszerzése teremti meg az alapot, amely lehetővé teszi a tisztképzés megkezdését. A 3–4. blokk kompetenciái elősegítik a szerepalakítást és a szervezetbe integrálódást. Emellett a szociális készségek és a személyes fejlődéshez kapcsolódó kompetenciák elsajátításával eredményesen végbe mehet mind a munka-magánélet egyensúlyának kialakítása, mind pedig a szervezeti konfliktusok kezelése.

Bár az eredmények az általános szervezeti szocializációs elméletekhez jól illeszthetők, érdemes kitérni a munkáltatói oldalal történő összevetésre is. Munkáltatói oldalon többek közt a következő kompetenciák jelennek meg: proaktív viselkedés, összetett dolgok átlátásának és kezelésének képessége, etikus magatartás, emberekkel való bánásmód képessége, változás irányítása, egyéb képességek⁴⁹. Egy másik felosztás szerint a fiatal honvédtiszteknek alapvetően 4 kompetenciacsoporttal kell rendelkezniük ahhoz, hogy hivatásukban kimagasló teljesítményt nyújthassanak. A szerző kognitív, személyes, szociális és speciális kompetenciák halmazát különbözteti el.⁵⁰ Kritikaként merül fel azonban, hogy a 4 csoportba sorolt elemek átfogó és magyarázó jellege miatt a lista nehezen alkalmazható a gyakorlati életben. Használata leginkább egy lehetséges kompetenciaszótár elkészítéséhez nyújthat támpontot.⁵¹

Mindkét megközelítés vezetői és munkáltatói oldalról értelmezi a kompetenciákat. Összevetve a munkavállalói oldalon megjelenő válaszokkal kiemelhető, hogy egyrészt a vezetői elváráshoz képest a még friss tapasztalat hatására megfogalmazott kompetenciák közti súlyozás eltér, másrészt sokkal konkrétan fogalmazódnak meg a sikeres munkavégzés feltételei.

A fentiekben túl szükséges kitérni röviden a vizsgálat korlátaira is. A vizsgálat feltáró jellege, valamint a választott módszertanhoz mérten alacsony mintaelemszám nem teszi lehetővé, hogy az eredményeket általánosan érvényesnek ítéljük a populációra. A vizsgálat emellett további kérdéseket vet fel, melyek a jövőben újabb kutatást igényelnek. Ezen területek feltárása hozzájárulhat ahhoz, hogy a Magyar Honvédség egyik „vezetőképző” programját komplexen értelmezhesük és az eredményeket kontextusba helyezhesük.

⁴⁷ Feldman (1976): i. m. 433–452.

⁴⁸ Bodnár Éva – Kovács Zoltán – Sass Judit: *Munka- és szervezetszociológia*. Budapest, 2011. 61.

⁴⁹ Egyéb képességek közé sorolható: problémamegoldó- és kontingenciaképesség, energikusság, szívósság, érzékenység, figyelem és törődés a munkatársakkal, alárendeltekkel és beosztottakkal. Benkő (2008): i. m. 91–103.

⁵⁰ Szabó (2012): i. m. 363–369.

⁵¹ Bolgár (2014): i. m. 117–146.

5. Összegzés, következtetések

A munkavégzéshez szükséges kompetenciák feltárása a szervezeti teljesítmény növelésének egyik eszköze. A munkakörelemzésen alapuló kompetenciatérkép készítése a szervezet mindennapjaiban számos területen felhasználható. A különböző mérési technikákkal alátámasztott készségek, képességek és attitűdök halmaza lehetővé teszi a toborzás-kiválasztás folyamatában a beválás mértékének pontosabb meghatározását, valamint hozzásegíti a vezetőket és a szervezet emberi erőforrás gazdálkodásáért felelős szakembereit a munkavállalók továbbképzési és fejlesztési irányainak hatékony meghatározásához.

A Magyar Honvédség részben a honvéd tisztképzés keretein belül kívánja a jövő katonai vezetői állományának átadni mindazon ismeretek együttesét, melyekre a szervezet vezetői állományának szüksége lehet a sikeres feladatvégrehajtásban. Az elgondolás nem egyedi, hiszen a versenyszférához tartozó vállalatok jelentős része alkalmaz hasonló programokat saját vezetőik kinevelésére.⁵² Ezek a gazdasági szereplők többségében⁵³ már egyetemi keretek közt megszerzett alapvető szakmai ismeretegyüttesre építenek. Ettől eltérően a Magyar Honvédség, részben speciális feladategyüttese, valamint szervezeti kultúrájának egyes elemei miatt, vezetői képzésével célcsoportként a középiskolai végzettséggel rendelkező személyeket határozza meg. Fontos kiemelni, hogy a célcsoport tulajdonságainak figyelembevételével a letisztult, következetes és pontos elvárások meghatározása elengedhetetlen. A munkavállalói oldalon végzett vizsgálat is ezt támasztja alá. A 18 kompetencia (különös tekintettel az 1. táblázatban ismertetett kiemelt elemekre) egymásra épülő, a szakirodalmi kánonba foglalt ívet követi. Az interjúalanyok válaszai közt megjelenik az ismeretszerzés fokozatosságának igénye (alapszintű ismeretek megszerzése, majd birtoklása és használata; alap és középszintű vezetői készség stb.). A szakmai ismeretek és a szervezeti normák elsajátítása mellett az egyéni fejlődés is kiemelt szerepet kap. Részben a célcsoport sajátosságaiból fakadhat (lásd például: életkor, élettapasztalatok összessége, „pályakezdő” státusz), hogy a munkavállalói oldalon a szervezet felé elvárásként jelenik meg olyan elemek fejlesztése, melyek többségében nem a munkáltató hatáskörébe sorolhatók. Figyelembe kell venni azonban a vizsgálat fentiekben ismertetett tényezőit, melyek rávilágítanak további kutatások szükségességére jelen eredmények megerősítése és általános érvényű következtetések levonása érdekében.

Felhasznált irodalom

Benkő Tibor: Gondolatok az ideális parancsnokról. *Hadtudomány*, (2008), 3–4. 91–103.
 Bodnár Éva – Kovács Zoltán – Sass Judit: *Munka- és szervezetpszichológia*. Budapest, 2011.

⁵² Lásd például: Junior Manager Program (JMP) – Robert Bosch Kft.; Operation Management Leadership Program (OMLP) – General Electric (GE); Engineering Leadership Development Program (ELDP) – HILTI.

⁵³ Akadnak olyan gazdasági szereplők, ahol már az egyetemi évek alatt megkezdhető a szervezeti integráció folyamata. Lásd pl.: Vodafone – Curiosity gyakornoki program és Discover frissdiplomás program.

- Bolgár Judit: A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák meghatározása: a kognitív-, szociális- és személyes kompetenciák. In Krajnc Zoltán (szerk.): *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. 117–146.
- Boyatzis, R. E.: *The Competent Manager. A Model For Effective Performance*. New York, John Wiley & Sons, 1982.
- Boyatzis, R. E.: Competencies in the 21st century. *Journal of Management Development*, 27. (2007), 1. 5–12. Online: <https://doi.org/10.1108/02621710810840730>
- Breunig, K. J. – L. Christoffersen: If x then why? Comparative analysis using critical incidents technique. *Journal of Business Research*, 69. (2016), 11. 5141–5146.
- Cernusca, L. – C. Dima: Competency and Human Resource Management. *Revista da Faculdade de Ciências Humanas e Sociais*, (2007), 4. 162–171.
- Chouhan V. S. – S. Srivastava: Understanding Competencies and Competency Modeling. A Literature Survey. *IOSR Journal of Business and Management*, 16. (2014), 1. 14–22. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.04.094>
- Feldman, D.: A contingency Theory of socialization. *Administrative Science Quarterly*, 21. (1976), 433–452. Online: <https://doi.org/10.2307/2391853>
- Flanagan, J. C.: The critical incident technique. *Psychological Bulletin*, 51. (1954), 4. 327–358. Online: <https://doi.org/10.1037/h0061470>
- Furnham, A.: Vocational choice, organizational selection and socialization. In Adrian Furnham (szerk.): *The Psychology of Behaviour at Work. The individual in the organization*. Hove – New York, Psychology Press, 2012. 107–158. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203506974-3>
- Gilbert, T.: *Human competence*. Silver Spring, MD, International Society for Performance Improvement, 1996.
- Hogg B.: *Realizing the Potential of Your Employees through Assessment and Development*. London, McGraw Hill Training Series, 1989.
- Hornby, D. – R. Thomas: Toward a Better Standard of Management. *Personnel Management*, 21. (1989), 1. 52–55.
- Jacobs R.: Getting the Measure of Management Competence. *Personnel Management*, 21. (1989), 6. 32–37.
- Kansal, J. – N. Jain: Development of Competency Model and Mapping of Employees Competencies for Organizational Development. A New Approach. *Journal of Scientific & Industrial Research*, 78. (2019), 1. 22–25.
- Kelemen Gyula: A tanári kompetencia rendszere az angolszász irodalom alapján. 2008. Online: www.scribd.com/document/6791372/Tanulmany-Kelemen-Gyula
- Klein Sándor: Kiválasztás és fejlesztés. In Klein Sándor (szerk.): *Munkapszichológia a 21. században*. Budapest, Edge, 2018.
- Klein Sándor: A teljesítmény. In Klein Sándor (szerk.): *Munkapszichológia a 21. században*. Budapest, Edge, 2018.
- Klemp, G. O.: *The assessment of occupational competence. Report of the National Institute of Education*. Washington D.C., 1980.
- McClelland, D. C.: Testing for Competence Rather Than for Intelligence. *American Psychologist*, 28. (1973), 1. 1–14. Online: <https://doi.org/10.1037/h0034092>

- McClelland, D. C.: How motives, skills and values determine what people do. *American Psychologist*, 40. (1985), 812–825. Online: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.40.7.812>
- Page, C. – M. Wilson: *Management Competencies in New Zealand. On the inside looking in Wellington*. Ministry of Commerce – 5, 1994.
- Rice, J.: Career and Competency Mapping. *Healthcare Executive*, 21. (2006), 6. 52–55.
- Schein, Edgar H.: *Career dynamics. Matching individual and organizational needs*. Boston, Addison-Wesley Publishing, 1978.
- Siraj-Blatchford, J.: *Kelly's repertory grid. A technique for developing evaluation in design and technology*. Loughborough, Loughborough University, 1995.
- Spencer, L. – S. Spencer: *Competence at Work. Model for Superior Performance*. New York, John Wiley & Sons, 1993.
- Szabó István: *Bevezetés a szociálpszichológiába*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.
- Szabó József: A kompetenciák értelmezése a haderőben. *Hadtudományi Szemle*, 5. (2012), 3–4. 363–369.
- Szabó Szilvia: *A vezetői kompetencia-fejlesztés tapasztalatai és lehetőségei egyes rendvédelmi szervek hivatásos állományára körében*. PhD-értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008. Online: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12112/ertekezes.pdf?sequence=1>
- Szabó Szilvia – Stréhli-Klotz Georgina: *Közszolgálati életpályák. Emberi erőforrás áramlás*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.
- Ugwu, A. N. – F. O. Ifeanyieze – P. N. Agbo: Competency Needs of Postgraduate Students of STEM Education in Research Writing in Nigerian Universities. *Creative Education*, 6. (2015), 8. 701–706. Online: <https://doi.org/10.4236/ce.2015.68071>
- Varga Erika: *A személyes kompetenciák átértékelődése az emberi erőforrás menedzsment és a gazdasági felsőoktatás szemszögéből*. PhD-értekezés. Szent István Egyetem (2014). Online: www.szie.hu/file/tti/archivum/Varga_Erika_ertekezes.pdf
- Zalai Noémi: *A humán erőforrás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál*. PhD-értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2012.

Jogi források

1996. évi XLIII. Tv. a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról
- 1282/2010 Korm. Határozat a rendvédelmi szervek egységes moduláris alapú képzési rendszerének kialakításához szükséges intézkedésekről. *Magyar Közlöny*, (2010). 190. 27163.

Internetes források

- Critical Incident Technique (CIT) [A személyes adatok GDPR-kompatibilis kezelési módja]. Online: www.hrportal.hu/jelentesek/kritikus-incidensek-modszere.html

Junior Manager Program (JMP) – Robert Bosch Kft. Online: www.bosch.hu/karrier/tanulok-palyakezdo/junior-managers-program/

Operation Management Leadership Program (OMLP) – General Electric (GE). Online: <https://jobs.gecareers.com/omlp>

Engineering Leadership Development Program (ELDP) – HILTI. Online: <https://careers.hilti.hu/hu-hu/jobs/engineering-leadership-development-program-eldp>

Vodafone – Curiosity gyakornoki program. Online: www.vodafone.hu/vodafonerol/karrier/curiosity-gyakornoki-program

Vodafone – Discover frissdiplomás program. Online: www.vodafone.hu/vodafonerol/karrier/discover-friss-diplomas-program

Rezsneki Zsombor¹

Az USA fölénye az űrversenyben 1.

The Supremacy of the United States in Space Competition 1

Absztrakt

Az Amerikai Egyesült Államok hegemoniája a világűr kutatásban ma még aligha megkérdőjelezhető, azonban számos helyen úgy vélik, hogy Oroszország és Kína is jelentős kihívó lehet. A téma tág vizsgálati területeire, valamint ezek mélységére tekintettel tanulmányomban a világűr kutatásának és hasznosításának képessége szempontjából hasonlítom össze az ebben vezető országokat. Ezen belül is főként az űripar számára kiemelten fontos ásványanyagok rendelkezésre állását, a már teljesített űrprogramokat – mint a technikai fejlettség legmagasabb szintjét –, valamint a jelenleg is működő kilövőállomásokat.

Kulcsszavak: szupremácia, űrutazás, ritka földfémek, indítóállomások, EEE-komponensek, űrprogramok

Abstract

The supremacy of the United States is hardly questionable today, but in many places it is believed that both Russia and China could mean significant challenges. In view of the broad areas of study of the topic, as well as the depth of each area, in this study, I compare each leading country in terms of space capability. Within this, I mainly analyse the availability of minerals that are extremely important for the space industry, the space programs that have already been completed, as the highest level of technical development, and the currently operating launch stations.

Keywords: supremacy, space travel, rare earth minerals, launch stations, EEE components, space programs

¹ Nemzeti Közszoigálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktori hallgató – University of Public Service, Doctoral School of Military Science, PhD student, e-mail: drrzsneki@fitlaw.hu

1. Bevezető

A tanulmány indító hipotézisének felállítása során eltérő gazdasági, kormányzati és történelmi adottságokból kiindulva úgy gondolom, hogy az Amerikai Egyesült Államok (USA) vezető szerepe szükségszerűen fennáll. A világon az ENSZ közlése szerint 195 szuverén ország létezik,² az OECD szerint viszont már 217 ország összesen.³ A jelenlegi világrend fennállása alapján elmondhatjuk, hogy valamennyi ország a nyugati demokráciában igyekszik megtalálni azt a gazdagságot, amelyre polgárai vágnak. Azonban a politikai elit már a gazdasági és politikai összetevőkön nem akar osztozni. Valamennyi ország gazdasági fejlődése egyértelműen a nyugati technikán alapszik – amennyiben nem földjét, ásványanyagkincsét, humán erejét „adja el” – és kisebb-nagyobb követési távolságok figyelhetők meg, attól függően, mely állam mikor másolja át a nyugati rendszer egyes jelenlegi vagy korábbi jellemzőit, irányvonalait. Egyes országok csak a számukra az adott helyzetben kedvező tendenciákat veszik át, míg mások képességeikhez mérten mindent igyekeznek elsajátítani. Az országokat a félreérthető kifejezések elkerülésére „imitáló” és „követő” országokként csoportosítom. Az imitáló országok úgy tűnek, mintha versenyben lennének az Amerikai Egyesült Államokkal (mint a Nyugat legerősebb államával), de ha megvizsgáljuk bármelyik területet látható, hogy csak időben hamar képesek reagálni. A követő országok esetében a reakció lemaradása jóval szembetűnőbb.

A fentiek alapján viszont van még egy különbség az egyes országok között; melyik, milyen mélységében veszi át a nyugati feltételeket. Paradox módon egyet azonban biztosan állíthatunk: nem minden országnak van szüksége az USA iránymutatásaira. Az imitáló országoknak mindenképp, azonban a követő országoknak kevésbé. Ennek oka, hogy az időben gyorsan reagáló, imitáló országok így képesek fejlődni, míg a követő országoknak mindegy, kit követnek, lehet az akár egy imitáló ország is. Oroszországot és Kínát említhetjük példaként, ezeknek van leginkább szüksége az Amerikai Egyesült Államokra, szinte már teljesen függő viszonyként.

Természetesen Oroszország szerepe nem elhanyagolható az elmúlt 70 év űrversenyében, hiszen az elmúlt pár évben egyéb ország nem igen volt mondható kihívó félnek ezen a területen. Jelenleg majdnem 100 ország áll kapcsolatban az űriparral, azonban ez inkább „beszállítói” – mind anyag, mind tudós – oldalon jelentkezett, amelyből egyes országoknak sikerült saját műholdtechnikát vagy esetlegesen fejlettebb rakétarendszert létrehozniuk, míg mások megmaradtak az egyes űrprogramok résztvevőinek. Oroszország technikai és katonai elszántságán kívül nem elég diverzifikált gazdasági téren egy ilyen versenyhez. Ezt a lemaradást Dmitrij Rogozin miniszterelnök-helyettes, jelenlegi Roszkoszmosz-vezető is megerősítette, utalva az Amerikai Egyesült Államok fölényére és magasabb hatékonyságára.⁴

A közelmúltban Kína jelent meg új kihívóként az USA és Oroszország mellett, természetesen India, Japán és az Európai Unió (vagy ESA)⁵ szerepét szintén nem elhagyva. Azonban ezen országok viselkedése messze nem olyan fenyegető és egységes, mint Kína jelenléte. Kína gazdaságát és népességét (tudósállományát) tekintve önálló, és alkalmas

² Lásd: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/how-many-countries-are-there>

³ Lásd az Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) honlapjának mindenkor aktuális „Countries” rovatát.

⁴ Vö. Doug Messier: *Rogozin outlines plans for consolidating Russia's space industry*. *Parabolic Arc*, 2013. október 9.

⁵ European Space Agency – Európai Űrügynökség.

arra, hogy ma méltó jelentkező legyen a versenyre. Így jelen tanulmányomban ezen országok összevetésére, leginkább Kínára és Oroszországra helyezem a hangsúlyt.

2. Az ásványanyagok eloszlása (primer ásványok)

Az ásványanyagoknál megállapítható, hogy minden országnak érdeke, hogy ásványanyag-tartalékát, -kincsét megossza másokkal, mivel nincs olyan ország, amely egyértelműen önállósná tudna ezen a téren. Mindenkinek szüksége van valamilyen ásványanyag-behozatalra, legyen az űripar vagy bármilyen más iparág.

Továbbá fontos elkülöníteni minden ország esetében, hogy az ásványanyag kitermelése nem azonos a rendelkezésre álló ásványanyagkészlettel.

Az űrkutatásban kiemelten fontosak a ritka földfémek, az elektromos és elektronikai berendezések (*Electrical & Electronic Equipments*, EEE) és a fejlett (csúcs) technológiai kutatások.

2.1. Ritka földfémek

A ritka földfémeket alkotó 17 elem valójában elég nagy számban megtalálható a Föld kérgében, azonban általában vegyületeként vannak jelen, így kitermelésük nehéz. Az elektromos és elektronikai komponensek (EEE) ma már elengedhetetlen építőelemek az IT-szektor és chipgyártás számára. Valamennyit használnak a különböző űreszközök előállításában.

A világ legnagyobb ritkaföldfém-kitermelő országai⁶ az alábbi mennyiségekkel látják el a globális piacot:

- Kína 62%
- USA 12,2%
- Mianmar 10,3%
- Ausztrália 9,9%
- India 1,4%.

A ritka földfémek esetében talán aggodalomra adhat okot Kína dominanciája, és joggal lehet tartani attól, hogy Kína esetleges döntése alapján az egész ritka földfémekre alapozott ipar leállhat és hiány alakulhat ki. Megvizsgálva – a bizonyos szemszögből jogos aggodalmakat – érdemes megnézni a Föld ritkaföldfém-tartalékait⁷ (tonna mértékegységben):

- Amerikai Egyesült Államok 1 500 000;
- Ausztrália 4 100 000;
- Brazília 21 000 000;
- Kanada 830 000;
- Kína 44 000 000;
- Grönland 1 500 000;

⁶ US Geological Survey: *Mineral Commodity Summary*. St. Louis, US Government Publishing Office, 2021. 133.

⁷ Statista: *Rare earth reserves worldwide as of 2020, by country* (2020).

- India 6 900 000;
- Oroszország 12 000 000;
- Dél-Afrika 790 000;
- Tanzánia 890 000;
- Vietnám 22 000 000.

A világ ritkaföldfém-kitermelése évi 240 ezer tonna, amelyből 2020-ban 140 ezer tonnát egyedül Kína termelt ki, az Amerikai Egyesült Államok viszont csak 38 ezer tonnát.⁸ Kanadában azonban 15 millió tonna további tartalékot becsültek fel, ami az országot a világ jelentős kitermelőjévé teheti.⁹

2.2. Áramkörök

Az elektronikai áramkörökből (EEE-komponensek) legtöbbet exportáló országok listája a következőképpen nézett ki 2019-ben:¹⁰

- Hong Kong: 134,5 milliárd \$ (18,7%);
- Kína: 102,2 milliárd \$ (14,2%);
- Tajvan: 100,4 milliárd \$ (13,9%) (2020-ban Tajvan megelőzte Kínát¹¹);
- Dél-Korea: 79,1 \$ milliárd (11%);
- Szingapúr: 76,9 milliárd \$ (10,7%);
- Malajzia: 44,8 milliárd \$ (6,2%);
- USA: 40,1 milliárd \$ (5,6%);
- Japán: 27,8 milliárd \$ (3,9%);
- Vietnám: 26,1 milliárd \$ (3,6%);
- Fülöp-szigetek: 19 milliárd \$ (2,6%);
- Németország: 14,9 milliárd \$ (2,1%);
- Hollandia: 14,6 milliárd \$ (2%);
- Franciaország: 7,7 milliárd \$ (1,1%);
- Thaiföld: 7,6 milliárd \$ (1,1%);
- Írország: 7,2 milliárd \$ (1%).

Ezen országok a világ 97,5%-át adják a globális exportnak. Azonban a fenti országok sorrendje változik, ha figyelembe vesszük, mely országnak marad feleslege a saját felhasználásán túl (nettó export értéke):

- Tajvan: 46,7 milliárd \$;
- Dél-Korea: 43,4 milliárd \$;
- Szingapúr: 16,3 milliárd \$;
- Malajzia: 12,9 milliárd \$;
- Japán: 9,3 milliárd \$;
- USA: 7 milliárd \$;

⁸ Statista: *Distribution of rare earth element production worldwide in 2019, by select country* (2019).

⁹ Vö. Government of Canada: *Rare earth elements facts* (2019).

¹⁰ *Electronic Component Exports by Country. InTradeFairs*, (2020. október 21.).

¹¹ Daniel Workman: *Electronic Circuit Component Exports by Country*. World's Top Exports, 2020.

- Írország: 6,6 milliárd \$;
- Fülöp-szigetek: 5,5 milliárd \$;
- Franciaország: 3,9 milliárd \$;
- Izrael: 1 milliárd \$;
- Málta: 207,4 millió \$;
- Svájc: 92,5 millió \$;
- Belarusz: 9 millió \$;
- Szent Ilona-sziget: 2,3 millió \$;
- Virginia-szigetek: 1,6 millió \$.

Valamint tovább rendeződik a felsorolás, ha a behozatalra való kényszer szerint állítjuk fel a rangsort. Ennek megfelelően saját felhasználásuk fedezésére importot igénylő országok sorrendje:

- Kína: –203,7 milliárd \$;
- Mexikó: –19,1 milliárd \$;
- Hong Kong: –16,8 milliárd \$;
- India: –9,7 milliárd \$;
- Brazília: –4,1 milliárd \$;
- Thaiföld: –3,8 milliárd \$;
- Magyarország: –2,9 milliárd \$;
- Vietnám: –2,8 milliárd \$;
- Lengyelország: –2,1 milliárd \$;
- Németország: –27 milliárd \$;
- Cseh Köztársaság: –1,9 milliárd \$;
- Románia: –1,4 milliárd \$;
- Indonézia: –1,13 milliárd \$;
- Oroszország: –1,11 milliárd \$;
- Hollandia: –16 milliárd \$.

A nemzetközi elektronikaiáramkör-kereskedelem legfontosabb szereplői központjukkal (egyes vállalatok mellett zárójelben leányvállalataik központjának megjelölésével):

- Advanced Micro Devices – USA (Szingapúr);
- CML Microcircuits UK Ltd – Egyesült Királyság (Szingapúr);
- EnSilica – Egyesült Királyság (Kína);
- Ferranti Computer Systems – Belgium (Szingapúr);
- Fujitsu (Japán);
- Hitachi (Japán);
- Integrated Device Technology (USA) (sub: Malajzia, Szingapúr, Sanghaj);
- Intel – USA;
- MediaTek – Tajvan;
- MicroSystems International – Kanada;
- Nordic Semiconductor – Norvégia;
- NXP Semiconductors – Hollandia;
- Plessey – Egyesült Királyság (Hongkong, Ausztrália);
- Renesas Electronics (Japán).

2.3. Félvezetők

A félvezető- (például germanium, szilikon, gallium stb.) kereskedelem legfontosabb szereplői származási országukkal együtt 2021-ben:¹²

- Intel (USA);
- Samsung (Dél-Korea);
- TSMC (Tajvan);
- SK Hynix (Dél-Korea);
- Micron (USA);
- Qualcomm (USA);
- Broadcom (USA);
- Nvidia (USA);
- TI (USA);
- MediaTek (Tajvan);
- AMD (USA);
- Infineon (EU);
- Apple (USA);
- ST (EU);
- Kioxia (Japán).

A legtöbb félvezetőhöz szükséges ásványanyag – hasonlóan a ritka földfémekhez – Kínában található, azonban a fenti cégek származási országa jól mutatja a technikai, technológiai különbségeket az egyes országok között, valamint rávilágít arra, hogy a globális láncban mindenki sérülékeny ponton helyezkedik el.

A fentiek alapján jól látható, hogy nincs és nem is fog kialakulni olyan helyzet, amely egy országot függetlenné tudna tenni a globális ellátási láncból. Erre vonatkozóan csak egy régió – országok szoros kapcsolata – lenne képes, ahol megtalálható mind a nyersanyag, mind a hozzá szükséges humán erőforrás. Mindamelllett a megfelelő politikai berendezkedés megléte is kell az együttműködéshez és a javak, erők, eszközök, technológiák arányos elosztásához. Egy régió belül az összes feltételt nehéz megvalósítani.

A kínai dominanciát a ritka földfémek esetében már közel két évtizede maga Kína is félti, ugyanis, míg az 1980-as évekig az Amerikai Egyesült Államok uralta ezt a területet, azóta Kína fokozatosan átvéve a pozíciót, a világ beszállítójává vált. Ugyanakkor Kína nem vette észre azon merkantilista elveket, amelyek alapján a nyugati országok azért importáltak kínai ásványanyagot, mert az olcsóbban volt beszerezhető a saját készleteik kitermelése helyett. A fokozatos környezetszennyező eljárások elleni küzdelem és az emberi munkaerő egészségére káros eljárások megfékezése végett, esetlegesen még Kína is változtatni kényszerül az alkalmazott munka- és eszközrendszerén, azonban ez olyan mértékben drágíthatja a ritka földfémek és egyéb ásványanyagok kitermelését és feldolgozását, hogy vagy árat csökkent, a GDP esése mellett, vagy kevesebbet tud értékesíteni, szintén a GDP esése mellett.

¹² Anysilicon: *Top 15 Semiconductor Sales Leaders – 2020–2021* (2021).

Erre már Kína az évezred elején rájött,¹³ amikor 2003-ban egy kínai kutató elemezte az ország ásványanyagkészletét, amiben leírja, hogy Kína eltékozza erőforrásait, és nem-sokára behozatalra szorul ércből, vasból, magnéziumból vagy akár a nagy mennyiségben előforduló, de gyenge minőségű bauxitból. Ezt a véleményt ismételve és folyamatosan kiegészítve más anyagokkal 2012-ben,¹⁴ a *White Paper* lapjain már konkrétan azt javasolják, hogy Kína halmozzon fel a ritka földfémekből tartalékot a következő időszakra, mivel a világ ritkaföldfém-tartalékának csak 23%-a található Kínában.¹⁵

Ha a fenti két elengedhetetlen területet ebben a megvilágításban elemezzük, úgy elmondható, hogy az űripar számára fontos EEE-komponensek és a ritka földfémek tekintetében nem lesz és nem is lehet kiszolgáltatott az Amerikai Egyesült Államok Kínával szemben. Az ellátási lánc esetleges megakadása esetén a hatás-visszahatás elve alapján ezen anyagokból nagy mennyiséget importáló és exportáló országok egyöntetűen – az egyedi jellemzőknek megfelelően – hátrányba kerülnek. Természetesen ez bármilyen termékre igaz – hiszen az ellátási lánc folyamatosan alakul, és ez az átalakulás több faktortól függ, és minden termék esetében más, így a folyamatos aggodalmak elkerülése végett a regionális diverzifikációra kell a hangsúlyt helyezni, egy-két messzebb kinyúló utánpótlási vonallal. A napjainkban zajló ellátási lánc megakadása nem egyedi jelenség, és nem először kell vele szembenézni globálisan.

Ezen ellátási láncok megakadása bármikor fennállhat, és az esetleges hírek sokszor egyoldalúak és pontatlanok. Jelenleg sokkal komolyabb problémát jelent a folyékony üzemanyag-komponensek fennakadása, amely sokkal előbb jelentkezik, mint a különböző chipek hiánya. Jelenleg több űrprogram is bizonytalanná vált a folyékony oxigén és a folyékony nitrogén beszerzésének akadályai miatt. A NASA földmegfigyelő szatellit indítását a folyékony nitrogénnel kapcsolatos ellátási problémák miatt elhalasztották.¹⁶ A folyékony oxigén akadozott ellátására a SpaceX társaság is felhívta a figyelmet 2021. augusztus 24-én a (Colorado Springs, CO) 36. Űrkonferencián tartott előadáson. A rakéta-üzemanyagként használt anyagok jelenleg a Covid-helyzetben kialakult megnövekedett kórházi igény miatt sem állnak rendelkezésre megfelelő mennyiségben.

Ezen anyagok és összetevők elemzését befejezve, utolsó gondolatként a technikai fejlődés ösztönző tulajdonságát fejtem ki.

Mind az EEE-komponensek, mind a ritka földfémek tekintetében vannak olyan fejlett kutatások, amelyek az újrahasznosítás terén nyújtanak megoldást, így csökkentve a globális lánc sérülékenységeinek hatását a felhasználójára.

Az EEE-komponensek esetében olyan mechanikai és kémiai eljárásokat fejlesztettek ki, amelyek biotechnológiát alkalmaznak vagy a plasztikot hőbomlasztással oldják fel, így hasznos hulladékká téve minden elektronikai eszközt.¹⁷

A ritka földfémek esetében szintén kidolgozás alatt van az eljárás, amellyel nagyobb mennyiségben és eredményesebben lehet kitermelni az egyes anyagokat.¹⁸ A vegyi

¹³ Li Liangdu: *Mineral Crisis: Potential Threat to China*. *China Through A Lens*, 2003. március 11.

¹⁴ . Nabeel A. Mancheri: *China's white paper on rare earths*. *East Asia Forum*, 2012. augusztus 16.

¹⁵ *White Paper. Situation and Policies of China's Rare Earth Industry*. Beijing, Foreign Languages Press, 2012. 9.

¹⁶ Jeff Foust: *Liquid nitrogen shortage delays Landsat 9 launch*. *Spacenews*, 2021. augusztus 31.

¹⁷ Biswajit Debnath – Priyanka Roychowdhury – Rayan Kundu: *Electronic Components (EC) Reuse and Recycling. A New Approach towards WEEE Management*. *Procedia Environmental Sciences*, 35. (2016). 656–668.

¹⁸ Melissa Fralick: *Reusable Ionic Liquid Enables Extraction of Precious Rare-earth Elements from Coal Fly Ash*. *Georgia Tech*, 2021. június 23.

eljárás nem mérgező ionos folyadékkal a szénből, valamint annak égéstermékéből, a (pernye)hamuból vonja ki a szükséges ritka földfémeket.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy nagyon sok időnek kell eltelnie ahhoz, hogy Kína átvegye azt a világhatalmi pozíciót, amellyel oly sokan már fel is ruházták. A fenti technikai megoldások az Amerikai Egyesült Államokban valósultak meg, így Kína szorítása egyelőre károsabb lehet önmagára (bevételekiesés, technikai transzfer akadály stb.), mint bármely más országra.

3. Megvalósult űrprogramok

Az 1950-es évektől kezdődően a kialakult űrverseny kezdete volt egy ipari, gazdasági és vélhetően egy társadalmi átalakulásnak. A világűr mint új *domain* megjelenésével új emberi aktivitások indultak, amelyeket az elindult programok alapján többféleképpen csoportosíthatunk.

Elsődlegesen megállapítható, hogy minden világűrrel kapcsolatos emberi tevékenység tudományos tevékenység. Másodlagosan viszont már – amennyiben a tevékenység rutinszerűvé válik – a tudományos tevékenység mellett párhuzamosan gazdasági, katonai és társadalmi is a tevékenység. Minden a tudomány által előkészített és megvalósított űrprogram – például rakétatudomány, műholdtechnika – fennmaradásának célja, hogy gazdasági, katonai vagy egyéb társadalmi célt szolgáljon.

A Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok között a II. világháborút követően kibontakozott űrverseny évtizedekig a két szuperhatalom kiváltsága maradt. Jelenleg majdnem 100 ország köthető valamilyen űrtevékenységhez, azonban korábban önálló űrprogramról még nemigen beszélhattünk, pár országot leszámítva e két szuperhatalom űrprogramjaiban való részvétel volt az egyetlen lehetőség.

Megvizsgálva az elmúlt 70 év űrprogramjait megállapítható, hogy az USA, Oroszország, India, Kína, Japán és egyes európai országok jelentkeztek komolyabb űrprogrammal.

Az űrprogramokat a mélyebb tudományos tagolás mellett leginkább két fő csoportba sorolhatjuk. A Föld megfigyelésével kapcsolatos tudományos tevékenységek, valamint a Föld légkörét elhagyva a külső tér feltérképezésével, megfigyelésével kapcsolatos tevékenységek. Ennek alapján a fő technikai vívmányok elérése a rakétatudományon és a műholdtechnikán keresztül biztosítható. E két képességnek köszönhetően tud egy ország alkalmas és képes lenni a világűrrel kapcsolatos programok egyedi végrehajtására. Természetesen ezen belül további technikai, tudományos, politikai és anyagi feltételek szükségesek, azonban azok megoldása már a következő lépés.

Az előző fejezethez kapcsolódóan az Amerikai Egyesült Államok fölénye ezen a téren is tetten érhető. Az űrprogramokat megvizsgálva előzetesen is megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államok, egy időben a Szovjetunió felbomlásával, naprendszerünk valamennyi bolygóival kapcsolatosan tudományos eredményeket ért el. A napjainkban zajló a Vénusz, Mars és egyéb kisbolygók, holdak, meteorok megfigyelésén alapuló küldetések még mindig nem érik el az USA által a múlt évezred végéig megvalósult projekteket. Az Amerikai Egyesült Államok a Pioneer és Voyager programok keretében 1990-re a Plutóig, a New Horizons programmal pedig napjainkban még azon is túl, a Kuiper-öv irányában végez kutatásokat, azaz a Naprendszer széléhez értünk.

A fenti teljesítményt egyetlen másik ország sem érte még el. 1970-re még csak öt ország küldött műholdat a világűrbe,¹⁹ valamint a hidegháborús űrverseny alatt egyetlen ország sem, és Kína csak 2003-ban tudott embert küldeni a Kármán-vonal²⁰ fölé. Ezzel be is zárta a sort, azóta sincs másik ország, amely önállóan embert tudott volna juttatni a világűrbe.

A fentiek mellett talán az égitestek felfedezésében történt verseny, de ahogy a fentiekben utaltam rá, ez is csak a 4. bolygóig fellelhető. Kivéve talán India felfedezését, amelyet egy földi teleszkóppal tett 2018-ban a Jupiter körül keringő égitestekkel kapcsolatban. Függetlenül attól, hogy távcsővel történt a felfedezés a Földről, elismerendő India tudományos hozzájárulása az űrtudományokhoz, ezen belül is a Naprendszerünk eredményes kutatásához.

Elkerülve az űrprogramok szerinti elaprózódást, országok szerint (Amerikai Egyesült Államok, Oroszország [Szovjetunió], Kína, India, Japán és az ESA-tagállamok) vizsgálom csak a felfedezéseket az alábbiakban (1. táblázat).

1. táblázat: Űrfelfedezések országok szerint
Forrás: a szerző szerkesztése

	Merkúr	Vénusz	Hold	Mars	Aszteroida, üstökös	Jupiter, Szaturnusz, Uránusz, Neptunusz, Plútó
USA	Mariner (1974) Messenger (2004)	Mariner (1962) Pioneer (1968) Magellan (1989) Cassini (1997) Galileo (1989) Messenger (2006) Parker Solar Probe (2018)	Pioneer (1958) Ranger-1 (1961) Gemini (1964) Surveyor (1966) Apollo (1968) Voyager (1979) Clementine (1994) Lunar-Prospector (1998) LRO & LCROSS (2009) Grail (2011) Ladee (2014)	Mariner (1962) Viking (1975) Galileo (1989) Mars Orbserver (1992) Mars Global Surveyor (1997) Mars Pathfinder (1997) Mars Polar Lander (1999) Rover Spirit (2004) Mars Reconnaissance Orbiter (2005) Scout (Phoenix) (2007) Curiosity (2011) Maven (2013) Ingenuity (2020) Perseverance (2020)	ICE (1986) Giacobini-Zinner com. Galileo (1991) Gasp- ra ast. ISTP (1997) Hale- Bopp com. Contour (2002) Encke com. Stardust (2004) Wild-1 com. Deep Impact (2005) Tempel-1 com. Deep Impact (2010) Hartley-2 com. Stardust (2011) Tempel-1 com. Dawn (2011) Vesta ast. Dawn (2011) Ceres ast. OsirisRex (2016) Bennu ast.	Pioneer (1972) Saturn Voyager-1 (1979) Saturn Voyager-2 (1986) Neptune Cassini (1997) Saturn Galileo (1989) Saturn New Horizons (2006) Pluto Juno (2011) Jupiter

¹⁹ USA, Oroszország, Franciaország, Japán, Kína.

²⁰ Both Előd: *A világűr határa. Űrvilág. Űrkutatási hírportál*, 2018. szeptember 12.

	Merkúr	Vénusz	Hold	Mars	Aszteroida, üstökös	Jupiter, Szaturnusz, Uránusz, Neptunusz, Plútó
Oroszország (Szovjetunió)	X	Luna (1959) Venera (1961) Vega (1984)	Luna (1959) Zond (1968) Lunokhod-1 (1970)	Luna (1959) Mars 3 (1971) Phobos 1-2 (1988) Phobos-Grunt (2011) ExoMars (2016)	Vega (1986) Halley com.	X
Kína	X	X	Chang'e (2007)	Tianwen-1 (2020) Huoxing-1 (2020)	Chang'e (2012) Toutatis ast.	X
India	X	X	Chandrayaan-1 (2008) Chandrayaan-2 (2019)	Mars Orbiter Mission (2014)	X	X
Japán	X	Akatsuki (2010)	Muses-A (1990) Selene (2007)	Nozomi (2004)	Muses-C (Hayabusha) (2003) Itokawa ast. Hayabusha (2014) JU3 ast. Hayabusha (2018) Ryugu ast. ISTP (1997) Hale-Bopp com.	X
ESA MSs	Bepi' Colombo (2018)	Venus Express (2005) Solar Orbiter (2020)	Smart-1 (2003)	MarsExpress (2003) Rosetta (2007) ExoMars (2016)	Giotto (1986) Halley com. & Grigg-Skjellerup com. ICE (1986) -Giacobini-Zinner com. Rosetta (2008) Stein ast. Rosetta (2010) Lutetia ast. Rosetta (2016) 67P com. ISTP (1997) Hale-Bopp com.	Huygens (2005) Saturn

A táblázat értelmezéséhez: az egyes programok időpontja forrásonként eltér, mivel előfordulhat, hogy a megvalósulást vették alapul, nem az indulást – amely egy bolygóközi kirándulás esetén pár évtől akár 15 évet is igénybe vehet. A programok esetében több kísérlet is zajlott, de ezek számát a program mögött nem tüntettem fel. (Például Pioneer-11, Venera-16, vagy a Luna-26 napjainkban stb.) Az utolsó oszlopban

a bolygó neve az úti célt jelöli, így magában foglalja, hogy útközben a Naprendszerből sorrendben előbb lévő bolygókat is észlelt.

A fenti táblázat alapján megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államok önmaga annyi eredményt ért el a bolygókutatásban, mint a többi ország összesen. Természetesen az országok sora folyamatosan bővül, mint például a UAE (Egyesült Arab Emírségek) és Izrael, ahol az előbbi a Marsra, utóbbi a Holdra jutásban tett eredményes kísérletet. Azonban ezen országok nem rendelkeznek olyan rakétával és űreszközzel, hogy önállóan végre tudjanak hajtani egy interplanetáris műveletet. Elmondható továbbá, hogy e képességnek köszönhetően az Amerikai Egyesült Államok a felbocsátott és jelenleg is működő műholdak – 1897 db és 887 db a világ fennmaradó részének – tekintetében is messze vezet a mezőnyt.²¹

Oroszország egyre kevésbé vette ki részét az űr meghódításából a bolygóközi kutatások terén. Oroszország számtalan ország űrobjektumát juttatja fel az űrbe, azonban az Amerikai Egyesült Államok rakétaképességének helyreállításával és az új kínai rakéták megjelenésével ez már csökkenőben van. A jelenleg rakétaképességgel rendelkező országok folyamatosan új űrprogramokkal állnak elő.

Összevetve Kína és az Amerikai Egyesült Államok űrképességét, egyelőre – a részrehajlást leszámítva – megállapítható, hogy Kína nem veszi át a vezető szerepet a külső tér megismerésében. Természetesen nem elvitatva Kína gyors fejlődését, önálló űrálomlását és az új, Oroszországgal kötött szövetséget a közös, jövőbeli űrprogramok végrehajtására.

4. Indítóállomások

Az indítóállomások alapos vizsgálata előtt fontos megállapítani, hogy az űrutazáshoz a kilövőállomások más technikai és személyzeti erőforrást igényelnek, mint a „hagyományos” katonai területen. Ugyanakkor bármely nem az űrbe irányuló kilövőbázis szolgálhat kísérletek céljául a későbbi űrutazáshoz.

A legtöbb indítóállomás az egyenlítőnél található, mivel itt a leggyorsabb a Föld forgási sebessége, így kihasználható a Föld keringési energiája, amellyel üzemanyagot takaríthatunk meg az orbitális térbe irányuló utazáskor.²²

A következő táblázatban összegeztem az indítóállomásokat, amelyekről bármilyen ballisztikus rakétát fel lehet bocsátani. Az ország neve mellett: amennyi bázissal szerepel, illetve amelyek nem aktívak. A második oszlopban az űrutazást kiszolgáló képes bázisokat tüntettem fel. Majd a harmadik oszlopban az egyes indítóhelyeket, névvel és az eddig történt indítások számával.

²¹ Statista: *Number of satellites in orbit by country as of January 1, 2021* (2021).

²² Lásd: <https://storymaps.esri.com/stories/2019/spaceports/>

2. táblázat: Űrkilövő- és indítóállomások országok szerinti megoszlásában
 Forrás: a szerző szerkesztése

Kilövőállomással rendelkező 57 ország (db/ország) Orbital, suborbital, egyéb ballisztikus ²³	Aktív orbitális indítóállomás	28 állomás indított felbocsátás (orbitális) db/állomás 1957–2020 között
Algéria (2)		
Antarctica (8)		
Antigua és Barbuda (1)		
Argentína (9)		
Ausztrália (7)	1	Woomera Test Range: 2 db
Bahamák (1)		
Barbados (2)		
Bermuda (1)		
Bulgária (1)		
Brazília (3)	1	–
Kanada (10)		
Kína (8)	4	Wenchang Satellite Launch Center: 8 db Xichang Satellite Launch Center: 148 db Taiyuan Satellite Launch Center: 82 db Jiuquan Satellite Launch Center: 125 db
Cook-szigetek (1)		
Franciaország (6)	1	ESA – Guiana Space Center: 289 db Hammaguir Test Centre: 4 db
Németország (6)		
Görögország (2)		
Grönland (2)		
Guam (1)		
Izland (1)		
India (3)	1	Satish Dhawan Space Centre: 69 db
Indonézia (1)		
Nemzetközi (1) Karácsony- szigetek	1	–
Irán (2)	2	Imam Kohmeini Space Center: 4 db Shahroud Missile Test Center: 1 db
Irak (1)		
Izrael (1)	1	Palmachim Airbase: 1 db
Olaszország (2)	1	Broglio Space Center: 9 db
Japán (7–1)	2	Tanegashima Space Center: 81 db Uchinoura Space Center: 32 db
Kazahsztán (7–1)	1	–
Kerguelen-szigetek (1–1)		
Líbia (1)		
Libanon (1)		
Maldív-szigetek (1–1)		

²³ Lásd: <https://space.skyrocket.de/directories/launchsites.htm>

Kilövőállomással rendelkező 57 ország (db/ország) Orbital, suborbital, egyéb ballisztikus ²³	Aktív orbitális indítóállomás	28 állomás indított felbocsátás (orbitális) db/állomás 1957–2020 között
Marshall-szigetek (7–3)	2	Ronald Reagan Ballistic Missile Defense Test Site: 2 db
Mauritánia (1–1)		
Mexikó (1–1)		
Mongólia (1–1)		
Új-Zéland (4–3)	1	Rocket Lab Launch Complex: 15 db
Norvégia (3–1)		
Észak-Korea (13–8)	2	Sohae Satellite Launching Station: 2 db
Pakisztán (2)		
Panama (1–1)		
Peru (1)		
Lengyelország (1)		
Puerto Rico (2–1)		
Dél-Afrika (1)		
Dél-Korea (2)	1	Naro Space Center: 1 db
Spanyolország (2–1)	1	–
Suriname (1–1)		
Svédország (3–1)		
Tajvan (2)		
Törökország (1)		
Turks- és Caicos-szigetek (1–1)		
Egyesült Királyság (5)		
USA (47–13)	7-1	Cape Canaveral/Kennedy Space Center: 904 db Vandenberg Air Force Base: 620 db Wallops Flight Facility: 39 db Pacific Spaceport Complex: 2 db
Szovjetunió (31)	6	Baikonur Cosmodrome: 1417 db Yasny Launch Base: 10 db Plesetsk Cosmodrome: 1584 db Svobodny Cosmodrome: 5 db Vostochny Cosmodrome: 5 db
Üzbegisztán (1)		
Zaire (1)		

A táblázat elemzése során megállapítható, hogy a két nagyhatalom továbbra is első helyen áll, de India, Japán, az ESA és Kína is fokozatosan zárkózik fel. Az Oroszország által indított felbocsátások magas számának oka, hogy 2010 előtt más országoknak jelentős mennyiségű bérindítást vállalt, amit azonban az ekkortól megjelenő más országok – úgy az állami, mint a magánszektorban végrehajtott fejlesztéseik miatt – már nem igényelnek. Az elmúlt évtizedben az orosz indítások száma folyamatosan csökkent.

5. Űrállomások

A világűr megismeréséhez elengedhetetlen űrprogramok és azok közvetlen megvalósításához szükséges rakétaindító-állomások, valamint ásványanyagkészlet elemzését követően vizsgáljuk meg az űrállomások létrehozásának körülményeit.

Az űrállomások folyamatos fennállását és fejlesztését a fentebb vizsgált területek együttes alkalmazása teszi lehetővé.

Az 1960-as években az Amerikai Egyesült Államok a Dyna-Soar katonai megfigyelő műholddal felkeltette a Szovjetunió érdeklődését, hogy létrehozza saját programját. Ez a technika már lehetővé tette, hogy a szemben álló felek a világűrből is megfigyeljék egymást.

A Hold-programok mellékágaként tudott megvalósulni az űrállomás terve. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió szinte egy időben indította el az űrállomás megvalósítását. 1963-ban az Amerikai Egyesült Államok publikálta a MOL (*Manned Orbiting Laboratory*) tervét, így a szovjetek készen kapták a design megvalósítását, amely a későbbi Szaljut programban fel is lelhető.²⁴ Mindkét hatalom biztosította magát, hogy amennyiben a Holdra szállás nem sikerül, annak űreszközét űrállomásként használhatják. A MOL programot az Amerikai Egyesült Államok 1969-ben törölte, és a Holdra szállásra koncentrált, valamint megjelentek a tervei a Space Shuttle (STS, *Space Transport System*) programnak²⁵ (a Hold-projektben használt Gemini űreszköz felhasználása), amely magában foglalja a folyamatos űreszközök felvitelét, űrkísérletek végzését és az élőerős küldetéseket egy Föld körüli pályán keringő űrállomásra. A Szovjetunió 1971-ben indította a Saljut-1 űrállomás programot, amely azonban még nagyon sok hibával küzdött és életveszélyes volt, a személyzet a visszatéréskor életét veszítette. A Szovjetunió igyekezett a Hold-programmal egyenértékű küldetést demonstrálni, azonban az Amerikai Egyesült Államok ebben az időszakban, 1969–1972 között 12 asztronautát küldött a Holdra.²⁶ A Szovjetunió az N-1 program²⁷ keretében több esetben is megpróbálkozott a Holdra szállással, azonban ezek a légkörön túlra nem jutottak. Az Amerikai Egyesült Államok 1972-ben törölte a Hold-programot. Egyúttal elindította 1973-ban a Skylab űrállomást.²⁸ A Szovjetunió vitathatatlan eredményeket ért el a Szaljut programsorozattal, amelynek során számtalan, az emberi élet szempontjából fontos kísérletet tervezett, azonban a valódi sikert az Amerikai Egyesült Államok Space Shuttle programjával érték el: 1981–2011 között az USA, a Szovjetunió és egyéb országok asztronautái huzamosabb ideig tartózkodtak a MIR és a Nemzetközi Űrállomáson (ISS) 135 küldetés indításával.²⁹

²⁴ Will Holsclaw: *Walking The High Ground*. H. n., Department of US History, 2018. 55.

²⁵ Holsclaw (2018): i. m. 71.

²⁶ Holdprogramok: Apollo11, 1969. július 21.; Apollo12, 1969. november 19.; Apollo14, 1971. február 5.; Apollo15, 1971. július 31.; Apollo16, 1972. április 21.; Apollo17, 1972. december 11.

²⁷ Nicholas L. Johnson: *The Soviet Reach for the Moon*. (h. n.), Cosmos Books, 1995. 43.

²⁸ Tanvi Dilip Challirwar: *The Space Station*. *International Journal of Science and Research*, 8. (2019), 8. 167.

²⁹ Paul Zabel et al.: *Review and Analysis of Plant Growth Chambers and Greenhouse Modules for Space*. Tucson, The 44th International Conference on Environmental Systems, 2014. 4.

3. táblázat: Űrállomások adatai
 Forrás: a szerző szerkesztése

Űrállomás	Tömeg (kg)	Hossz (m)	Szélesség (m)	Telepítési magasság (km)
ALMAZ (Saljut)	18 425	20	15	200
Skylab	76 540	25	17	440
MIR	129 700	19	31	350
ISS	440 725	73	109	420
Tiangong	8 500	12	4	390

A különböző űrállomásokat indításukkor összehasonlítva elmondhatjuk, hogy a Szovjetunió akárcsak „az első ember a világűrben” című verseny kapcsán, egyszerűbb technikával és kockázatosabb módon akart az Amerikai Egyesült Államok elé vágni.³⁰ A Szaljut méretei nem voltak versenyképesek a Skylab űrállomással, egyúttal látható, hogy a Szaljut kettős (katonai, civil) jellege miatt az amerikai Hold-programok alatt inkább fellótték, nehogy lemaradjanak a másik fél megfigyeléséről. Az USA azonban kidolgozta és használhatóbbá tette a Skylab-et, egyúttal egy hosszabb távú és minden szempontból komolyabb űrállomást készített elő.

A Szovjetunió képes volt versenyre kelni bármely nagyhatalommal, amíg ennek nem kell néznie az árát. A széles körű, folyamatos technikai versenyre azonban már nem képes, ahogy ezt a Szovjetunió összeomlása is mutatta. Az űrállomás terve azonban az Amerikai Egyesült Államokkal való együttműködésben tovább folyt. Természetesen számos kísérletet végeztek, azonban a Saljut program után következett MIR űrállomás eredményei voltak inkább kielégítőek. De a MIR űrállomás még mindig nem érte el az ISS méreteit és eredményeit, valamint fenntartása is – habár a Szovjetunió neve alatt volt megjelölve – a nemzetközi együttműködés jövőjét mutatta. A Kína által indított űrállomás újabb változta is egyelőre a MIR űrállomásra emlékeztet, mintsem, hogy az ISS-t túlszárnyalná.

6. Összegzés

A tanulmányban kifejtett területek elemzése során megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államok és az európai országok éppúgy rendelkeznek a megfelelő ásványanyagkészlettel, mint a fejlődő, illetve a harmadik világbeli országok. Az ellátási láncban esetlegesen előforduló fennakadás mindig csak közvetett veszélyt jelent a gazdaságra, ugyanis közvetlenül a saját erőforrások is képesek lennének kielégíteni az egyes országok (szövetségi rendszerek) igényeit. Az elemzés során világossá vált, hogy Oroszország és Kína nem rendelkezik olyan lehetőséggel és fölénnyel (egyaránt tekintve a gazdasági, katonai és társadalmi területet), mint azt folyamatosan állítják. Ellenkezőleg, sokkal nagyobb szükségük van a globalizáció megfelelő módon való

³⁰ Jurij Gagarin egy hónappal előzte meg Alan Shepard amerikai űrhajóst, ugyanakkor űrhajóját nem tudta vezetni, míg Alan Shepard kézi manőverezést folytatott, valamint visszafelé a szovjet űrhajón nem volt lehetőség landolásra, így egyszerűen ki kellett ugrani. Mivel elérték az űrt, így a kirendelt bizottság űrrepülésnek minősítette a cselekményt.

fenntartására, mivel így biztosított saját gazdasági fejlődésük. A globalizáció fenntartásában pedig valamennyi nyugati ország kiemelkedő szerepet játszik. Az űrszektor ma már minden országnak elengedhetetlen fejlődési területe, ahol az egész világ el van maradva az USA-tól. Természetesen a felszínen ez nem látszik, mivel a globalizációs hatások miatt a termelés nem csak az USA-ban folyik. Megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államok – folyamatosan alakítva szövetségi rendszerét és eleget téve a NASA alapító okirata rendelkezésének – megismerteti a világot a lehetséges űrprogramokkal.

Az elején tett feltételezésem, amely szerint minden ország önállósága attól függ, hogy mennyire önállóan tudja követni az Egyesült Államokat, az űrkutatáson keresztül egyértelműen kirajzolódik. A világ az űrszektor tekintve ismét a reneszánszhoz hasonló korba lépett, ami a jelek szerint szintén csak a világ egy részében játszódik le, a többi része pedig bizonyos idő elteltével követi.

Felhasznált irodalom

- Aerospace Security. A Project of the Center for Strategic and International Studies (2021). Online: <https://aerospace.csis.org/data/spaceports-of-the-world/>
- Anysilicon: *Top 15 Semiconductor Sales Leaders 2020–2021* (2021). Online: <https://anysilicon.com/top-15-semiconductor-sales-leaders-2020-2021/>
- Both Előd: A világűr határa. *Űrvilág. Űrkutatási hírportál*, 2018. szeptember 12. Online: www.urvilag.hu/velemenyek/20180912_a_vilagur_hatara
- Challirwar, Tanvi Dilip: The Space Station. *International Journal of Science and Research*, 8. (2019), 8. 167–170.
- Debnath, Biswajit – Priyankar Roychowdhury – Rayan Kundu: Electronic Components (EC) Reuse and Recycling. A New Approach towards WEEE Management. *Procedia Environmental Sciences*, 35. (2016). 656–668. Online: <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2016.07.060>
- Fralick, Melissa: Reusable Ionic Liquid Enables Extraction of Precious Rare-earth Elements from Coal Fly Ash. *Georgia Tech*, 2021. június 23. Online: <https://ce.gatech.edu/news/reusable-ionic-liquid-enables-extraction-precious-rare-earth-elements-coal-fly-ash>
- Foust, Jeff: Liquid nitrogen shortage delays Landsat 9 launch. *Space News*, 2021. augusztus 31. Online: <https://spacenews.com/liquid-nitrogen-shortage-delays-landsat-9-launch/>
- Government of Canada: *Rare earth element facts* (2019). Online: www.nrcan.gc.ca/our-natural-resources/minerals-mining/minerals-metals-facts/rare-earth-elements-facts/20522
- Gunter's Space Page (2021). Online: <https://space.skyrocket.de/directories/launch-sites.htm>
- Holsclaw, Will: *Walking The High Ground*. (h. n.), Department of US History, 2018.
- InTradeFairs: *Electronic Circuit Component Exports by Country* (2020). Online: <https://intradefairs.com/news/electronic-circuit-component-exports-country-1>
- Johnson, Nicholas L.: *The Soviet Reach for the Moon*. (h. n.), Cosmos Books, 1995.

- Liangdu, Li: Mineral Crisis. Potential Threat to China. *China Through a Lens*, 2003. március 11. Online: www.china.org.cn/english/2003/Mar/57949.htm
- Mancheri, Nabeel A.: China's white paper on rare earths. *East Asia Forum*, 2012. augusztus 16. Online: www.eastasiaforum.org/2012/08/16/chinas-white-paper-on-rare-earth/
- Messier, Doug: Rogozin Outlines Plans for Consolidating Russia's Space Industry. *Parabolic Arc*, 2013. október 9. Online: www.parabolicarc.com/2013/10/09/rogozin-outlines-plans-consolidating-russias-space-industry/
- Statista: *Distribution of rare earth element production worldwide in 2019, by select country* (2019). Online: www.statista.com/statistics/604345/distribution-of-rare-earth-element-production-worldwide-by-country/
- Statista: *Rare earth reserves worldwide as of 2020, by country* (2020). Online: www.statista.com/statistics/277268/rare-earth-reserves-by-country/
- Statista (2021). Online: www.statista.com/statistics/264472/number-of-satellites-in-orbit-by-operating-country/
- US Geological Survey: *Mineral Commodity Summary*. St. Louis, US Government Publishing Office, 2021.
- White Paper. Situation and Policies of China's Rare Earth Industry*. Beijing, Foreign Languages Press, 2012.
- Workman, Daniel: *Electronic Circuit Component Exports by Country. World's Top Exports, 2020*. Online: www.worldstopexports.com/electronic-circuit-component-exports-country/
- Zabel, Paul – Matthew Bamsey – Daniel Schubert – Martin Tajmar: *Review and Analysis of Plant Growth Chambers and Greenhouse Modules for Space*. Tucson, The 44th International Conference on Environmental Systems, 2014.

Szerencsi Zsolt¹

A Magyar Honvédség Covid-19- világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése

Job Creation for the Hungarian Defence Forces Related to the Covid-19 Pandemic

Absztrakt

2019-ben Kínából terjedt el a Covid-19-világjárvány, amelynek Magyarországon is meghatározó negatív gazdasági következményei lettek. A Kormány ebben a helyzetben meghirdette a Gazdasági Akciótervet, amelyhez a Magyar Honvédség munkahelyteremtéssel járult hozzá. Az újonnan létrehozott beosztásokba a pandémia idején munkahelyüket elvesztettek jelentkezhetnek. Kevesebb, mint egy év alatt 1200 főt meghaladó létszámban csatlakoztak a Magyar Honvédséghez ideiglenes katonai szolgálatra.

Kulcsszavak: *munkahelyteremtés, speciális önkéntes területvédelmi tartalékos szolgálata*

Abstract

In 2019, the Covid-19 pandemic spread from China, which has decisive negative economic consequences in Hungary as well. The Government announced the Economic Action Plan, to which the Hungarian Defence Forces contributes by creating jobs. The newly redeployed posts are opened to those who lost their jobs during the pandemic. In less than a year, more than 1,200 people joined the Hungarian Defence Forces for temporary military service.

Keywords: *job creation, special voluntary territorial defence reserve service*

¹ Magyar Honvédség, MH 6. Területvédelmi Ezred, 30. Területvédelmi Zászlóalj, zászlóaljparancsnok – Hungarian Defence Forces, HDF 6th Territorial Defence Regiment, 30th Territorial Defence Battalion, Battalion Commander, e-mail: zsoszer@gmail.com

1. Előzmények

2019 végén még kevesen gondolták volna, hogy pár hónap múlva jelentősen megváltozik az addig ismert mindennapi élet. Ma már mindenki tudja, hogy a Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 (SARS-CoV-2) nevű fertőző koronavírus által okozott világjárvány hatással volt és van szinte a társadalom minden szereplőjére, szegmensére és intézményére. A koronavírus okozta megbetegedést (*coronavirus disease*, Covid-19) a kínai Vuhan város élőállatpiacán észlelték először, és a következőben kialakult járvány pár hónap alatt elterjedt az egész bolygón. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2020. március 11-én a koronavírus okozta járványhelyzetet világjárványnak minősítette.² Ekkor már 114 országban azonosították a koronavírusat, és ezzel kapcsolatosan 4291 halálesetet regisztráltak. A WHO 2021. április 6-án tette közzé a jelenleg is hivatalosnak tekinthető álláspontját egy 120 oldalas jelentésben,³ ahol a hivatalos kínai állásponttal megegyezően kizárják a SARS-CoV-2 vírus laborból történő eredetét (ugyanebben a városban található a Vuhani Virologiai Intézet laboratóriuma is). Ennek következtében a tudós társadalom álláspontja megoszlik, mert vannak a „laborszökevény” teóriának is hangadói, akik szerint nem lehet kizárni, hogy a vírus egy kutatólaborból jutott volna ki, akár véletlenül is, minden előzetes szándék nélkül. Teljesen függetlenül a kiváltó októl, a pandémia hatásai világméretű politikai, gazdasági és társadalmi következményekben mérhetők.

Magyarország kormánya 2020 januárjában, értékelve a koronavírus-járvány kapcsán kialakult helyzetet, a belügyminiszter vezetésével felállította a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzset⁴ annak érdekében, hogy összehangolja az állami szervek egészségügyi és járványügyi intézkedéseit. 2020. június 17-én a Kormány a 1324/2020. (VI. 17.) kormányhatározattal (Korm. határozat) vissza is vonta az említett Operatív Törzs felállításáról szóló 1012/2020. (I. 13.) Korm. határozatot, és még aznap a 286/2020. (VI. 17.) kormányrendeletben (Korm. rendelet) létrehozta az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 232/B § (1) bekezdése szerinti Operatív Törzset, amely jogutódja a már említett, januárban felállított Operatív Törzsnek és munkája a mai napig is tart.

A Kormány a Covid-19 okozta tömeges megbetegedés következményeinek felszámolására, az egészség és az élet megóvása érdekében a 2020. március 11 – 2020. június 17. közötti időszakra veszélyhelyzetet hirdetett ki.⁵ Nyomon követve a különleges jogrend kihirdetéséről szóló eseményeket, a világjárvány úgynevezett második hulláma idején, 2020. november 4-től a Kormány a 478/2020. (XI. 3.) Korm. rendeletben rendelte el újból a veszélyhelyzet kihirdetését, amit a 2021. január 29-én közzétett 26/2021. (I. 29.) Korm. rendelet szüntetett meg február 8-i hatállyal. A 90 napra megkapott országgyűlési felhatalmazást – a tavaszi ülésszak hiányában – a Kormány a 27/2021. (I. 29.) Korm. rendeletben meghosszabbította azzal a kikötéssel, hogy a különleges jogrend

² WHO: *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19* (2020. február 11.).

³ WHO: *WHO-convened global study of origins of SARS-CoV-2: China Part* (2021. március 31.).

⁴ 1012/2020. (I. 31.) Korm. határozat a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs felállításáról.

⁵ A 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelettel hirdették ki és a 282/2020. (VI. 17.) Korm. rendelet szüntette meg a veszélyhelyzetet.

fennállásának szükségességét folyamatosan felülvizsgálja.⁶ Ezzel a mandátummal újabb 15 napig lehetett érvényben a veszélyhelyzet, amit a lejárat előtt, a február 22-én kihirdetett 2021. évi I. törvény⁷ következtében megalkotott 27/2021. Korm. rendelet⁸ és az azt módosító 80/2021. Korm. rendelet⁹ kvázi 90 nappal, 2021. május 23-ig meghosszabbított. A Kormány 2021. április 20-án a T/15997 számon benyújtotta az Országgyűlés részére a koronavírus-világjárvány elleni védekezésről szóló 2021. évi I. törvény módosításáról szóló törvényjavaslatot – amelyet az Országgyűlés tárgyszorozatba is vett –, amelynek értelmében az Országgyűlés felhatalmazza a Kormányt a veszélyhelyzet különleges jogrend meghosszabbítására gyakorlatilag 2021. szeptember 30-ig (részleteiben lásd a hivatkozott törvényjavaslatot és annak indoklását).

2. A Magyar Honvédség munkahelyteremtése

Az új jogi környezetben az állampolgárok egészségét és életét szem előtt tartó intézkedések a gazdaságra is hatást gyakoroltak, hiszen a személyes kontaktus csökkentését, a tömegeket vonzó rendezvények felszámolását célzó rendelkezések közepette sok munkáltatónak nem volt más választása, mint elbocsátani munkavállalóját a megrendelések elmaradása, illetve a valós munkavégzés hiánya miatt. Ezek a folyamatok jelentősen befolyásolták a munkaerőpiacot érintő negatív hatásokat. A munkáltatók egy része a foglalkoztatottak munkaviszonyának fenntartása mellett szüneteltette a termelői vagy szolgáltatói tevékenységét.

Ebben a környezetben a Kormány a gazdasági válság megelőzése, illetve mérséklése érdekében 2020. április hónapban Gazdaságvédelmi Akciótervet hirdetett azzal a céllal, hogy a munkáltatókat és a munkavállalókat megvédje a pandémia okozta gazdasági visszaeséstől és annak negatív pénzügyi következményeitől.¹⁰ Együttesen benyújtott kérelem alapján kaphatott a munkaadó támogatást, azzal a kitételrel, hogy fenntartotta a foglalkoztatott munkaviszonyát. Az állam meghatározott mértékben kompenzálta a munkavállalóknak a jövedelemkiesést, és ezenkívül a vállalkozások terheinek mérséklése szándékával adócsökkentésről is döntött.¹¹ Emellett egyéb alternatív megoldások is azonosíthatók. Sokan fizetett vagy fizetés nélküli szabadságra mentek, illetve betegszabadságra, gyermekápolási szabadságra távoztak. A Központi Statisztikai Hivatal elemzése¹² szerint 2020. I. félévében átlagban 67 ezerrel kevesebb volt a foglalkoztatottak létszáma a 15–74 éves korosztályban, mint az előző év azonos időszakában. A 2019. évi állapotokhoz képest a munkahellyel rendelkezők létszámában 2020-ban márciustól júniusig egyre nagyobb csökkenés volt megfigyelhető,

⁶ 27/2021. (I. 29.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről.

⁷ 2021. évi I. törvény a koronavírus-világjárvány elleni védekezésről.

⁸ 27/2021. (I. 29.) Korm. rendelet.

⁹ 80/2021. Korm. rendelet a 2021. február 8. napjával kihirdetett veszélyhelyzettel összefüggő rendkívüli intézkedések hatályának meghosszabbításáról.

¹⁰ 105/2020. (IV. 10.) Korm. rendelet a vészhelyzet idején történő csökkentett munkaidős foglalkoztatásnak a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében történő támogatásáról.

¹¹ 140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében a szükséges adózási könnyítésekről.

¹² KSH-adatok, lásd: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf202/index.html

a legnagyobb munkanélküliség májusban tetőzött, amikor a különbség 100 ezer fő közelében volt.

Ezzel egy időben a társadalomban voltak olyan munkáltató szervezetek, intézmények, ahol nem kellett létszámleépítésen gondolkodni, a munkavállalók helyzete továbbra is biztonságos volt. Az ilyen intézmények közé tartozott és jelenleg is tartozik a Magyar Honvédség is, amelynek létszáma a világjárvány időszaka alatt nem csökkent, szilárdan tartotta a honvédelmi szervezeteknél foglalkoztatott, nagyságrendileg 29 ezer főt, ezzel az ország egyik legnagyobb és legstabilabb munkáltatójának számít.

Az Országgyűlés 2019 júliusában fogadta el, hogy a honvédségi szervezetek békeidőbeli, rendszeresíthető beosztásainak száma összesen legfeljebb 37 650 lehet.¹³ Ebbe többek között nem tartozik bele a különleges jogrendre vonatkozó, hadi állománytáblákban rendszeresített 20 ezer önkéntes tartalékos pozíció. Az Országgyűlés ezzel a határozattal hatályon kívül helyezte az előző – 25/2018. (X. 31.) Országgyűlési határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról – dokumentumot, amely tartalmazta az állománycsoportok részletes megosztását is. A Kormány jelenleg saját hatáskörében évente dönthet a Magyar Honvédség feltölthető beosztásainak számáról.¹⁴ Ennek következtében keretszámként 2021. december 31-ig terjedő időszakra a honvédelmi szervezeteknél 29 850 beosztás van meghatározva.

A valós képhez az is hozzájárul, hogy különleges jogrend életbelépése esetén a katonának korlátozottabb lehetősége van kiválni a Magyar Honvédség kötelékéből. Ugyanis a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (Hjt.) világosan kimondja, hogy különleges jogrend ideje alatt a szerződéses állomány tagja jogviszonyát egyoldalú szerződésbontással nem szüntetheti meg, a szerződésben vállalt szolgálati idő leteltével sem szűnik meg szolgálati viszonya,¹⁵ valamint a hivatásos állomány tagja szolgálati viszonyáról nem mondhat le.¹⁶ Ezt a kiválási tilalmat a Kormány egyik rendeletében is megerősítette.¹⁷ Sőt a 120/2020. Korm. rendelet megengedte a tovább foglalkoztatást a Hjt. egyes részeiben nevesített követelmények elmulasztása esetén kilátásba helyezett szolgálati viszony megszüntetése esetén is.¹⁸ Amint a világjárvány elleni védekezésbe és az eljárási szabályok betartásának ellenőrzésébe egyre jobban bevonásra került a Magyar Honvédség, azzal egy időben az említett Korm. rendelet nagyobb terheket rótt a személyi állományra. Csupán néhányat említve: a heti szolgálatteljesítési idő elérhette a 60 órát (túlmunkadíj kifizetése nélkül), a napi szolgálatteljesítési idő meghaladhatta a 12 órát, az elrendelt túlszolgálat nem számított bele az éves keretbe, pótlékok kerültek ideiglenesen felfüggesztésre, az önkéntes tartalékos katona sem szüntethette meg szolgálati viszonyát egyoldalú nyilatkozattal. Emellett a kialakult helyzet nehézségeit enyhíteni szándékozó lehetőségként említhető, hogy aki különös méltánylást érdemlő személyi, családi vagy elháríthatatlan ok miatt mentesült a szolgálatteljesítés alól (például kiskorú gyermekük felügyelete

¹³ 24/2019. (VII. 2.) Országgyűlési határozat a Magyar Honvédségben rendszeresíthető beosztások számáról.

¹⁴ 1671/2019. (XII. 4.) Korm. határozat a Magyar Honvédség feltölthető beosztásainak számáról.

¹⁵ 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról, 59. § (2a) és (4) b) pont.

¹⁶ 2012. évi CCV. törvény 61. § (3) b) pont.

¹⁷ 86/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során alkalmazandó egyes honvédelmi tárgyú szabályokról 2. §.

¹⁸ 120/2020. (IV. 16.) Korm. rendelet a honvédelmi szervezetek személyi állományára a veszélyhelyzet ideje alatt alkalmazandó egyes eltérő szabályokról. (Hatályos: 2020. 05. 01. – 2020. 06. 17.)

érdekében otthon kényszerültek maradni), akkor erre az időszakra az időarányos illetmény 50%-ára volt jogosult.

Dr. Benkő Tibor honvédelemért felelős miniszter 2020. május 19-én bejelentette,¹⁹ hogy a Magyar Honvédség kiemelkedő szerepet akar vállalni azon személyek megsegítésében, akik a világjárvány ideje alatt veszítették el a munkahelyüket. Ez tükrözi azt az összehangolt kormányzati tevékenységet, hogy a Kormány több fronton is próbált reagálni a tömeges megbetegedéssel járó járványügyi helyzet következtében kialakult helyzetre. Miniszter úr kiemelte egy katonai rendezvényen, hogy a Magyar Honvédség részvételével, a Kormány gazdaságvédelmi akciótervében meghatározottak szerint, munkahelyteremtéssel hozzájárul a világjárvány okozta nehézségek enyhítéséhez. Pár nappal később Németh Szilárd, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára az Operatív Törzs sajtótájékoztatóján megerősítette²⁰ ezt a vállalást, amikor méltatta a honvédek példamutató helytállását a koronavírusos helyzetben. Ekkor már a különleges jogrend adta lehetőségek és a kialakult helyzet megfelelő kezelése érdekében a Magyar Honvédség részt vett határvédelmi, járőrözési, őrzés-védelmi feladatokban. A Magyar Honvédség a kivételes biológiai mentesítő képességével majdnem 1000 idősotthon fertőtlenítését hajtotta végre. Több mint 100 helyen honvédelmi irányító törzsek felügyelték a lakosság és a gazdaság ellátásában nélkülözhetetlen létfontosságú rendszerelemeket és vállalatokat. Ekkor már 13 megyében több mint 50 kórház élén a kórházparancsnoki pozíciót honvédtiszt töltötte be, szolgálva a járványügyi készülség szigorú fenntartását.

Ezzel párhuzamosan erőteljes toborzó tevékenység vette kezdetét, megcélozva a lakosság 18 és 50 év közötti korosztályát, akik a világjárvány negatív gazdasági hatásai miatt elvesztették munkahelyüket. Ideiglenes jelleggel hat hónapra szóló határozott idejű munkalehetőséget ígért a Magyar Honvédség, ami egyszer újabb hat hónapra meghosszabbítható volt. A magyar állampolgárok részére a jelentkezés feltétele a megfelelő egészségügyi és pszichikai állapot és a büntetlen előélet meglétében volt meghatározva.

A Magyar Honvédség stratégiai szervezeti elemei kidolgozták, hogyan lehet ideiglenes jelleggel munkahelyet teremteni a szervezeten belül, amely nem érinti a meghatározott – már említett – feltölthető beosztások számát. Az aktív beosztások kerete ezt nem engedte, ezért – már az ideiglenes helyzetre való tekintettel is – a már hivatkozott 24/2019. (VII. 2.) OGY határozatban szereplő 20 ezer önkéntes tartalékos beosztás kerete jöhetett számításba.

3. A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszere

A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértsük és megvizsgáljuk az újonnan kialakított új „szolgálati forma” sajátosságait. Az önkéntes tartalékerő megalakításának főbb állomásait ismertetve szeretném bemutatni a jelenlegi felépítést és annak sajátosságait. A rendszerváltást

¹⁹ Honvédelmi Minisztérium: *Rendkívüli feladatszabó értekezlet Szentendrén* (2020. május 19.).

²⁰ Honvédelmi Minisztérium: *Németh Szilárd: a Magyar Honvédség is részt vesz a munkahelyteremtésben* (2020. május 23.).

követően az önkéntes alapon vállalt katonai szolgálat jogi alapját a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvényben²¹ (1993-as Hvt.) találhatjuk meg. Bár ez inkább jelenti a sorkatonai szolgálat alternatív, tartalékos szolgálatra történő felkészítés általi kiváltását. 2002. január 1-jén lépett hatályba az a 2001 júniusában²² elfogadott – az 1993-as Hvt.-t módosító – törvény, amely az önkéntes tartalékos katonákat a honvédség tényleges katonai állományába tartozóknak említi. A 2001-es törvényben megfogalmazott felhatalmazásnak²³ megfelelően a honvédelmi miniszter megalkotta az önkéntes tartalékos jogviszony szabályozásáról szóló rendeletét.²⁴ A felsővezetői elvárásoknak megfelelően elkezdődött az első ütemben meghatározott 500 fő önkéntes tartalékos bevonására irányuló toborzómunka. A meghirdetett keret egyötödét sikerült feltölteni a polgári életből jelentkezőkkel. Az akkori nehézségek megvitatása nem témája jelen dolgozatnak, de annyi kijelenthető, hogy ez a szolgálati jogviszony még ismeretlen volt a majd 20 évvel ezelőtti honvédelmi rendszerben, és a civil társadalom általi támogatottsága is alacsony maradt. Az előző évtizedhez képest nagymértékben megváltozott nemzetközi helyzet következtében 2002-ben megkezdődött Magyarország haderejének védelmi felülvizsgálata, ami a tartalékos szárazföldi katonai szervezetek teljes körű felszámolását hozta magával, viszont az önkéntes tartalékosnak történő jelentkezést kiterjesztették a kiképzetlen hadköteleseken kívül a nőkre is. A védelmi felülvizsgálatról Urbán Lajos nyugállományú altábornagy doktori értekezésében úgy vélekedik:

„A Védelmi Felülvizsgálatról szóló rendelkezés egyik első intézkedésével felfüggesztette az önkéntes tartalékos helyek rendszeresítését és feltöltését. Megállították tehát a toborzást, és először befagyasztották, csaknem teljes egészében felszámolták a rendszeresített beosztási helyeket, és felmondták az önkéntes tartalékosok szerződését. Megmaradt ugyan néhány tartalékos hely az állománytáblákban, de nem folytattak rá toborzást, és a Védelmi Felülvizsgálat befejezésétől 2008-ig terjedő időszakban nem akadt a vezető szervek között egy sem, amelyek különösebben erőltette volna ezeknek a körülményeknek a megváltoztatását.”²⁵

Ebből látszik, hogy az önkéntes tartalékos rendszer a kezdeti lendület után 6-8 éves hibernált állapotba került, így nem kerülhettek felszínre a rendszer újdonsága miatti gyerekbetegségek és azok orvoslásának lehetőségei sem. 2005 után a 2009-ig terjedő időszakban a Magyar Honvédség csupán 16 önkéntes tartalékos szolgálatra jelentkezővel kötött szerződést.²⁶ Látna az önkéntes tartalékos rendszer kis fokú hatékonyságát – az Országgyűlés által 2008-ban elrendelt vizsgálat alapján²⁷ – az akkori

²¹ A törvény szövegét lásd: 1993. évi CX. törvény a honvédelemről.

²² Egészen pontosan a 2001. évi XLIV. törvényről van szó: a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítési rendjének változásával érintett törvények módosításáról.

²³ A 2001. évi XLIV. törvény 45. § (2) szerint.

²⁴ A honvédelmi miniszter 22/2002. (IV. 10.) HM rendelete az önkéntes tartalékos jogviszony szabályozásáról.

²⁵ Urbán Lajos: *A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, ZMNE, 2010. 51.

²⁶ Urbán (2010): i. m. 54.

²⁷ 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról.

honvédelmi miniszter utasításban²⁸ rendelte el a rendszer működési tapasztalatainak komplex vizsgálatát. Ennek következtében a tárca minisztere 2009 márciusában utasításban²⁹ intézkedett az önkéntes tartalékos rendszer megreformálásának kidolgozásáról.

2010-ben változás következett be az ország politikai és katonai vezetésében is. Ezután új lendületet kapott az önkéntes tartalékos rendszer tervezése és szervezeti fejlesztése. A 95/2010. HM utasítás³⁰ már rögzíti, hogy a Magyar Honvédség tartalékképességének biztosítása érdekében létezik önkéntességen és törvényi kötelezettségen alapuló tartalékos komponens. Az önkéntes tartalékos rendszer önkéntes műveleti tartalékosokból (ÖMT) és önkéntes védelmi tartalékosokból (ÖVT) áll. Az ÖVT határozatlan idejű szerződésben, egyedi feladatrendszer szerint áll rendelkezésre, amely állomány békében a katonai szervezetek infrastruktúrájának (laktanyák, intézmények stb.) őrzés-védelmi feladatait látja el civil munkavállalóként. Az ÖMT esetében annyit rögzítenek, hogy önként vállalja a rendelkezésre állási díj ellenében történő rendelkezésre állást, és a Hjt. (2001. évi XCV. tv.) egyes pontjaiban meghatározottak szerint tényleges katonai szolgálatot teljesít behívását követően. Ezen túl az említett HM utasítás egy munkacsoport felállításáról döntött, amely a tartalékos rendszer fejlesztéséhez kapcsolódó feladatokat végzi.

2011-ben az Alkotmány módosításával és a 2011. évi CLXVII törvény³¹ alkalmazásával kivezték a karkedvezményes szolgálati nyugdíjat, illetve a már szolgálatinyugdíj-ellátást élvezők esetében más, az adózás hatálya alá eső, a központi költségvetésből finanszírozott juttatás került megállapításra. Ezzel megszűnt a fegyveres szervek és a Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjainak az öregségi nyugdíjkorhatár előtti szolgálati nyugellátása, valamint az addig meghatározott feltételek esetében a szolgálati nyugdíjba vonulás lehetősége is. Az új szabályozás szerint a szolgálati járandóságot 18%-os – az akkori személyi jövedelemadó mértéke (jelenleg 15%) – adókötelezettség terhelte. Az a szolgálati járandóságban részesülő, aki szerződésben vállalta az önkéntes tartalékos katonai szolgálatot, mentesült ezen adókötelezettség megfizetése alól. Talán nem tűnik meglepőnek, hogy az e csoportba tartozók nagy része vállalta az ÖMT szolgálati jogviszony létesítését, főleg egykori főtisztok. Tehát 2012. január 1-jétől az ÖMT-sek létszáma is növekedésnek indult. 2013-tól kezdve a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról szóló OGY határozatokban az önkéntes tartalékosok maximális létszámát külön pontban határozták meg, ami 2013-ban legfeljebb 8000 fő (ÖMT és ÖVT együtt) lehetett.³²

2016-ban a honvédelmi miniszter már nyilatkozik egy új területvédelmi rendszer létrehozásának szükségességéről, ahol az 5500 főre növelt önkéntes tartalékos katona állomány létszáma további bővítésének fontosságát emeli ki. Már itt megjelenik

²⁸ A honvédelmi miniszter 23/2008. (HK 7.) utasítása az önkéntes tartalékos rendszer működési tapasztalatainak vizsgálatáról.

²⁹ A honvédelmi miniszter 22/2009. (III. 27.) HM utasítása az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséhez kapcsolódó feladatokról.

³⁰ A honvédelmi miniszter 95/2010. (XI. 16.) HM utasítása a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról.

³¹ 2011. évi CLXVII. törvény a korhatár előtti öregségi nyugdíj megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról.

³² 35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról.

a tartalékerők területi elven szervezett, akár járásonkénti tagozódásának gondolata. Még ebben az évben megalakították az MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokságot (MH HFKP), amelynek feladata a toborzás, a hadkiegészítés és a központi nyilvántartás mellett egy új tartalékos rendszer létrehozása volt. 2016. november 4-én Dr. Benkő Tibor vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke a Magyar Hadtudományi Társaság „Humánerőforrások és technikai, technológiai fejlődés kihívásai a honvédségben” című konferenciáján már felvázolta az ország közigazgatási rendszerét követő, területi elven – az ország 197 járásában (174 járás és 23 fővárosi kerület) – működő önkéntes tartalékos rendszer alapjait. Hangsúlyozta, hogy kiemelkedő szerep hárulna az önkéntes tartalékos rendszer egy újabb szereplőjére, az önkéntes területvédelmi tartalék alkotóelemre (ÖTT). 2017-ben az MH HFKP szakmai irányításával kezdetét vette a 197 járási század létrehozása, majd feltöltése. (Időközben az MH HFKP-t felszámolták, és ez a feladatrendszer átkerült a 2020. augusztus 1-jén megalakított MH Tartalékképző és Támogató Parancsnoksághoz – MH TTP.) Az ÖTT-állomány tervezett létszáma a járási századok számához igazítva a kezdetekben 19 ezer körüli fő volt, ugyanis ezek az alegységek állománytáblái tartalmaztak ÖMT-vel feltöltésre tervezett beosztásokat is. Különösképpen a századparancsnoki beosztásokba indult egy nagy fokú belső toborzás, hogy a nagy részben szolgálati járandóság juttatásban részesülő, meghatározó szakmai és katonai tapasztalatokkal rendelkező ÖMT-állomány kerüljön a járási századok élére. A területi elven szervezett önkéntes tartalékos rendszer azóta is folyamatos kisebb-nagyobb finomhangoláson megy keresztül, alkalmazkodva az életszerűséghez és a meg-megújuló hadművelési követelményekhez, társadalmi elvárásokhoz. A 24/2019. (VII. 2.) OGY határozatban megszabott legfeljebb 20 ezer fő tartalékos létszámkeretből kiindulva racionalizálni kellett a járási századok pozícióit is, hogy az önkéntes tartalékos rendszert alkotó elemek beosztásai számának összege ne haladja meg az engedélyezettet.

Jelenleg az önkéntes tartalékos rendszer (ÖTR) három alkotóelemből épül fel. A 2011-ben létrehozott ÖVT-állomány békében a Magyar Honvédség kiemelt fontosságú objektumainak őrzés-védelmét látja el a HM Elektronikai, Logisztikai és Vagyongazdálkodási Zrt. alkalmazásában mint fegyveres biztonsági őr (FBŐ). A 2012. január 1-jétől létező ÖMT-állomány esetében olyan beosztásokról van szó, amelyek békeidőbeli folyamatos vagy tényleges állománnyal történő feltöltése nem elsődleges fontosságú, illetve nem biztosított, viszont a betöltésükhöz szükséges felkészülésre már békeidőszakban szükség van. Ők normál időszakban pótolhatják az esetleges ideiglenes humánerőforrás-hiányt vagy speciális feladatokba is bevonhatók. A 2017-ben az MH HFKP alárendeltségében megalakított területvédelmi tartalékerők kötelékeiben szolgálatot teljesítő ÖMT-ek a nagyobb katonai tapasztalatokat igénylő beosztásokat töltik fel. A területvédelmi szervezeti elemet 2018. október 1-jétől két területvédelmi ezredbe szervezték, ami kikerült a középírányító szerv közvetlen alárendeltségéből. A járási századok gerincét adó ÖTT-állomány a lakhelyéhez jobban kötődő, a saját járásukban feladatot vállaló magyar állampolgárok közül kerültek/kerülnek ki.

A három szolgálati formát alkotó önkéntes tartalékos állománynak eltérő egészségügyi, fizikai és pszichológiai követelményeknek kell megfelelnie, és az anyagi motivációs és juttatási rendszer is különböző. Az ÖTR további fejlesztése jegyében megfogalmazódott a rendszer megújításának, egy rendszerbe integrálásának igénye,

valamint a szolgálati járandóságban részesülő állomány részére a korábban elért rendfokozat megtartásának szükségessége. Itt fontos megjegyezni, hogy a szolgálati járandóságban lévőknek van egy rendfokozata, amellyel szolgálati nyugállományba vonult, azt továbbra is használhatja. Azonban, mint ÖMT, az önkéntes tartalékos szolgálati jogviszony létesítésekor az adott beosztásban rendszeresített rendfokozat illeti meg, ami nagyban eltérhetett az aktív szolgálati idején viselttől. Jellemző, hogy aki főtisztként fejezte be pályafutását, az önkéntes tartalékos rendszerben lehetett altiszt vagy akár legénységi rendfokozattal rendelkező is, sokszor a kényszerűségből vállalt beosztásnak megfelelően. Az utóbbi kihívásra jelentett megoldást a Magyar Honvédség Parancsnokság parancsnokának 202/2021. számú parancsa, amely intézkedik a Magyar Honvédség állományából szolgálati nyugállományba, majd szolgálati járandóságba kerültek rendfokozatának visszaállításáról. Az ÖTR megújításának kidolgozása jelenleg is folyamatban van.

4. A speciális önkéntes területvédelmi tartalékos szolgálati jogviszony

A pandémia idején, 2020. július 1-jén vonult be az első speciális önkéntes területvédelmi tartalékosnak (SÖTT)³³ nevezett tartalékos katona. Az ÖTR-rel kevésbé tisztában lévők körében könnyen merülhetett fel, hogy akkor most bővült az önkéntes tartalékos rendszer egy újabb elemmel? Már utaltam rá, hogy tavaly májusban a honvédelmi tárca felső vezetése által tett kijelentések után a Magyar Honvédség toborzó rendszere irányában feladatszabást fogalmaztak meg, hogy a Covid-19-világjárvány kedvezőtlen gazdasági következményeinek hatására munkahelyüket elvesztettek részére meg kell teremteni a Magyar Honvédség tartalékos rendszeréhez történő csatlakozás lehetőségét. A honvédelmi miniszter tavaly májusban kifejtette, hogy a Magyar Honvédség a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretén belül 25 helyszínen, helyszínenként 40 fővel tervezi megkezdeni a jelentkezők hat hónapos kiképzését, ahol alapkiképzést, valamint általános lövész- és szakkiképzést hajtanak végre. A jelentkezés feltételei hasonlatosak az egyéb önkéntes tartalékos jogviszonyt vállalkóhoz, bár kis eltérés tapasztalható. A 18–50 év közötti, büntetlen magyar állampolgárnak egészségügyi és pszichológiai vizsgálaton kell megfelelnie, a szolgálatteljesítést határozott időre, hat hónapig vállalhatja, ami egyszer meghosszabbítható, legénységi, rendfokozat nélküli beosztásban. Ezt a katonai szolgálatot vállalkó a mindenkori minimálbérrel megegyező havi illetményre jogosultak, ami tavaly bruttó 161 ezer Ft volt, azonban 2021. februártól 167 400 Ft-ra növekedett. Emellett jogosultak utazási támogatásra és természetbeni étellemezési ellátásra is. A 2020-as évre egy 3000 fős ambíciószint került megfogalmazásra, ami szükség esetén bővíthető volt. Az ideiglenes időszakra vonatkozó munkahelyteremtés egyik megjósolható következménye lehetett, hogy a kiképzés végeztével az arra alkalmasak pályájukat önkéntes tartalékos, esetleg

³³ A későbbi elemzésből kiderül, hogy az alapvető jogi környezetben ez a megnevezés nem létezik, de a hétköznapi szóhasználat során ez terjedt el, a továbbiakban tehát ezt használjuk a könnyebb megkülönböztethetőség kedvéért.

szerezéses vagy hivatásos katonaként folytatják, hozzájárulva a Magyar Honvédség humán erőforrásának stabilizálásához.

Az ÖTR működtetéséért felelős szakközegek megteremtették a lehetőségét, hogy az ÖTR ideiglenes jelleggel alkalmassá váljon meghatározott idejű foglalkoztatásra. Az önkéntes tartalékos rendszeren belül az ÖTT struktúrája adott lehetőséget a megfelelő megoldás végrehajtására. A járási századok a kezdetekben, 2017-ben még 97 ÖTT- és három ÖMT-beosztást tartalmaztak, összesen 100 pozíciót. Röviddel a területvédelmi rendszer kiépítésének megkezdése után az egyik ÖMT-s beosztás hadkötelessel történő feltöltését határozták meg. Megkezdődött a járási századoknak a feltöltése, ami a jelentkezési hajlandóságnak megfelelően eltérő ütemben zajlott. A legfeljebb 20 ezer fős önkéntes tartalékos engedélyezett létszám következtében szükség volt a járási alegységek beosztásainak racionalizálására és a már kialakult ÖTT-eloszlás tükrében egymástól eltérően határozták meg, hogy melyik járási században mennyi ÖTT-vel és mennyi hadkötelessel feltölthető létszám legyen, míg a két ÖMT-s pozíció mindenhol megmaradt. Nagyságrendileg 12 ezer ÖTT-beosztást alakítottak ki az ÖTR-en belül, az ÖVT-létszám maradt a 2011-ben kialakított 2049 fő, és a maradék pozíció az ÖMT-állomány részére lett fenntartva. Az elmúlt időszakban az önkéntes tartalékos beosztások egymás közötti viszonyában további finomhangolásokat hajtottak végre.

A 3000 fős ambíciószint elérése érdekében első lépésben, követve a járási századok struktúráját 1098 eredetileg üres ÖTT-beosztást alakítottak át úgy, hogy rendfokozat nélküli legénységi állomány tölthesse be a pozíciót. Ezzel a honvédelmi tárca megteremtette a lehetőséget az arra rászoruló és egyben alkalmasak részére, hogy a Covid-19-világjárvány következményei által kialakult kiszolgáltatott helyzetükön, önmagukon segítve jelentkezhessenek az önkéntes területvédelmi tartalékos szolgálati jogviszony speciális alternatívájára.

A hétköznapi szóhasználatban hamar elterjedt a speciális önkéntes területvédelmi tartalékos rövidített változatának, az SÖTT-nek használata, hozzáátve, hogy ez egy szolgálati forma. Megnézve a jogi környezetet, egy a jogi nyelvezetre jellemző sajátos megfogalmazással találkozhatunk. A Hjt.³⁴ az 1. § 31. pontban definiálja az önkéntes tartalékos katona fogalmát, hogy az a katona, aki szerződésben vállalja a Hjt.-ben meghatározott feltételrendszer szerint, hogy rendelkezésre áll, és behívását követően tényleges szolgálata teljesítésével közreműködik a Honvédség feladatainak ellátásában.³⁵ Érdemes megjegyezni, hogy a Hjt. egységesen önkéntes tartalékos katonát említ, nem megkülönböztetve az egyes szolgálati formákat. Az önkéntes tartalékos állomány különböző típusonként eltérő megnevezése a Hjt. végrehajtásáról szóló miniszteri rendeletben³⁶ történik meg, ahol a három szolgálati viszonyt szétválasztják: önkéntes műveleti tartalékos, önkéntes védelmi tartalékos és önkéntes területvédelmi tartalékos szolgálati jogviszonyra. Egy külön bekezdés utal arra, hogy önkéntes területvédelmi tartalékos jogviszonynak minősül a Hjt. 214. § (1a) bekezdése

³⁴ A 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról – a továbbiakban a Hjt. rövidítés erre a jogszabályra vonatkozik.

³⁵ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről (Hvt.) 41. § (5) bekezdés.

³⁶ 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról (Hjt. Vhr.).

szerint létesített önkéntes tartalékos szolgálati viszony.³⁷ Itt kerül megállapításra, hogy annak az önkéntes katonának, aki a tényleges szolgálatteljesítést miniszteri rendeletben meghatározottak szerint egybefüggően látja el, a szerződésében három hónap időtartamra szóló próbaidőt kell kikötni. Ez eltér az ÖTT esetében alkalmazott hat hónapos próbaidőtől, valamint a szolgálati járandóságban részesülőket kizárja ebből a lehetőségből. Eltérően az egyéb önkéntes tartalékos szolgálati jogviszonytól, a behívás tervezett időpontját határozott idejű szerződésben kell rögzíteni, valamint a szolgálati jogviszony kezdete a tényleges szolgálatteljesítés kezdő napja.³⁸ A hat hónapos határozott időtartamra szóló szerződés egy alkalommal hat hónappal meghosszabbítható, valamint ezt a szolgálatteljesítést egybefüggően kell teljesíteni.³⁹

A bemutatott jogi környezetből kitűnik, hogy a jogalkotó nem kívánt egy külön szolgálatijogviszony-típust alkotni, hanem az új önkéntes tartalékos formát integrálta a meglévő rendszerbe. Viszont, ha megnézzük a változásokat, akkor láthatjuk, hogy több területen eltérő megoldás alakult ki az SÖTT alkalmazásában. Azok a jelentkezők, akik a Magyar Honvédség toborzórendszerén keresztül jelentkeztek és az előírt követelményeknek megfeleltek, különbözően más ÖT-katonától a bevonulás napján létesítettek önkéntes szolgálati jogviszonyt azzal a területvédelmi alegységgel – az adott megyébe diszlokáló területvédelmi zászlóaljjal –, ahol a bevonulás utáni „foglalkoztatása”, kiképzése megkezdődött, arra a beosztásra, amit a már említett üres ÖTT-beosztásból rendfokozat nélkül feltehető beosztással (SÖTT beosztás) módosították át. Az SÖTT-katona a bevonulás kezdetétől a szerződésben vállalt időtartam végéig, hat hónapig tartós behíváson van rögzítve, tehát gyakorlatilag minden nap bejár dolgozni, és illetményként nem a legénységi rendfokozat nélküli beosztáshoz tartozó munkabérré jogosult, hanem a mindenkori minimálbérnek megfelelő összegre.⁴⁰ Más ÖT-katonától eltérően részükre három hónapos próbaidőt állapítottak meg a szerződésben. A folyamatos behívás alatt az SÖTT-katona nem élhet szolgálathalasztással, és a szolgálatteljesítés átütemezését sem kérheti, ami tipikusan a másik három típusú ÖT szolgálati jogviszony esetében merülhet fel a behívásra történő kiértékelést követően, még a bevonulás előtti időszakban. Tehát de jure nincs SÖTT-jogviszony, de facto az ÖTT-hez viszonyított eltérések miatt mégis létezik.

5. Az SÖTT alkalmazásának megvalósítása

A Kormány Gazdaságvédelmi Akciótervéhez igazodva a Magyar Honvédség megteremtette a Honvédelmi Minisztérium felsővezetése által bejelentett, a tömeges megbetegedéssel járó járványügyi veszélyhelyzet következtében az állásukat elvesztettek számára létrehozott munkalehetőség jogszabályi környezetét. A Magyar Honvédség felsővezetése elrendelte a speciális jogviszonyokra történő toborzás

³⁷ Hjt. Vhr. 237. § (4a) bekezdés.

³⁸ 2020. évi XLVII. törvény egyes jogállási tárgyú és egyéb honvédelmi kérdésekkel foglalkozó törvények módosításáról 33. § – 36. § szerint került a Hjt. módosításra.

³⁹ 11/2020. (VI. 23.) HM rendelet az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyhoz kapcsolódó egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról 1. § – 3. § szerint került a Hjt. Vhr. módosításra.

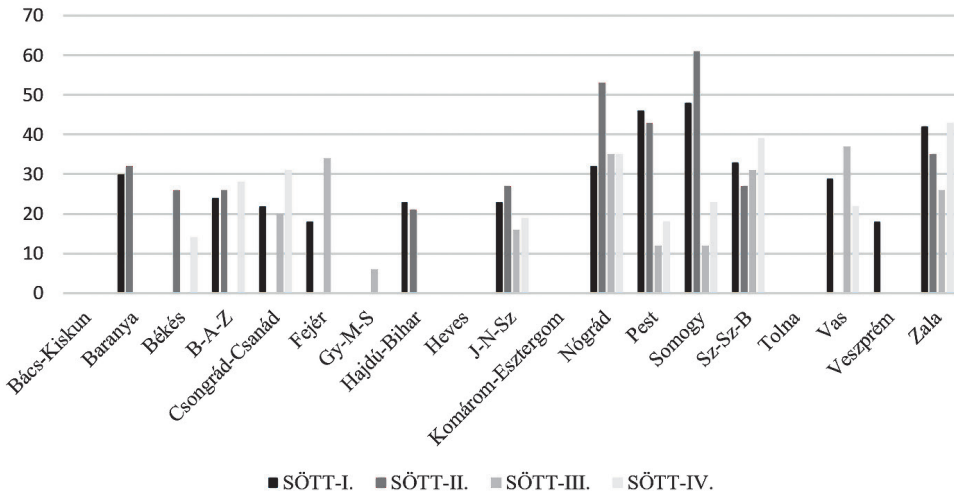
⁴⁰ 7/2015. (VI. 22.) HM rendelet a honvédek illetményéről és illetményjellegű juttatásairól, 74/C. §.

megszervezését és végrehajtását, valamint a 2020. évre vonatkozóan három SÖTT-állományra vonatkozó bevonulási és kiképzési feladat-végrehajtást, aminek első szakasza 2020. július 1-jével kezdődött el. Az előzetes terveknek megfelelően az SÖTT II. ütemet 2020. szeptember 1-jén, a III. ütemet 2020. október 1-jén kezdték meg és hajtották végre országszerte. A gyakorlati megvalósításhoz elengedhetetlen volt az SÖTT-állomány kiképzési programjának összeállítása, ami illeszkedett az ÖTT-állomány esetében alkalmazotthoz. Az SÖTT-katonák alapkiképzését a Magyar Honvédség egységes alapkiképzési programjában foglaltak alapján tervezték, szervezték és hajtották végre, szem előtt tartva a napi munkába járás adta sajátos körülményt, aminek következtében a napi kiképzésre fordítható idő hat órában (pénteken négy) volt meghatározva.

A társadalmi hasznosság szempontjából kiemelésre méltó az első hat hét kiképzésből az egészségügyi ismeretek oktatása, ami a civil életben nem mindenki számára elérhető a hétköznapiakban, viszont a megfelelő egészségügyi ismeretek alkalmazása minden élethelyzetben létfontosságú lehet. A folyamatos fizikai állapot fejlődésének lehetősége érdekében napi egy óra katonai testnevelés foglalkozás megtartása került meghatározásra. A Magyar Honvédség által biztosított munkahelyteremtési lehetőség első ütemében 388 magyar állampolgár kezdte meg országszerte az önkéntes tartalékos kiképzését és ismerkedett meg a katonai szocializációval. A második ütemben 351 fő csatlakozhatott a Honvédség munkahelyteremtő programjához, míg 2020 októberében 229 főnek volt lehetősége ideiglenes munkahelyet találnia a „Seregen” belül. Tehát 2020-ban közel 1000 magyar állampolgár talált munkalehetőséget a Magyar Honvédség által kínált speciális önkéntes tartalékos szolgálati jogviszony választásával, ezáltal biztosítva az anyagi és megélhetési biztonságot magának és családjának. Látva a társadalmi igényt, a honvédelmi tárca 2021-ben is fenntartotta a lehetőséget a speciális szolgálatvállalásra. 2021-ben szintén megfogalmazódott az SÖTT-kiképzés újabb három ütemben tervezett indításának igénye. 2021. február 1-jével az SÖTT IV. üteme az ország tíz kiképzési helyszínén 272 fővel indult el. Az SÖTT első négy ütemének bevonulási létszámát megyei bontásban az 1. ábra szemlélteti, ahol látható, hogy vannak megyék, ahol az elmúlt időszakban egyáltalán nem indult SÖTT-kiképzés. Ennek oka, hogy a jelentkezők ezekben a megyékben (Bács-Kiskun, Heves, Komárom-Esztergom, Tolna) valamely szomszédos megyei kiképzési helyszínt részesítették előnyben. Ez is mutatja a rendszer rugalmasságát, hogy a jelentkező megválaszthatja a számára legmegfelelőbb kiképzési helyszínt. Az SÖTT-állomány kiképzését a területvédelmi szervek megyei kiképző századai hajtották (hajtják) végre.

Az SÖTT V. üteme tervezetten 250-260 körüli létszámmal 2021. június 1-jén indul el az ország több kiképzési helyszínén a megyei jelentkezések függvényében. Az SÖTT VI. ütem szeptember 1-jén történő elrendelése nagyban függ a Covid-19-világjárvány okozta gazdasági hátrányok kiküszöbölésére tett erőfeszítésektől.

Megyei bevonulási létszámok

1. ábra: A SÖTT-ütemek bevonulási létszáma megyei bontásban
 Forrás: a szerző szerkesztése a bevonulási helyszínek adatközlése alapján

Az SÖTT szolgálati jogviszony létesítésének, amely a hátrányos gazdasági helyzetbe jutottak részére történő azonnali segítségnyújtásként értelmezhető, eleve van egy ideiglenes jellege abból fakadóan, hogy akinek lehetősége adódik a munkaerőpiac változó körülményei következtében újra munkahelyet találnia a polgári életben, az minél hamarabb él a helyzet adta lehetőséggel visszatérni a civil életbe. Az eddigi négy ütemben több mint 1200 magyar állampolgár választotta a Magyar Honvédség adta munkalehetőséget, s ebből 229 főnek sikerült újra visszakérülni a civil életbe és munkaviszonyt létesíteni. Van egy másik érdekes jelenség, hogy több mint 370 fő létesített más szolgálati jogviszonyt a Magyar Honvédséggel, amibe az önkéntes tartalékos szolgálati jogviszony is beletartozik. Tehát ennek a speciális lehetőségnek volt egy munkaerőpótló hatása is a Magyar Honvédség tekintetében, ami ugyancsak munkahelyszerzést jelent az SÖTT-állomány szempontjából. Így megállapítható, hogy az SÖTT-nek jelentkezettek majdnem felének munkaviszonyi helyzete az ideiglenesen vállalt katonai szolgálat következtében oldódott meg.

Azonkívül, hogy több mint 1200 magyar állampolgár, munkájának elvesztése után szinte azonnal – keresőképességét fenntartva – megnyugtató anyagi körülményeket teremtve, tudta folytatni életvitelét, más előnyök is származtak az ideiglenes katonai szolgálat vállalásából. A már említett katonai testnevelés foglalkozások a fokozatosság elvét betartva lehetőséget teremtettek, hogy az SÖTT-állomány fizikai állóképességét növelje, ezáltal egészségi állapotában minőségi megújulás következhesen be. A katonai kiképzés adta körülmények hozzájárulhatnak a csapatban való munkavégzés elsajátításához, a közösség nyújtotta értékek megismeréséhez, a kiemelkedő munkafegyelem kialakulásához, a kiképzésből fakadó megpróbáltatások leküzdésével a kitartás és önfegyelm szintjének emeléséhez. Véleményem szerint az SÖTT-állomány visszatérve

a munkaerőpiacra, mint egy „minőségi állampolgára” a társadalomnak, előnyösebb munkahelyi ajánlatokra számíthat, és a megszerzett pozitív értékek tudatában alkothat összekötő szerepet a társadalom és a Magyar Honvédség között.

6. Összegzés

A speciális önkéntes területvédelmi tartalékos mint lehetőség alkalmazása a Covid-19-világjárvány következtében bajba jutottak megsegítésére ideiglenes jelleggel került kialakításra a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerén belül. A 18 és 50 év közötti korosztályból eddig több mint 1200-an csatlakoztak a meghirdetett munkahelyteremtő program keretében kialakított önkéntes katonai szolgálati formához. A jogi környezet megteremtése után a gyakorlati megvalósítás folyamán eddig az SÖTT-kiképzés négy ütemben indult el, és a kialakult helyzet függvényében 2021-ben még kétszer tervezett az ideiglenesen betölthető/feltölthető munkahelyek meghirdetése. Véleményem szerint a Kormány Gazdasági Akciótervéhez csatlakozva a Magyar Honvédség ideiglenes munkahelyteremtése az anyagi biztonság megőrzésén túl össztársadalmi értéket teremtve hozzájárult ahhoz, hogy az ideiglenes katonai szolgálat következtében több pozitív emberi értékkel, valamint a katonai kiképzésen elsajátított ismeretanyagok és a katonai szocializáció együttes hatására széles körű ismeretekkel és közösségi erényekkel rendelkező állampolgárok kerülhettek vissza a munkaerőpiacra. Akik megismerve a katonai élet szépségeit, kihívásait, hazafias elkötelezettséget érezve a haza honvédelme ügye iránt jelezték komolyabb elkötelezettségi szándékukat és valamely másik katonai szolgálati jogviszony keretén belül folytatták a katonai szolgálatukat, ezzel növelve a Magyar Honvédség létszámát. Azok az SÖTT-katonák, akik visszatértek a polgári életbe mint kiképzett tartalékos növelték a Honvédség tartalékerejét.

A pandémia enyhülésével, felszámolásával okafogyottá válik a speciális ideiglenes katonai szolgálat alkalmazása, hiszen az élet lassan visszatér a megszokott kerékvágásba. Viszont az SÖTT-állomány alkalmazása során szerzett tapasztalatok okot adhatnak annak megfontolására, hogy az ÖTR racionalizálása mellett, hasonló keretek között a honvédelem ügye iránt érdeklődő és a katonai kiképzést megtapasztalni vágyó civilek részére megmaradjon egy olyan lehetőség, ahol hosszabb elköteleződés nélkül megtapasztalhatják a katonai élet sajátosságait. Mivel az önkéntes katonai szolgálatvállalás megteremtésének lehetősége már évek óta felmerült a honvédelmi tárca vezetésében, a megvalósítás kidolgozásában hasznos segítséget nyújthatnak az SÖTT alkalmazása során megszerzett és feldolgozott tapasztalatok.

Felhasznált irodalom

Honvédelmi Minisztérium: *Rendkívüli feladatszabó értekezlet Szentendrén* (2020. május 19.). Online: <https://2015-2019.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/rendkivuli-feladatszabo-ertekezlet-szentendren>

- Honvédelmi Minisztérium: *Németh Szilárd: a Magyar Honvédség is részt vesz a munkahelyteremtésben* (2020. május 23.). Online: <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/nemeth-szilard-magyar-honvedseg-reszt-vesz-munkahelyteremtesben>
- Urbán Lajos: *A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, ZMNE, 2010. Online: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12196/ertekezes.pdf?sequence=1>
- WHO: *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19* (2020. február 11.). Online: www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19--11-march-2020
- WHO: *WHO-convened global study of origins of SARS-CoV-2: China Part* (2021. március 31.). Online: www.who.int/publications/i/item/who-convened-global-study-of-origins-of-sars-cov-2-china-part

Jogi források

1993. évi CX. törvény a honvédelemről
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
2001. évi XLIV. törvény a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítése rendjének változásával érintett törvények módosításáról
2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról
2011. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvénynek az Alaptörvénnyel összefüggő egyes átmeneti rendelkezések megalkotása érdekében szükséges módosításáról
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről
2011. évi CLXVII. törvény a korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságáról
2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról
2020. évi XLVII. törvény egyes jogállási tárgyú és egyéb honvédelmi kérdésekkel foglalkozó törvények módosításáról
2021. évi I. törvény a koronavírus-világjárvány elleni védekezésről
- 35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról
- 25/2018. (X. 31.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról
- 24/2019. (VII. 2.) OGY határozat a Magyar Honvédségnél rendszeresíthető beosztások számáról
- 1671/2019. (XII. 4.) Korm. határozat a Magyar Honvédség feltölthető beosztásainak számáról
- 1012/2020. (I. 31.) Korm. határozat a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs felállításáról

- 1324/2020. (VI. 17.) Korm. határozat a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs felállításáról szóló 1012/2020. (I. 31.) Korm. határozat visszavonásáról
- 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről
- 86/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során alkalmazandó egyes honvédelmi tárgyú szabályokról
- 105/2020. (IV. 10.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet idején történt csökkentett munkaidős foglalkoztatásnak a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében történt támogatásáról
- 120/2020. (IV. 16.) Korm. rendelet a honvédelmi szervezetek személyi állományára a veszélyhelyzet ideje alatt alkalmazandó egyes eltérő szabályokról
- 140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében a szükséges adózási könnyítésekről
- 282/2020. (VI. 17.) Korm. rendelet a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről
- 286/2020. (VI. 17.) Korm. rendelet a járványügyi készültség során működő Operatív Törzs felállításáról
- 478/2020. (XI. 3.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről
- 26/2021. (I. 29.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 478/2020. (XI. 3.) Korm. rendelettel kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről
- 27/2021. (I. 29.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről
- 80/2021. (II. 22.) Korm. rendelet a 2021. február 8. napjával kihirdetett veszélyhelyzettel összefüggő rendkívüli intézkedések hatályának meghosszabbításáról
- 22/2002. (IV. 10.) HM rendelet az önkéntes tartalékos jogviszony szabályozásáról
- 23/2008. (HK 7.) HM utasítás az önkéntes tartalékos rendszer működési tapasztalatainak vizsgálatáról
- 22/2009. (III. 27.) HM utasítás az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséhez kapcsolódó feladatokról
- 95/2010. (XI. 16.) HM utasítás a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról
- 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról.
- 7/2015. (VI. 22.) HM rendelet a honvédek illetményéről és illetményjellegű juttatásairól
- 11/2020. (VI. 23.) HM rendelet az önkéntes tartalékos szolgálati viszonyhoz kapcsolódó egyes honvédelmi miniszteri rendeletek módosításáról

Tartalom

KRISTÓF KRALOVÁNSZKY: <i>Certain Connections between Cyber Operations, Artificial Intelligence and Operational Domains</i>	5
VÁRADI GRÉTA VANESSZA: <i>A Magyar Honvédség haderőfejlesztési programjának 2020. évi törekvései</i>	17
BENCE GÖBLYÖS: <i>Report NATO 2030: Italy in a Changing Alliance</i>	29
KOVÁCS MÁRK KÁROLY: <i>Az aszaszinok mint a ma ismert terrorszervezetek elődei</i>	41
BODA MIHÁLY: <i>Egy magyar geopolitikai elmélet a két világháború között: a naturalizált szentkorona-eszme</i>	53
HORNYÁK VERONIKA: <i>Pető Andrea Láthatatlan elkövetők. Nők a magyarországi nyilas mozgalomban című könyvéről</i>	65
SZTANKAI KRISZTIÁN: <i>A migrációs válság hatása társadalmunkra</i>	69
BARNA BOGLÁRKA: <i>Kompetenciák és elvárások hatása a honvéd tisztjelöltek szervezeti szocializációs folyamatára</i>	83
REZSNEKI ZSOMBOR: <i>Az USA fölénye az űrversenyben 1.</i>	99
SZERENCSI ZSOLT: <i>A Magyar Honvédség Covid-19-világjárvánnyal összefüggő munkahelyteremtése</i>	117